

Levekår blant barn og unge i Telemark

Geir Møller og Karin Gustavsen

TF-notat nr. 22/2009

TF-notat

Tittel:	Levekår blant barn og unge i Telemark
TF-notat nr:	22
Forfatter(e):	Geir Møller og Karin Gustavsen
År:	2009
Gradering:	Ingen
Antall sider:	99
ISBN:	978-82-7401-293-6
ISSN:	0802-3662
Pris:	190,-
	Kan også lastes ned som pdf fra telemarksforskning.no

Prosjekt:	Levekår blant barn og unge i Telemark
Prosjektnr.:	20081140
Prosjektleder:	Geir Møller
Oppdragsgiver(e):	Fylkesmannen i Telemark

Resyme:

Denne rapporten omhandler levekårene blant barn og unge i Telemark. I rapporten har vi sammenlignet forholdene i Telemark med andre fylker på Sør- og Østlandet i forhold til ulike levekårsfaktorer som: inntekt, fattigdom, boforhold, helse, trygghet, familiemønstre og utdanning. I tillegg inneholder rapporten også en analyse av barnevernsinnsatsen til kommunene i Telemark. Hovedkonklusjonen i rapporten er at levekårene i Telemark ikke skiller seg vesentlig fra levekårene i andre fylker på Sør- og Østlandet. I forhold til flere av indikatorene finner vi samtidig at Telemark befinner seg blant de fylkene med dårligst levekår.

Forord

Dette notatet tar for seg ulike levekårsindikatorer blant barn og unge i Telemark. Den baserer seg på kvantitative data og sammenligner ulike sider ved levekårene i Telemark med andre fylker på Sør- og Østlandet.

Notatet er utarbeidet på oppdrag fra Fylkesmannen i Telemark og ble skrevet våren 2009. I all hovedsak er den skrevet av Geir Møller, men med god faglig støtte fra Karin Gustavsen.

Geir Møller

Prosjektleder

Innhold

1. Innledning	9
2. Tidligere undersøkelser av barns levekår	11
2.1 Barns levekår før og nå (SSB).....	11
2.2 Ungdoms levekår (SSB).....	12
2.3 NOVAs undersøkelse om inntekt og barn.....	13
2.4 Levekårsundersøkelse i Kristiansand	14
2.5 Andre relevante studier.....	15
3. SSBs levekårsindikator	17
4. Inntekt og fattigdom	21
4.1 Fattigdom i Telemark – hele befolkningen.....	21
4.2 Medianinntekten blant barnefamilier i Telemark	23
4.3 Fattigdom blant unge og barnefamilier i Telemark	26
4.4 Vedvarende fattigdom blant barn	36
4.5 Barnefattigdom i telemarkskommunene.....	37
4.6 Oppsummering	39
5. Boligforhold	41
5.1 Folke- og boligtellingerne fra 2001	41
5.2 Bostøtteordningen.....	43
6. Helse	45
6.1 Barn og unges tannhelse	45
6.2 Medisinbruk.....	48
6.3 Psykiske lidelser blant barn og unge	51

6.4	Uføretrygd	54
6.5	Oppsummering	56
7.	Trygghet.....	59
7.1	Kriminalitet	59
7.2	Mobbing og vold	62
7.3	Trafikkulykker	63
7.4	Oppsummering	65
8.	Familiemønstre	67
9.	Utdanning.....	69
9.1	Andel i videregående utdanning	69
9.2	Andel som slutter i videregående utdanning	71
9.3	Oppsummering	74
10.	Andre indikatorer.....	77
10.1	Yrkestilknytning	77
10.2	Trivsel.....	78
10.3	Sosial integrasjon.....	78
11.	Tiltak fra barnevernet.....	81
11.1	Prioritering av barnevernet	81
11.2	Aktivitetsnivået.....	83
11.3	Produktivitet	89
11.4	Er det sammenheng mellom levekårsutfordringene og kommunenes ressursinnsats?	94
11.5	Oppsummering	95
12.	Oppsummering	97

Sammendrag

I denne rapporten har vi sett på levekårene blant barn og unge i Telemark. Vi har sammenlignet Telemark med andre fylker på Sør- og Østlandet langs en rekke levekårsindikatorer. Generelt viser undersøkelsen at Telemark gjennomgående ikke skiller seg vesentlig fra andre sammenlignbare fylker på Sør- og Østlandet. Noen forskjeller finner vi likevel. Det gjelder:

- I husholdninger med aleneboende under 30 år er det generelt sett en stor del som befinner seg i lavinntektsgruppen. I Telemark er denne andelen noe større enn i resten av landet, men ikke vesentlig større enn det vi finner i flere sammenlignbare fylker på Sør- og Østlandet.
- I husholdninger med gifte/samboende med barn skiller Telemark seg fra sammenlignbare fylker ved at andelen i lavinntektsgruppen er større i Telemark. Dette gjelder først og fremst i husholdningene med de yngste barna.
- Barn som bor i husholdninger med vedvarende lavinntekt, er større i Telemark enn i øvrige sammenlignbare fylker på Sør og Østlandet.
- I fylket er det flere opphold i spesialisthelsetjenesten med diagnosen psykiske lidelser og adferdsforstyrrelser enn i andre fylker.
- Andelen unge uføre er noe høyere i Telemark enn i landet som helhet
- Andelen uføretrygdete med barn er også relativt høy i Telemark
- Telemark skårer relativt høyt på statistikken over voldskriminalitet og skadeverk.

På flere av de indikatorene vi har undersøkt, skiller Telemark seg ikke fra andre fylker på Sør- og Østlandet. Når det gjelder utdanning og frafall fra videregående utdanning, ligger Telemark omtrent på linje med andre fylker. Det samme gjelder også flere økonomiske indikatorer, enkelte helserelaterte forhold (bl.a. tannhelse) og i forhold til SSBs generelle levekårsindeks. I rapporten finner vi derimot en rekke interessante variasjoner mellom kommunene i Telemark på flere av levekårsindikatorene.

1. Innledning

Denne rapporten har som sitt primære siktemål å kartlegge levekårsforholdene i Telemark. Levekår er et vidt begrep som rommer mange aspekter, og det er vanlig innenfor levekårsstudier å ta utgangspunkt i noen objektive kriterier for levekår. Levekår betraktes da som en funksjon av ulike ressurser som kan måles objektivt. Herunder inngår bl.a. hva slags inntekt og utdanning den enkelte faktisk har. Implisitt i den typen levekårs mål ligger det at jo mer ressurser du har, desto bedre er levekårene.

Ressursene kan også betraktes relativt i den forstand at kravene til levekår er forskjellige både i tid og rom. Gode levekår betyr med andre ord ikke det samme i dag som det gjorde for 50 år siden. Innholdet i begrepet levekår endrer seg med andre ord i takt med velferdsutviklingen. Videre er det også rimelig å anta at gode levekår i Oslo ikke nødvendigvis er det samme som gode levekår i en bygd på Vestlandet. Hva vi legger i gode levekår, vil derfor kunne være påvirket av hvem man omgås og sammenligner seg med. I enkelte sammenhenger opererer vi derfor med relative grenser. Et eksempel på dette er mål på fattigdom som vanligvis defineres relativt i forhold til inntektsnivået til alle i samfunnet (jf. for eksempel 50% av medianinntekten).

Vi kan også skille mellom ulike typer levekårsressurser. Det vanligste er kanskje materielle ressurser i form av bl.a. inntekt og formue. En annen ressurs er kunnskap og kompetanse. En tredje type ressurs er sosiale ressurser slik som familie, venner og nettverk.

Når vi betrakter levekår ut i fra et ressursperspektiv, ligger det implisitt at det er noe man kan måle ved hjelp av objektive størrelser. En svakhet ved denne måten å måle levekår på er at vi ikke tar hensyn til innbyggernes egne subjektive opplevelser av levekårene. En undersøkelse av innbyggerne i Telemark sine subjektive opplevelse av levekårene vil imidlertid være langt mer omfattende og kostnadskrevenne enn det vi har hatt rammer til i denne undersøkelsen. I denne rapporten har vi derfor avgrenset oss til å måle levekårene i all hovedsak ut fra objektive ressurser og med bruk av foreliggende data. Følgende hovedindikatorer inngår i rapporten:

- Inntekt og fattigdom
- Boligforhold
- Helse

- Trygghet
- Familiemønstre
- Utdanning

Langs disse dimensjonene ser vi på hvordan Telemark kommer ut sammenlignet med andre fylker i landet, fortrinnsvis andre sammenlignbare fylker på Sør- og Østlandet. Med sammenlignbare fylker menes her alle fylkene på Sør- og Østlandet bortsett fra Oslo og Akershus. Både Oslo og Akershus skiller seg fra de øvrige fylkene på en rekke levekårsfaktorer, noe som har sammenheng med at Oslo har mange storbykjennetegn. På noen av faktorene går vi også inn og gjør sammenligninger mellom kommunene i Telemark. Til slutt i rapporten har vi også gitt en oversikt over innsatsen til barneverntjenesten i Telemark. Her sammenligner vi innsatsen i Telemark med innsatsen i resten av landet, samt innsatsen mellom kommuner i Telemark.

2. Tidligere undersøkelser av barns levekår

I dette kapitlet vil vi ta for oss noen tidligere studier av barns levekår. Oversikten er ikke fullstendig og har kun tatt for seg noen utvalgte publikasjoner.

2.1 Barns levekår før og nå (SSB)

En undersøkelse av Elisabeth Rønning (2001) om barns levekår tar for seg utviklingen av noen sentrale trekk fra 1980-tallet og frem til 2000. Barn defineres som aldersgruppen 0-17 år. Temaene som tas opp, er endringen i familiemønstret, endringer i de materielle oppvekstmiljøet, nye familiearenaer, fritidsaktiviteter før og nå samt helsesituasjonen.

Undersøkelsen viser for det første at det er færre som lever i kjernefamilier ved århundreskiftet sammenlignet med situasjonen på 1980-tallet. Andelen barn med gifte foreldre hadde sunket fra 78% i 1989 til 64% i 2000. I samme periode er det også flere barn som opplever samlivsbrudd. Over halvparten (56%) av ekteparene som ble skilt i 1999, hadde barn under 18 år. Undersøkelsen viser imidlertid til at det også har oppstått nye familieformer, og at det er større variasjon i barns familier nå enn før, både i form av flere voksenpersoner og hele og halve søsken.

Undersøkelsen til Rønning trekker også frem samværet mellom barn og voksne. Tidsbruksundersøkelsen viser at utviklingen fra 1970-tallet og frem til 1990 faktisk har gått i retning av at foreldre brukte mer tid sammen i slutten av perioden enn i starten av perioden. Dette til tross for at husholdningen i større grad tok i bruk tilsynsordninger utenfor hjemmet, og at kvinnene i større grad ble yrkesaktive.

Rønning viser også til at husholdningene med barn hadde en sterk inntektsvekst på 1990-tallet, sterkere enn gjennomsnittet for husholdningene. Dette skyldes dels at arbeidsinntekten til småbarnsfamilier økte (flere mødre ble yrkesaktive), at overføringene økte, og at lønningene økte. Til tross for dette finner undersøkelsen at det er mange barn som tilhører lavinntektsgruppen. Studien viser også at det er få barn som er under lavinntektsgrensen over flere år, men at dette avhenger av hvilke lavinntektsmål som benyttes. Permanent lav inntekt finner vi i stor grad blant barn som lever med bare én forsørger.

Det er også en klar sammenheng mellom tilknytning til arbeidslivet og vedvarende lavinntekt blant barn. Tilsvarende gjelder også innvandrerfamilier som utgjør en stor del av husholdningene med barn som har lav inntekt.

Undersøkelsen tar også for seg barns boligforhold, barnehage og skole. Det som kanskje er mest slående utviklingstrekk, er veksten i barnehagesektoren fra 1970 og frem til midten av 1990-tallet, samt etableringen av SFO fra århundreskiftet. Rapporten viser til at utviklingen av institusjonaliseringen av barns oppvekstmiljø har vært heftig debattert i årenes løp. På den ene siden betraktes barnehage og skole som en viktig lærings- og sosialiseringsarena. På den andre siden finner vi de som er kritiske til at ansvaret forskyves fra familien til institusjonene.

Rønning tar også for seg barns fritidsaktiviteter. I følge undersøkelsen driver 9 av 10 barn i alderen 6-15 år med fysisk aktivitet. Videre er omtrent halvparten av barn og unge med i et eller annet kulturfelt (instrument, teater, kor/orkester etc). Undersøkelsen viser imidlertid at interessen for kultur og medier har endret seg betydelig over tid. Bl.a. leser barn mindre, mens TV-titting, PC og Internet har blitt viktigere fritidsaktiviteter i barns hverdag.

Sykdom er det siste temaet som Rønning tar opp. Her viser det seg at sykdommer i åndedrettet, i hud og underhud dominerer blant barn og unge. Disse sykdommene har også økt blant barn de siste tiårene. Spesielt gjelder dette allergiske lidelser (eksem, astma og høysnue). I 1975 var det for eksempel 7 % av barna i alderen 0-17 år som led av allergi, mens det i 1995 var 20%. I samme tidsrom økte andelen barn med astma fra 1,3% til 5,5%. Undersøkelsen viser samtidig en motsatt trend når det gjelder ulykker blant barn. Bl.a. har drukningsulykker blitt kraftig redusert fra 1950-tallet og frem til århundreskiftet. I følge rapporten har mye av årsaken til reduksjonen i ulykker sammenheng med økt fokus på sikkerhet. I den forbindelse pekes det på balansegangen mellom det å beskytte og overbeskytte barn, og at man også kan gå for langt i å trygge barns oppvekstvilkår.

2.2 Ungdoms levekår (SSB)

Denne rapporten tar for seg levekårene blant ungdom i alderen 16 til 30 år (Normann 2007). Rapporten konkluderer med at de aller fleste ungdommer og unge voksne i Norge har det objektivt sett bra, men at det også finnes en betydelig gruppe som faller utenfor eller står i randsonen av viktige samfunnsarenaer. Rapporten bruker begrepet ”marginalisering” for å beskrive tilstanden i forhold til de aktuelle arenaene. Den viser videre at

marginalisering er et sammensatt fenomen, og at det er komplekse årsakssammenhenger som ligger bak en marginaliseringsprosess. Ofte viser det seg at flere levekårsproblemer opptrer samtidig.

2.3 NOVAs undersøkelse om inntekt og barn

NOVA har gjennomført et langvarig forskningsprosjekt som har hatt til formål å undersøke betydningen av familiens inntekt for barns hverdag. Undersøkelsen benytter seg av paneldesign der et utvalg på omtrent 1300 familier og barn intervjues i tre runder. Den samme familien følges med andre ord over hele tiårsperioden. Rapporten som ble publisert i 2008, tar for seg endringer som har skjedd i lavinntektsfamilier i perioden 2003 til 2006. I utvalget inngår en gruppe lavinntektshusholdninger og en kontrollgruppe av tilfeldige valgte husholdninger.

Den første rapporten undersøker om og på hvilken måte lavinntektshusholdningen skiller seg fra husholdningene i kontrollgruppen. I rapporten tas opp skolehverdagen, fritidsmønstre, barns egne økonomiske ressurser og barns helse. I tillegg beskrives levekårssituasjonen til familien, foreldrenes nettverksressurser og foreldrenes helse.

Den andre rapporten tar for seg det forholdet at foreldrene har en tendens til å rapporterer om vanskeligere økonomiske forhold enn barna. I følge rapporten forklares dette med at foreldrene til en viss grad lykkes i å skjerme sine barn fra konsekvensene av en knapp økonomi. En slik strategi kalles materielt-handlingsorienterte strategier og dreier seg om å utjevne forskjeller mellom egne barn og andre barn ved at foreldrene kutter i eget forbruk, henter ressurser utenfra gjennom nettverk, ved avbetalings- eller kredittordninger eller via økonomisk støtte fra sosialtjeneste og barnevern. En annen strategi kalles pedagogisk-verdiorienterte strategier og dreier seg om at foreldre gir barna redskap for å håndtere den økonomiske ulikheten. Dette kan for eksempel være å lære barn hva ting koster og det å prioritere mellom goder. Videre kan det dreie seg om å finne aktiviteter med lave kostnader eller vektlegge ikke-materielle verdier fremfor materielle goder. Undersøkelsen er interessant på flere måter. For det første antyder den at det finnes en buffer mellom husholdningens økonomiske situasjon og virkningene i forhold til barna. Kortvarige økonomiske problemer i husholdningene trenger derfor ikke få store konsekvenser for barna. For det andre viser den til kortsiktige strategier som det å handle på avbetaling eller kreditt, noe som på sikt kan bidra til å forverre situasjonen. Sist men ikke minst viser

den til de såkalte pedagogiske-verdiorienterte strategier som sannsynligvis kan bidra til å dempe sosiale virkninger av fattigdom.

Den tredje delrapporten ser på endringene fra undersøkelsen i 2003 til undersøkelsen som ble gjennomført i 2006. Denne tar for seg endringer i forhold til familieforhold og yrkestilknytning, boligforhold, materielle levekår, familieliv og sosialt nettverk, helse og helserelaterte forhold, barns skolehverdag, økonomi, fritid og sosial inkludering. Undersøkelsen ser også på helseforholdene og resultatene tyder på at lav familieinntekt kan være en stressfaktor for barn som igjen gir høy risiko for mistrivsel, uheldig psykososial utvikling og problematisk adferd.

2.4 Levekårsundersøkelse i Kristiansand

Levekårsundersøkelsen blant barn i Kristiansand ble gjennomført i 2004/2005 og baserer seg på dybdeintervjuer med barn og voksne i et mindre antall familier med lav inntekt (case-familier). Undersøkelsen legger med andre ord et subjektivt perspektiv til grunn for undersøkelsen. Formålet med undersøkelsen var å belyse hvordan barn opplever det å vokse opp i fattige familier, hvordan de håndterer hverdagen, samt utrede hvilke tiltak som kunne settes i verk for å bedre hverdagen til barn fra fattige familier.

Rapporten peker på fire medvirkende årsaker til den økonomiske situasjonen case-familiene var kommet i: arbeidsledighet, livskrise, svekket helse og diskriminering. Videre viser de voksne informantene til at den økonomiske situasjonen bidrar til at de må foreta harde prioriteringer mellom utgifter, at de har bekymringer for fremtiden, og at de opplever utilstrekkelighet. I følge rapporten opplever ikke barna den økonomiske situasjonen like tyngende. Forklaringen på forskjellen i foreldre og barns oppfatning er todelt. En forklaring er at foreldrene strekker seg langt for å imøtekomme barnas behov slik at de ikke skiller seg ut. En annen forklaring er at barna ikke ønsker å omtale situasjonen som noe negativt, men reagerer enten ved å bagatellisere situasjonen, ved resignasjon eller ved å finne pragmatiske løsninger på de utfordringene som skyldes økonomisk knapphet. Selv om barna i undersøkelsen ikke ga inntrykk av at de savnet det å ha eiendeler, ga de likevel uttrykk for at små hindringer som det å ikke ha busskort eller mangle tilgang til Internet virket begrensende på handlingsmulighetene og til en viss grad isolerende.

2.5 Andre relevante studier

Mye av levekårsforskningen generelt og levekårsforskningen overfor barn spesielt har fokusert på konsekvensen av dårlige økonomiske forhold. Andre studier har vært opptatt av familien og familiens betydning for barns oppvekst, herunder forskning på konsekvenser av samlivsbrudd. Et tredje sett av studier har vært opptatt av sosial integrasjon i nærmiljø, på skole og i fritidsaktiviteter.

Når det gjelder forskning på familien og samlivsbrudd, har SSB nylig publisert en litteraturgjennomgang som tar for seg barn som har opplevd samlivsbrudd (Lyngstad og Kitterød 2008). Rapporten tar utgangspunkt i at barn som har opplevd samlivsbrudd, skårer dårligere enn andre barn på en lang rekke indikatorer. I følge rapporten er det imidlertid vanskelig å finne sikre årsaker til dette. Rapporten viser imidlertid til at det er flere teorier om årsaken til at barn med samlivsbrudd opplever mer problemer enn andre:

- ”Father-absence” perspektivet som legger vekt på at én forelder innebærer mindre sosialisingsressurser enn to
- Mestringsperspektiv som legger vekt på at tilpasning og mestring hos den forelderen som barnet blir boende hos, har betydning for hvordan det går med barnet
- Et konfliktperspektiv som sier at det er graden av konflikt og samhandling mellom foreldrene før og etter samlivsbruddet som avgjør utfallet for barnet
- Et økonomisk perspektiv som legger vekt på de økonomiske vanskelighetene som oppstår etter et samlivsbrudd, og som har betydning
- Et stressperspektiv som sier at det er summen av stressende overganger barnet utsettes for som er avgjørende.

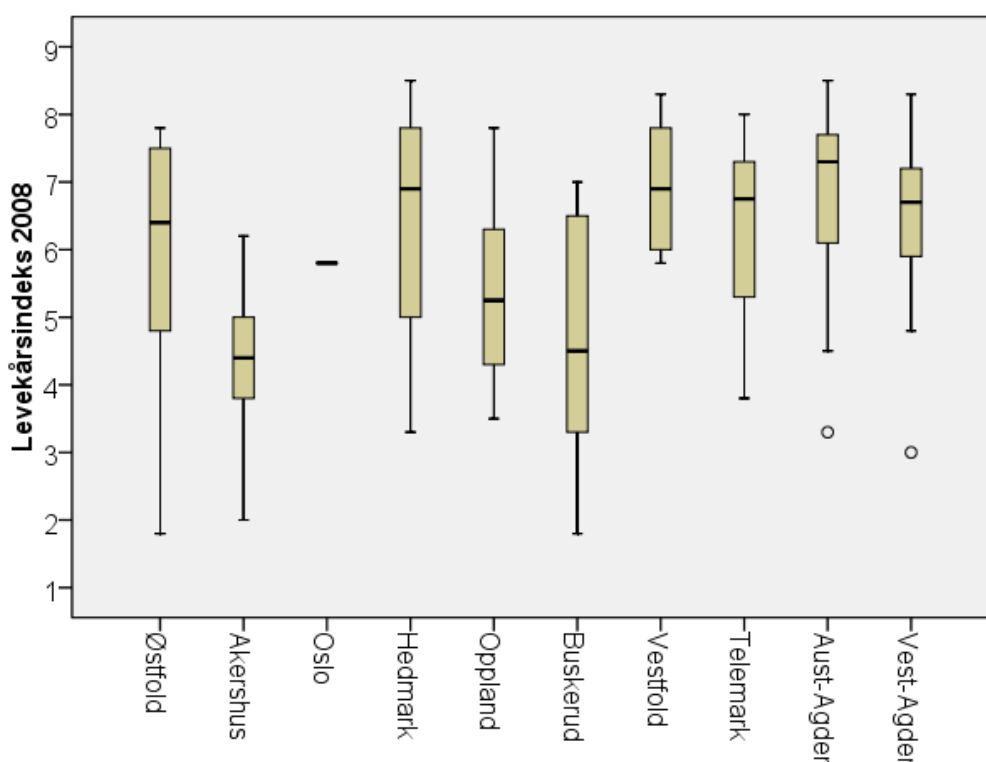
I følge rapporten til SSB finnes det empirisk støtte for alle perspektivene, men mest til teorier om konflikt og samarbeid mellom foreldrene. Det betyr at der foreldre samarbeider godt etter samlivsbrudd, er den negative virkningen av samlivsbrudd mindre. Rapporten understreker samtidig at selv om barn som opplever samlivsbrudd, skårer dårligere på en del indikatorer, greier de aller fleste seg bra.

Det kan også være relevant å trekke inn en dansk studie som har utarbeidet og testet et indikatorsystem for sosial integrasjon i den danske befolkningen (Larsen 2004). Undersøkelsen tar utgangspunkt i at begrepet sosial integrasjon/eksklusjon inneholder følgende fem hovedindekser: indeks for økonomi/forbruk, indeks for sosiale relasjoner, indeks for faglig og politisk deltakelse, indeks for fritidsaktiviteter og indeks for helsefor-

hold. I følge undersøkelsen var det hele 44% av enslige med barn som ble definert som ekskludert på en av de fem indeksene, mens tilsvarende for gifte/samboende med barn var 6%. Videre var det 7% av enslige med barn som var marginalisert på alle seks indikatorene, mens tilsvarende for gifte/samboende var 1%. I tillegg til disse indeksene presenterer rapporten også andre varianter som gir noe ulike resultater på sosial integrasjon/eksklusjon.

3. SSBs levekårsindikator

Vi har valgt å innlede rapporten med å presentere SSBs levekårsindikator på fylkesnivå og fordelingen av kommunene innenfor hvert fylke. Denne levekårsindikatoren baserer seg på antall mottakere av sosialhjelp, uføretrygd, attføringspenger, overgangsstønad, antall arbeidsledige, dødelighetsraten og utdanningsnivå i kommunen. For hver av de nevnte variablene er landets kommuner klassifisert i 10 like store deler. De kommunene som for eksempel skårer høyest på antall sosialhjelpsmottakere i kommunen, får dermed skåre 10 på sosialhjelp. De som ligger høyest på dødelighetsrate, får videre verdien 10 på dødelighet osv. Til slutt beregnes gjennomsnittlig poengsum for de sju indikatorene som gir en samlet levekårsindikator. Skalaen på den samlede indikatoren går dermed fra 1 til 10 der 10 indikerer størst levekårsproblemer.

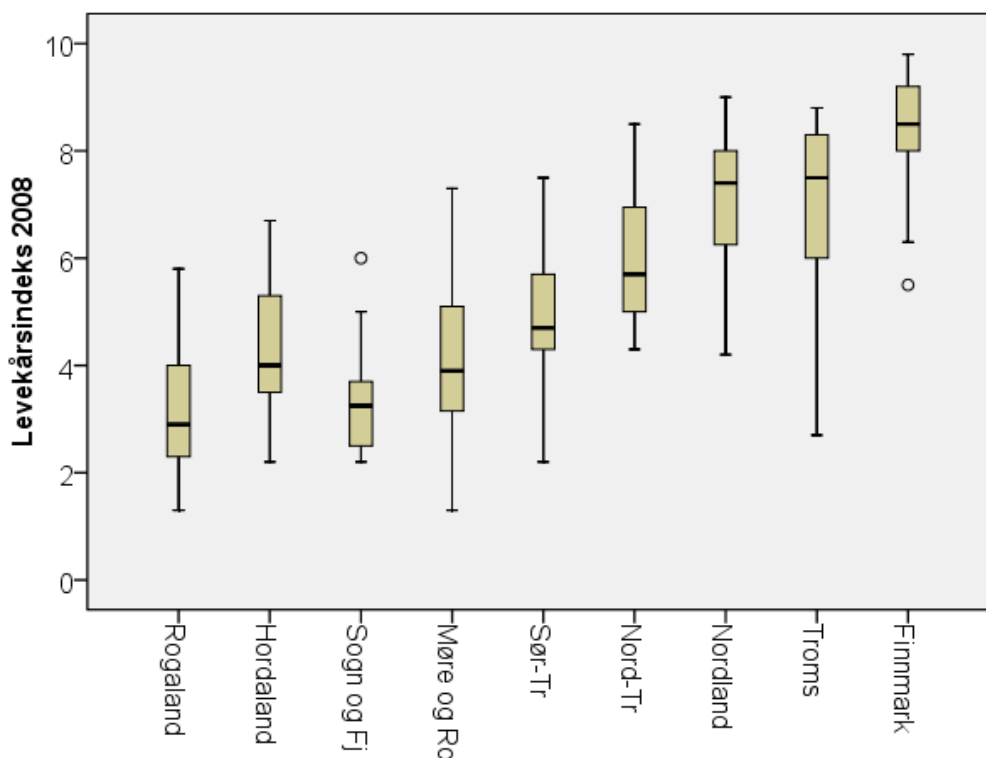

Figur 3.1 SSBs levekårsindeks for kommunene på Sør- og Østlandet

Figur 3.1 viser hvordan kommunene i fylkene på Sør- og Østlandet fordeler seg på levekårsindikatoren. Streken som går omtrent på midten av boksene i figuren, viser mediankommunen, dvs. levekårsindeksen for den kommunen som ligger i midten når alle kom-

munene er rangert etter hverandre fra lavest til høyest. Boksens nedre punkt viser første kvartil, dvs. levekårsindeksen til den kommunen som befinner seg på midten av den nedre halvdel. Når vi rangerer kommunene fra lavest til høyest, finner vi tredje kvartil i boksens øverste punkt, dvs. verdien til den kommunen som befinner seg på midten av den øverste halvdel. Strekkene i enden av hver boks viser laveste og høyeste verdi i fordelingen. Dersom det er ekstremverdier i fordelingen, dvs. spesielt lave eller høye verdier, markeres disse med en prikk utenfor boksdiagrammet.

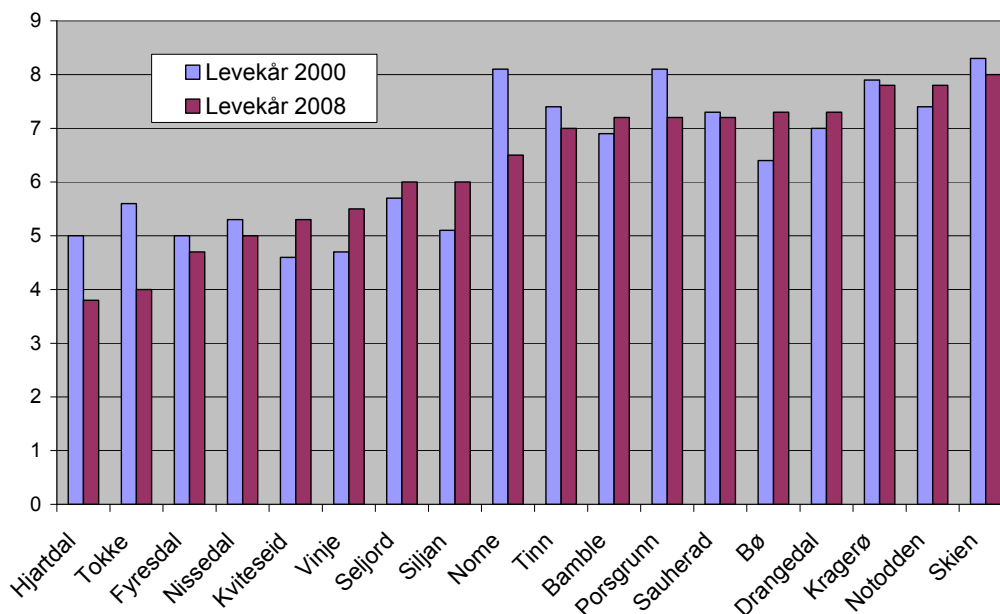
Vi ser at medianen for Telemarkskommunene ligger forholdsvis høyt opp sammenlignet med fylker som Akershus, Oslo, Oppland og Buskerud, men ligger samtidig ganske likt med Østfold, Hedmark, Vestfold og Agder-fylkene. Medianen for kommunene i Telemark er på 6,75. Samtidig ser vi at det er forholdsvis stor spredning mellom kommunene, men ikke større spredning enn det vi finner i andre tilsvarende fylker.

Figur 3.2 SSBs levekårsindeks for kommunene på Vestlandet, Midt-Norge og Nord-Norge

I denne delen har vi også tatt med levekårsindeksen for de øvrige fylkene i landet. Figur 3.2 viser at levekårsutfordringene er forholdsvis lave i kommunene på Vestlandet sammenlignet med Østlandet. Kommunene i Nord-Norge skårer derimot gjennomgående

høyere på levekårsindeksen enn kommunene på Østlandet. Sammenlignet med Telemark, er det bare de tre nordligste fylkene hvor kommunenes levekårsmedian er høyere.

Figur 3.3 SSBs levekårsindeks for kommunene i Telemark, 2002 og 2008.

Innenfor Telemark fylke finner vi at levekårsindeksen (problemene) er høyest i Vest-Telemark (Drangedal og Kragerø), i Grenlandsområdet (Skien, Porsgrunn, Bamble), Midt-Telemark (Sauherad og Bø) samt i Notodden og Tinn. Minst levekårsproblemer finner vi i Hjartdal, Tokke, Fyresdal, Nissedal, Kviteseid, Vinje, Seljord og Nome. Det som for øvrig særpreger telemarkskommunene er at de ligger høyt på både uføretrygd og attføring i tillegg til at utdanningsnivået er lavt. Dette er noe Telemark har til felles med Agderfylkene, fylker som ellers ser ut til å likne Telemark på flere måter. Høy skåre på uføretrygd og attføring kjennetegner spesielt de kommunene i Telemark som har høye levekårsproblemer.

SSBs levekårsindeks viser at det i Nome kommune har vært en klar forbedring i levekårene fra 2002 til 2008. Tilsvarende levekårsforbedringer finner vi i Hjartdal og Tokke, samt delvis i Porsgrunn. I kommunene Bø, Kviteseid, Vinje og Sauherad har levekårsproblemen økt noe. Her må vi imidlertid ta hensyn til at indeksen baserer seg på kommunenes relative plassering på de ulike indikatorene som inngår i indeksen.

SSBs generelle levekårsindeks kan si noe om den generelle situasjonen i fylket og i den enkelte kommune i fylket. I denne sammenheng danner den imidlertid bare et

bakteppe i forhold til barn og unges levekår. Når vi ser at levekårene generelt i Telemark ikke skiller seg vesentlig fra andre sammenlignbare fylker på Østlandet, men er klart høyere enn i fylkene på Vestlandet, kan vi anta at dette også sier noe om barn og unges oppvekstvilkår. Dersom vi tar indeksen for gitt, er konklusjonen at det ikke er vesentlig verre i Telemark enn resten av Østlandet, men at levekårene likevel er bedre på Vestlandet.

4. Inntekt og fattigdom

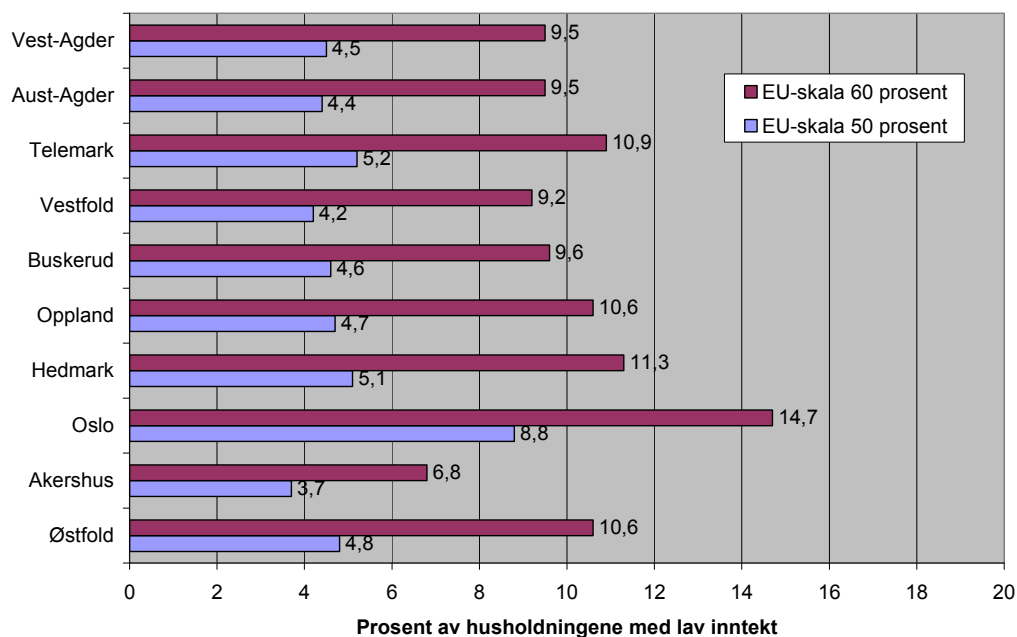
Den vanligste måten å måle materiell velstand på er å ta utgangspunkt i husholdningenes inntekt. I dette kapitlet har vi først tatt for oss fylkesvise variasjoner i medianinntekt og lavinntektshusholdninger. Dernest har vi sett på variasjon i medianinntekt for ulike husholdningsgrupper med barn. Til slutt har vi sett på størrelsen på lavinntektsgruppene for de samme husholdningstypene.

4.1 Fattigdom i Telemark – hele befolkningen

Det er vanlig å benytte medianinntekten som mål på inntekt. Medianinntekten er et mer robust mål enn gjennomsnittet i den forstand at det ikke påvirkes av svært høye eller lave inntekter. I 2006 var medianinntekten for alle husholdninger 339 000 kroner etter skatt. Inntekten varierer naturlig nok mellom ulike husholdningstyper. For eksempel var inntekten for aleneboende 198 000 kroner, mens den var 544 000 kroner for par med barn i alderen 0-17 år. Vi finner også at inntektene varierer mellom fylkene. Bl.a. ligger medianinntekten i Telemark noe lavere enn i våre nabofylker. I 2006 var medianinntekten 324 000 kroner for alle husholdningstyper i Telemark, mens tilsvarende var 337 000 kroner i Vestfold, 346 000 kroner i Buskerud og 343 000 i Aust-Agder.

Når vi ser på inntekten som et mål på velferd, er det som regel den nedre delen av inntektsskalaen som er interessant. Nærmere bestemt, er vi opptatt av hvor stor andel som befinner seg i gruppen med lav inntekt. Lav inntekt kan enten defineres som 50% eller 60% av medianinntekten i landet. Regjeringens fattigdomsmål baserer seg på en definisjon av fattigdom på en 50% grense, mens EU opererer med en grense som baserer seg på 60% av medianinntekten.

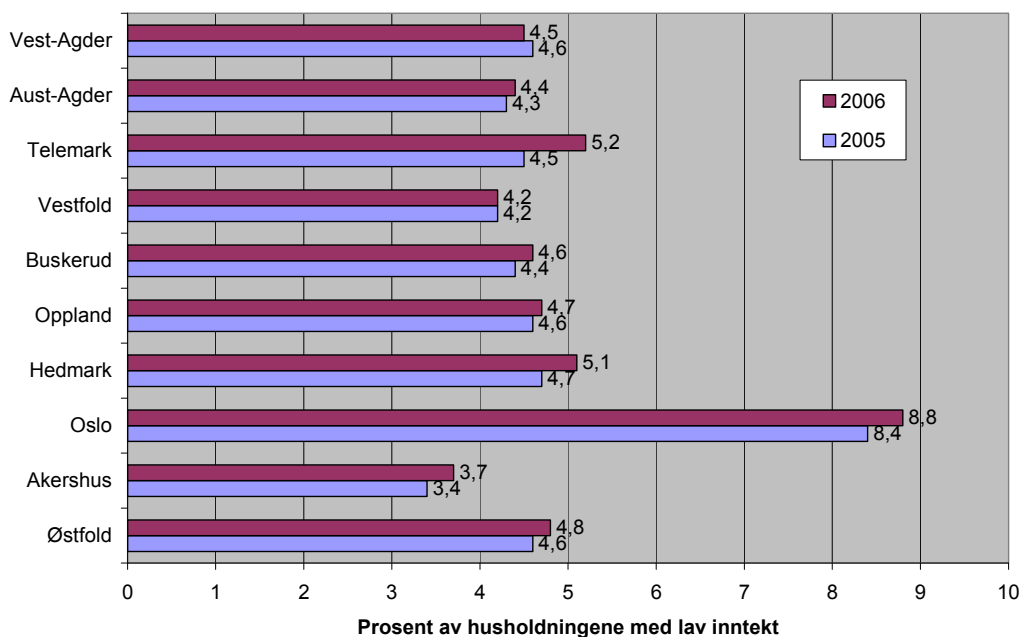
Hvor mange som faller inn under grensen for lavinntekt, bestemmes langt på vei av om vi tar med studenter eller ikke. Tar vi utgangspunkt i 50%, vil andelen på nasjonalt nivå variere mellom 5% og 6% avhengig av om vi tar med studenter eller ikke. En stor del av disse vil nemlig i løpet av utdanningen falle inn under definisjonen av fattige. Siden dette vil være en midlertidig tilstand, kan det imidlertid være grunn til å ta disse ut av statistikken.

Figur 4.1 Prosent av husholdningene med lav inntekt målt etter 50% og 60% av medianinntekten (EU-skala). Fylker 2006.

Figur 4.1 viser hvor stor andel av husholdningene som har mindre enn 50% og 60% av medianinntekten.¹ I Telemark er det 5,2% av innbyggerne som bor i husholdninger med inntekt lavere enn 50% av medianinntekten. Dette utgjør omtrent 8600 personer. Tar vi utgangspunkt i 60% av medianinntekten, utgjør andelen hele 10,9%, hvilket utgjør omtrent 18100 personer. Figuren viser også at det i Telemark er en noe større andel med lav inntekt sammenlignet med nabofylkene Aust- og Vest-Agder, Vestfold og Buskerud.

¹ Det er to måter å ta hensyn til stordriftsfordeler i husholdningene på. OECDs beregninger legger til grunn at den første voksne personen har en vekt på 1, den neste en vekt lik 0,7, mens barn får en vekt lik 0,5 uansett antall barn. En familie med to voksne og to barn vil dermed måtte ha en inntekt på 2,7 ganger (1+0,7+0,5+0,5) det en enslig person har, for å ha samme levestandard. EUs beregninger tar større hensyn til stordriftsfordelene og gir første voksne person vekten 1, andre voksne person vekten 0,5 og hvert barn en vekt på 0,3. Her vil en familie på fire ha behov for en inntekt på 2,1 ganger det en enslig har, for å ha samme levestandard.

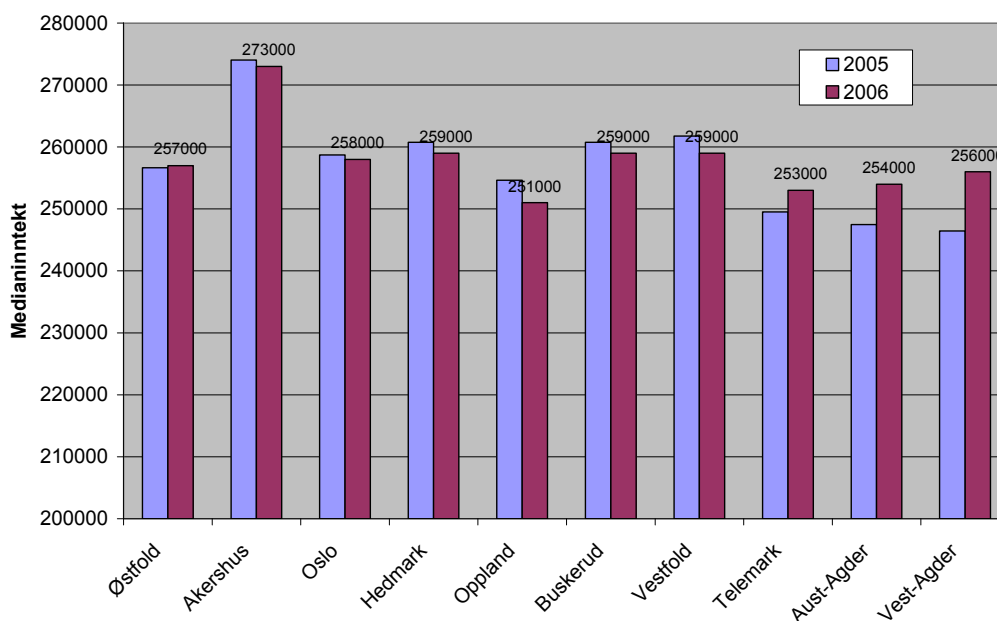

Figur 4.2 Prosent av husholdningene med lav inntekt (50% av medianinntekt), 2005-2006.

Figur 4.2 viser at den høye andelen med lav inntekt i Telemark henger sammen med en forholdsvis sterk økning i andelen med lav inntekt fra 2005 til 2006. Med andre ord var de fylkesvise forskjellene mindre i 2005 enn de var i 2006.

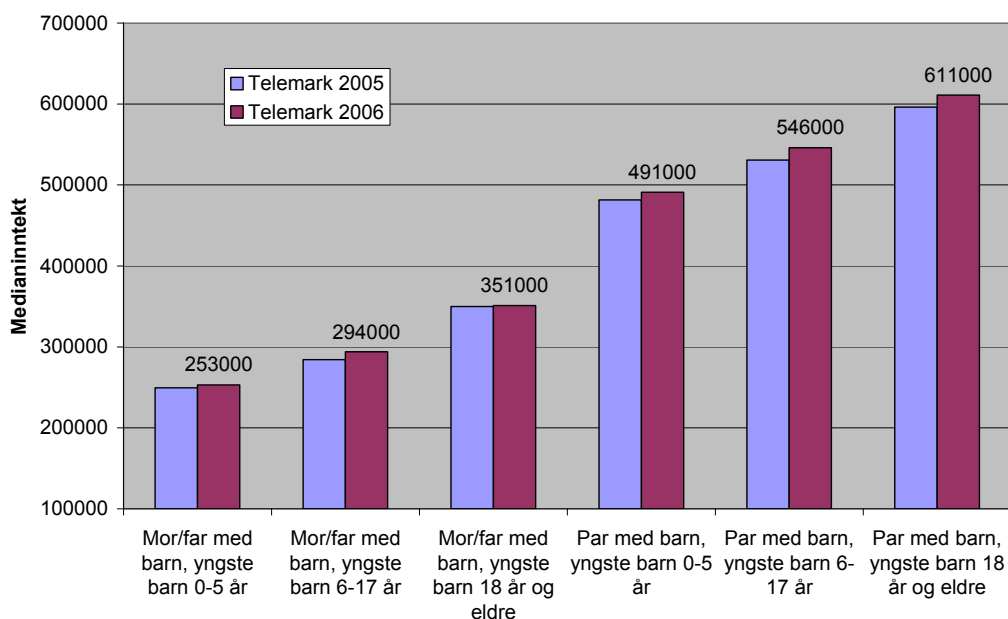
4.2 Medianinntekten blant barnefamilier i Telemark

Husholdninger med barn er blant de husholdningstyper som hadde størst inntektsvekst på 1990-tallet. Årsaken er dels at flere kvinner ble yrkesaktive, dels at inntektene økte, og dels at statlige overføringer til småbarnsforeldre økte (St.meld. 39, 2001-2002).

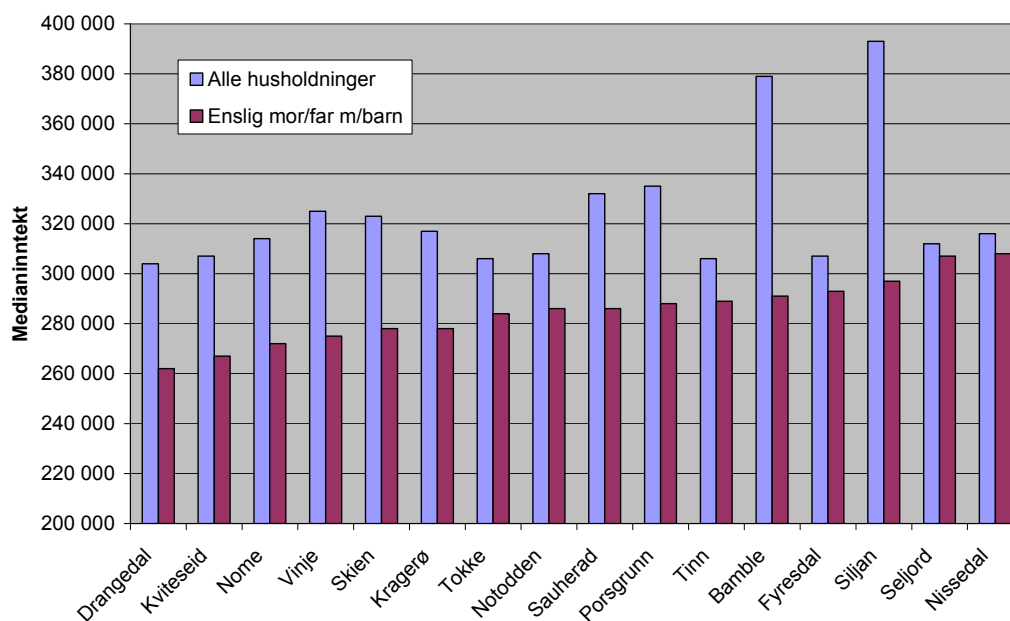
Figur 4.3 Medianinntekt etter skatt i husholdninger med enslig mor/far med yngste barn 0-6 år, 2005-2006 (i 2006-priser)

Figur 4.3 viser medianinntekten for enslige mødre eller fedre der yngste barn er 0-6 år (denne husholdningstypen er tilfeldig valgt som sammenligningsgrunnlag mellom fylkene). I utgangspunktet ser vi at denne gruppen har en forholdsvis lav medianinntekt i Telemark. I 2005 var denne på rundt 250 000 kroner, mens tilsvarende i Vestfold og Buskerud var over 260 000. På den andre siden var medianinntekten lavere i Aust-Agder og Vest-Agder. Inntektsforskjellene jevner seg imidlertid ut mellom fylkene i 2006, noe som innebærer at denne typen husholdninger hadde en forholdsvis markant inntektsvekst fra 2005 til 2006.

Figur 4.4 Medianinntekt etter skatt i ulike grupper husholdninger, i Telemark for 2005-2006 (i 2006-priser).

Figur 4.4 viser medianinntekten for ulike grupper husholdninger i Telemark i 2005 og 2006. Vi ser for det første at det er forholdsvis store inntektsforskjeller mellom enslige med barn og par med barn. Mens medianinntekten for husholdninger med enslige forsørgere er rundt 300 000, ser vi at tilsvarende for husholdninger med par er nesten dobbelt så høy (mellom 500 000 og 600 000). Samtidig ser vi at det gjennomgående er i husholdningsgruppene med par at inntekten øker mest fra 2005 til 2006. Inntektsøkningen for par med barn 0-5 år er for eksempel på 2%, mens den er på 1,4% for enslige med yngste barn 0-5 år. Sannsynligvis dreier dette seg om at den førstnevnte gruppen i større grad har yrkesinntekt, mens den sistnevnt baserer mer av inntekten på trygdeytelser. For de med barn over 18 år ser vi en enda klarere forskjell i inntektsveksten mellom enslige og par. For de enslige er inntektsøkningen på 0,4%, mens den for par er 2,5%.

Figur 4.5 Medianinntekten i telemarkskommuner for alle husholdninger og husholdninger med enslige forsørgere

Figur 4.5 viser medianinntekten for henholdsvis alle husholdninger og husholdninger med enslige forsørgere, fordelt på kommunene i Telemark. Som vist over, ser vi at enslige foreldre har lavere inntekt enn medianinntekten for alle. Ellers varierer medianinntekten blant enslige foreldre mellom 260 000 i Drangedal til nesten 310 000 i Nissedal. Det som imidlertid overrasker en del, er det store gapet vi finner i enkelte kommuner mellom enslige foreldre og inntekten i en typisk husholdning. Selv om medianinntekten for enslige foreldre er relativt høy i kommuner som Siljan og Bamble, ser vi at det er stor forskjell mellom medianinntekten i alle husholdningene og husholdningene med enslige forsørgere. Dette henger også sammen med at medianinntekten generelt er høy i disse to kommunene. Samtidig finner vi et forholdsvis stort gap i kommunene Drangedal, Kviteseid, Nome, Sauherad og Vinje, samt i de befolkningsrike kommunene Skien og Porsgrunn. I kommunene Fyresdal, Seljord og Nissedal er det små inntektsforskjeller mellom enslige forsørgere og resten av befolkningen.

4.3 Fattigdom blant unge og barnefamilier i Telemark

Siden vi er opptatt av barns levekår, er det mer interessant å se på hvor mange barnefamilier som lever med lave inntekter enn å se på barnefamilienes medianinntekt. I 2006 var medianinntekten for alle husholdninger på 339 000, hvilket betyr at lavinntektsgrensen på

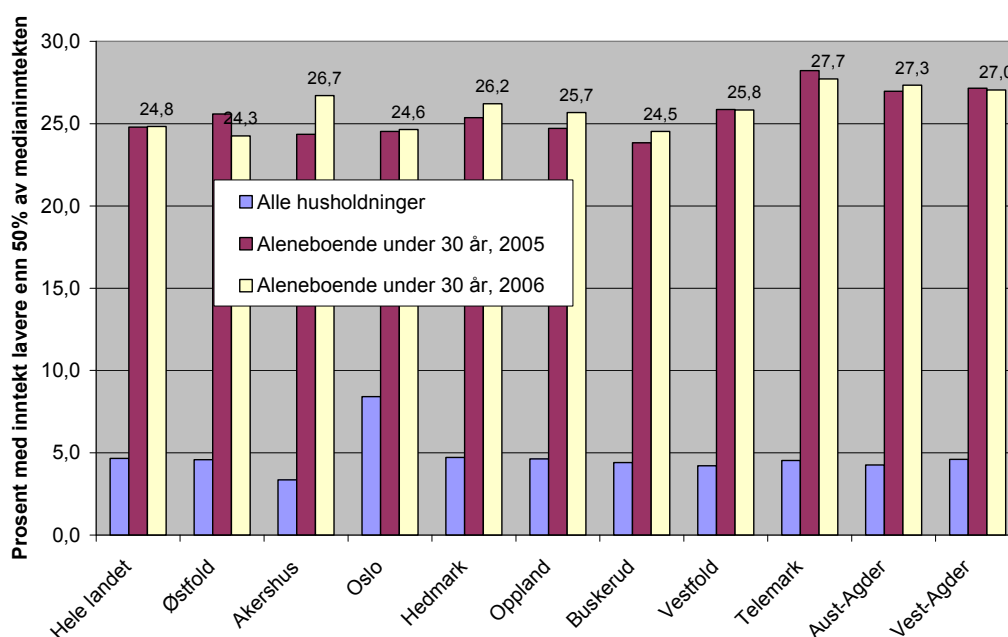
50% er omtrent 170 000 kroner og en grense på 60% er i overkant av 200 000. I dette avsnittet skal vi se nærmere på hvor mange personer i husholdninger som befinner seg nedenfor disse inntektsgrensene. Vi har statistikk om følgende husholdningsgrupper:

- alle husholdninger (benyttes som referanse)
- aleneboende under 30 år
- enslige (mor/far) med hjemmeboende barn i aldersgruppene 0-5 år, 6-17 år og over 18 år
- gifte/samboende med hjemmeboende barn i aldersgruppene 0-5 år, 6-17 år og over 18 år

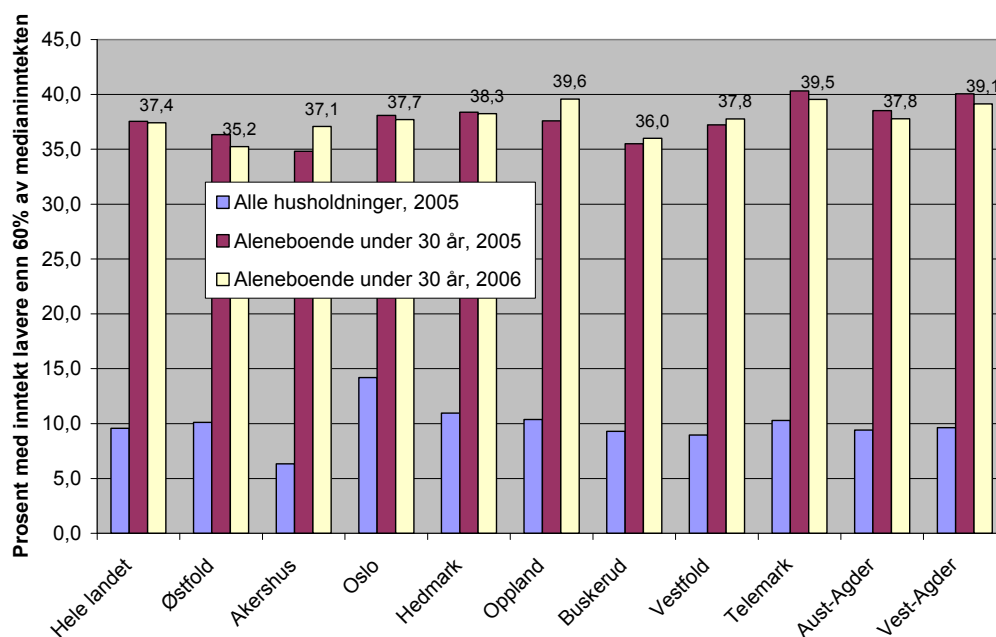
Alle figurene i dette delkapitlet er eksklusiv studenthusholdninger.

4.3.1 Aleneboende under 30 år

I dette avsnittet har vi sett nærmere på husholdninger med aleneboende under 30 år, dvs. den aldersgruppen som hovedsakelig er i en etableringsfase.

Figur 4.6 Prosentandel med inntekt lavere enn 50% av medianinntekten i husholdninger med aleneboende under 30 år (2005-2006).

Figur 4.7 Prosentandel med inntekt lavere enn 60% av medianinntekten i husholdninger med aleneboende under 30 år (2005-2006).

Figurene over viser prosentandelen aleneboende med inntekt som er henholdsvis 50% og 60% lavere enn medianinntekten. Sammenlignet med alle husholdninger ser vi at dette gjelder en ganske stor del av husholdningene. Dersom vi først tar for oss de med inntekt under 50%-grensen, var andelen for hele landet på 24,8% i 2006, mens den i Telemark var på 27,7%. Sammenlignet med nabofylkene Buskerud, Vestfold og Aust-Agder, har Telemark noe høyere andel med lav inntekt i denne gruppen. Faktisk har Telemark den største andelen med lavinntekt (< 50%) blant fylkene på Øst- og Sørlandet, selv om forskjellene ned til flere av de øvrige fylkene er liten. Telemark ligger også i det øverste sjiktet dersom vi tar utgangspunkt i et fattigdomsmål på 60% av medianinntekten. Mens andelen i landet som helhet er på 37,4 %, er andelen i Telemark 39,5%.

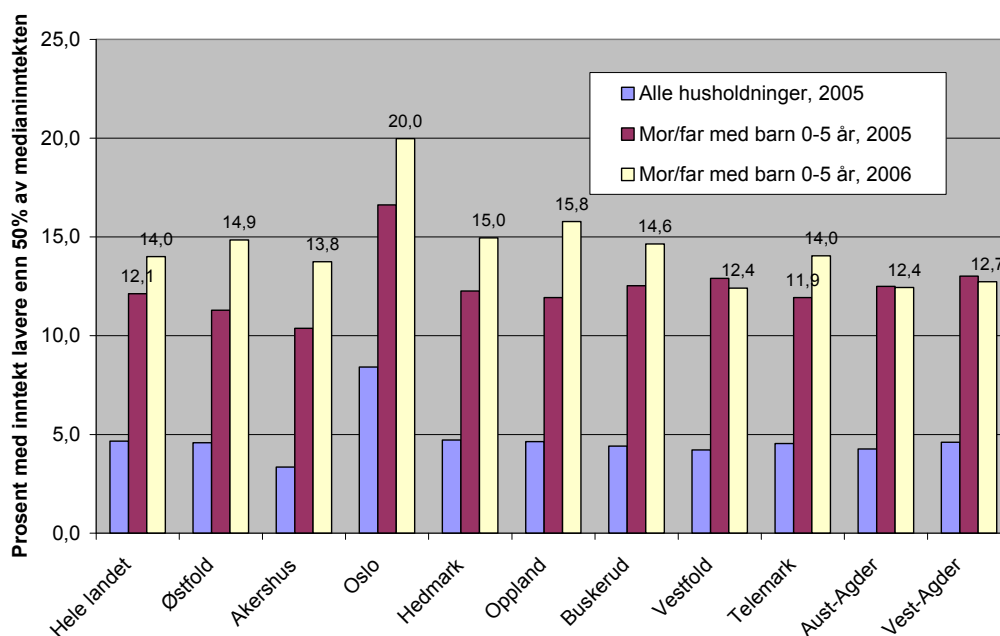
I Telemark var det i 2006 i alt 3879 husholdninger med enslige under 30 år. Dersom vi legger til grunn en lavinntektsgrense på 50% av medianinntekten, utgjør denne gruppen i underkant av 1100 personer. Tar vi utgangspunkt i en grense på 60% er antallet noe i overkant av 1500 personer.

Innenfor denne husholdningsgruppen er det spesielt relevant å trekke inn forholdet mellom kort- og langvarig lav inntekt. Blant de under 30 år er det mange i etableringsfasen, og for en stor del av disse vil lav inntekt være et midlertidig og forbigående fenomen. I følge Larsen (2004) er imidlertid fattigdom blitt et ungdomsproblem, og det er de yngste aldersgruppene som er mest berørt av langvarig lav inntekt. Larsen påpeker samti-

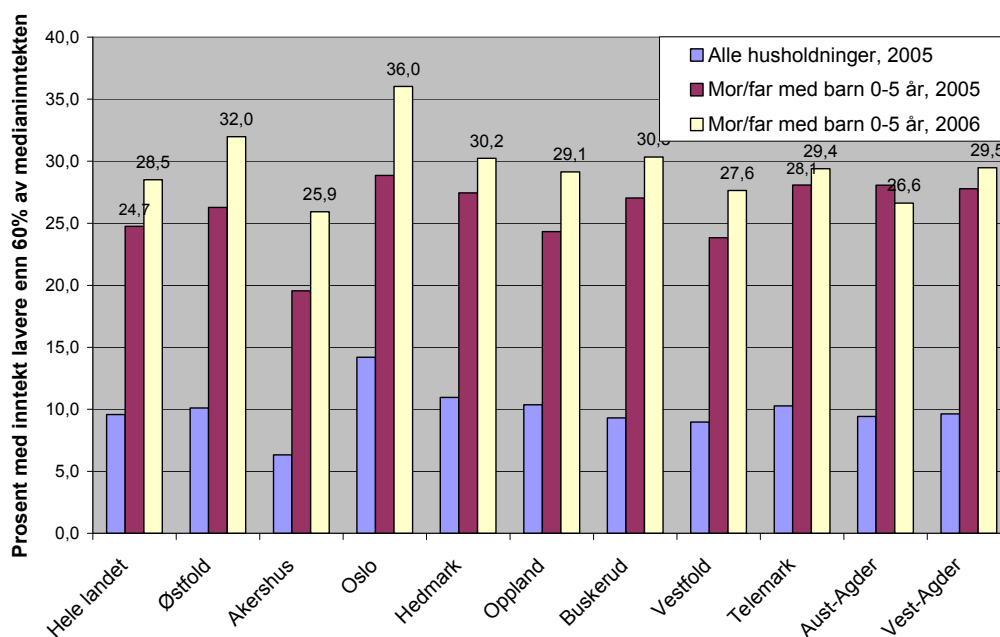
dig at i motsetning til de eldre aldersgruppene har de unge en større mulighet til å ”arbeide” seg ut av fattigdommen. Husholdningsgruppen med enslige under 30 år, må dermed betraktes som en heterogen gruppe bestående av både midlertidige lavinntektsgrupper (studenter), grupper som har muligheter til å komme se ut av fattigdom gjennom arbeid, og en risikogruppe som står i fare for å bli mer permanent i lavinntektsgruppen. For eksempel vil de som dropper ut av videregående skole uten å komme permanent inn i arbeidslivet, være en slik risikogruppe.

4.3.2 Enslige med hjemmeboende barn

I denne delen har vi tatt for oss enslige med barn i ulike aldersgrupper. På samme måte som over, viser vi andelen i lavinntektsgruppen med en grense på både 50% og 60%.

Figur 4.8 Prosentandel med inntekt lavere enn 50% av medianinntekten i husholdninger med enslige forsørgere hvor yngste barn er 0-5 år (2005-2006). Kilde: SSB

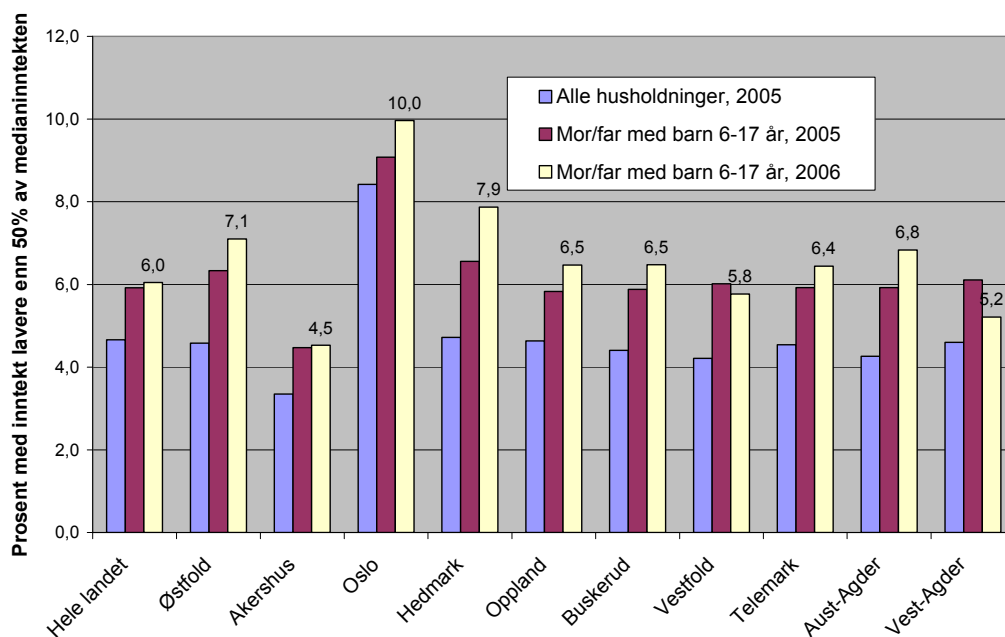
Figur 4.9 Prosentandel med inntekt lavere enn 60% av medianinntekten i husholdninger med enslige forsørgere hvor yngste barn er 0-5 år (2005-2006). Kilde: SSB

Figur 4.9 viser at det er en langt større andel av husholdninger med enslige forsørgere med yngste barnet opp til 5 år som har lav inntekt, sammenlignet med husholdninger generelt. I 2005 var det for landet som helhet, 12% av husholdningene med enslige forsørgere som hadde inntekt under 50% av medianinntekten, og 25% med inntekt lavere enn 60% av medianinntekten. I 2006 ser vi at disse andelene er økt til henholdsvis 14% og 29%.

I Telemark skiller denne husholdningstypen seg ikke vesentlig fra andre sammenlignbare fylker. Vi finner imidlertid at andelen med inntekt under 50%-grensen øker klart mer fra 2005 til 2006 i Telemark enn i fylkene Vestfold, Aust-Agder og Vest-Agder. Men vi finner også tilsvarende økning i flere av de øvrige fylkene på Østlandet. Når vi tar utgangspunkt i 60%-grensen, ser vi en økning i andelen med lav inntekt i alle fylkene bortsett fra i Aust-Agder.

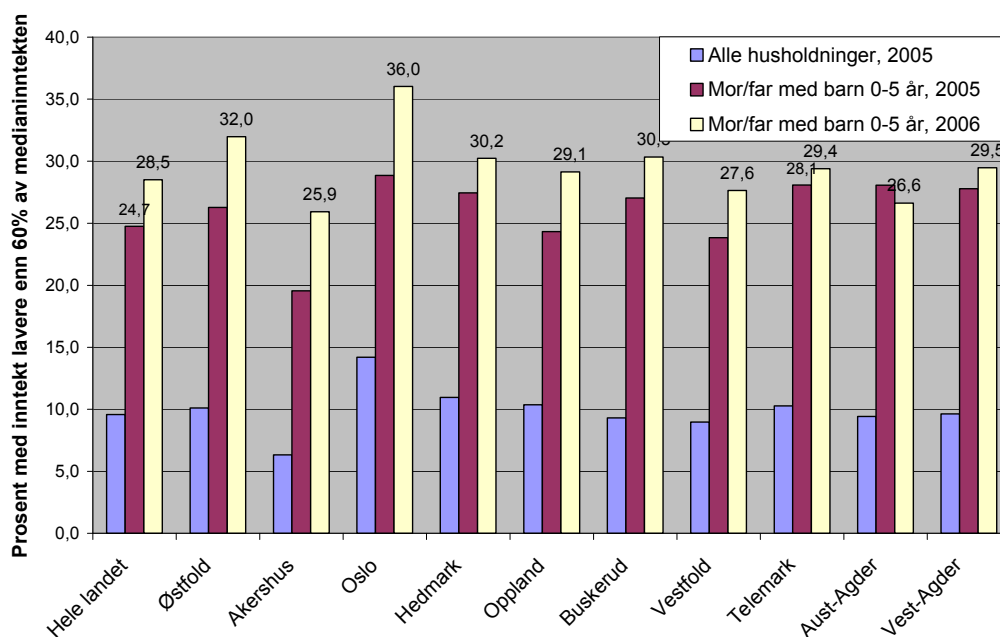
I 2006 var det i Telemark 1004 husholdninger med enslige med yngste barn opp til 5 år. Når 14% av personene i disse husstandene hadde inntekt under 50% av median-

inntekten, utgjør dette omtrent 140 husstander. Dersom vi tar utgangspunkt i en lavinntektsgrense på 60%, omfatter det 300 husholdninger i den aktuelle husholdningsgruppen.²

Figur 4.10 Prosentandel med inntekt lavere enn 50% av medianinntekten i husholdninger med enslige forsørgerere hvor yngste barn er 6-17 år (2005-2006). Kilde: SSB

² Ved omregningen fra prosentandeler til antall, må vi her basere oss på at andelen personer i lavinntektsgruppen er det samme som andelen husstander i lavinntektsgruppen. Årsaken er at vi ikke har opplysninger om totalt antall personer i hver husholdningstype, bare totalt antall husholdninger.

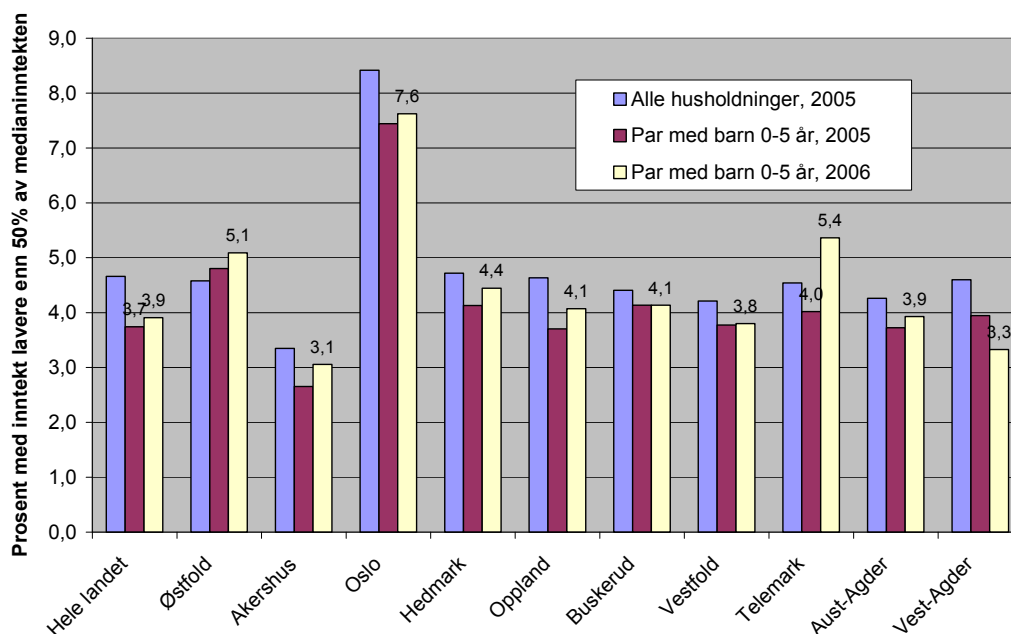
Figur 4.11 Prosentandel med inntekt lavere enn 60% av medianinntekten i husholdninger med enslige forsørgere hvor yngste barn er 6-17 år (2005-2006). Kilde: SSB

Figur 4.10 og Figur 4.11 viser at det gjennomgående er en mindre andel i husholdninger med enslige forsørgere med eldre barn (6-17 år) som faller innenfor lavinntektsgrensen enn eneforsørgere med yngre barn (0-5 år). Dette har sannsynligvis sammenheng med at forsørgerne i denne aldersgruppen er eldre, i større grad er i ordinære jobb og har høyere inntekt. Vi ser likevel at andelen med lav inntekt er større enn for alle husholdningstyper.

Som for husholdningene med yngste barn opp til 5 år, ser vi at Telemark ikke skiller seg vesentlig fra andre sammenlignbare fylker i andelen med lavinntekt innenfor husholdningstypen enslige forsørgere med yngste barn 6-17 år. I Telemark er det likevel noe høyere andel i lavinnteksgruppen en landet samlet sett. Dersom vi regner om prosentandelene, finner vi at det er i underkant av 200 husstander i Telemark med inntekt under 50% av medianinntekten og i underkant av 500 husstander med inntekt under 60% (i 2006).

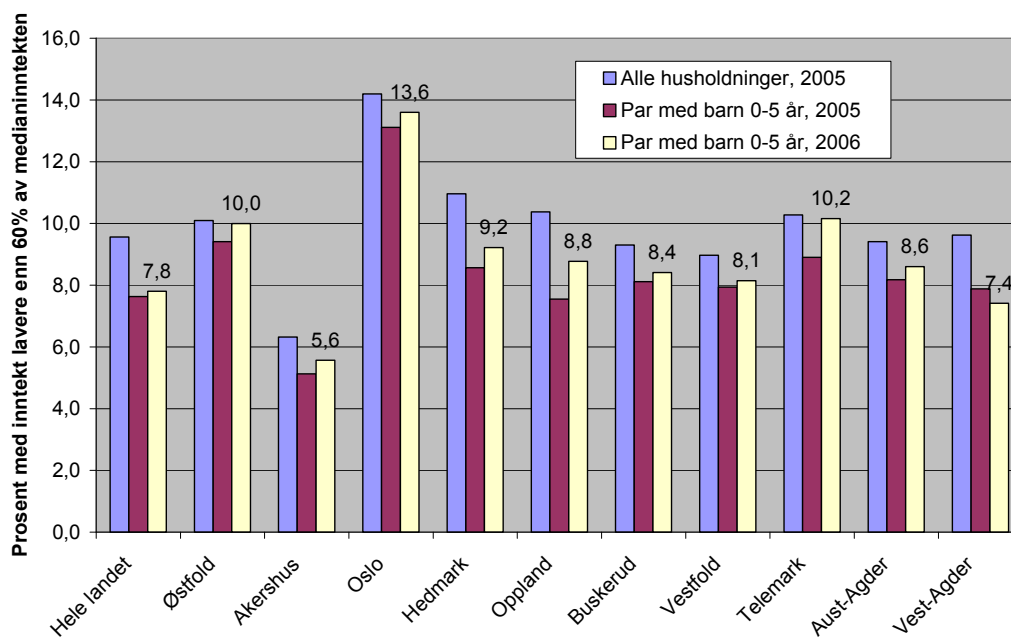
4.3.3 Par med barn

I denne seksjonen har vi tatt med husholdninger med foreldrepar og barn i aldersgruppen 0-5 år og 6-17 år. Det som kjennetegner denne husholdningstypen, er at lavinnteksgruppen er omtrent på nivå med andelen i lavinnteksgruppen for alle husholdninger.

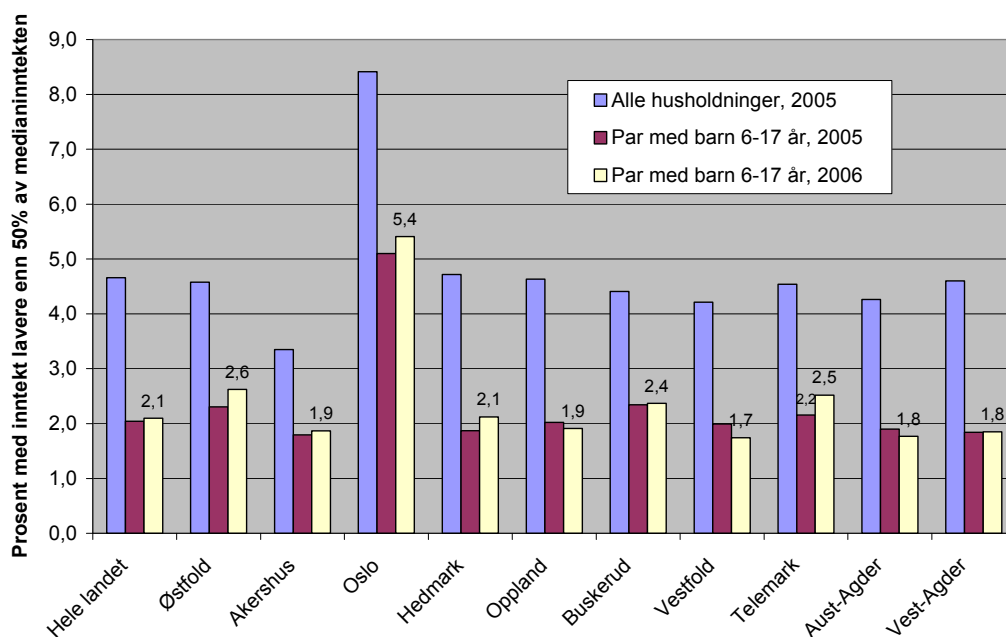
Figur 4.12 Prosentandel med inntekt lavere enn 50% av medianinntekten i husholdninger med gifte/samboende forsørgere hvor yngste barn er 0-5 år (2005-2006). Kilde: SSB

Figur 4.12 viser at Telemark i 2005 ikke hadde noe vesentlig høyere andel under lavinntektsgrensen på 50% innenfor denne husholdningsgruppen. Det som særpreger Telemark, er imidlertid en klar økning i andelen under lavinntektsgrensen fra 2005 til 2006. Det betyr at Telemark i 2006 har en klart høyere andel under lavinntektsgrensen enn andre sammenlignbare fylker. Som vi ser, er det bare Oslo som har en klart høyere andel.

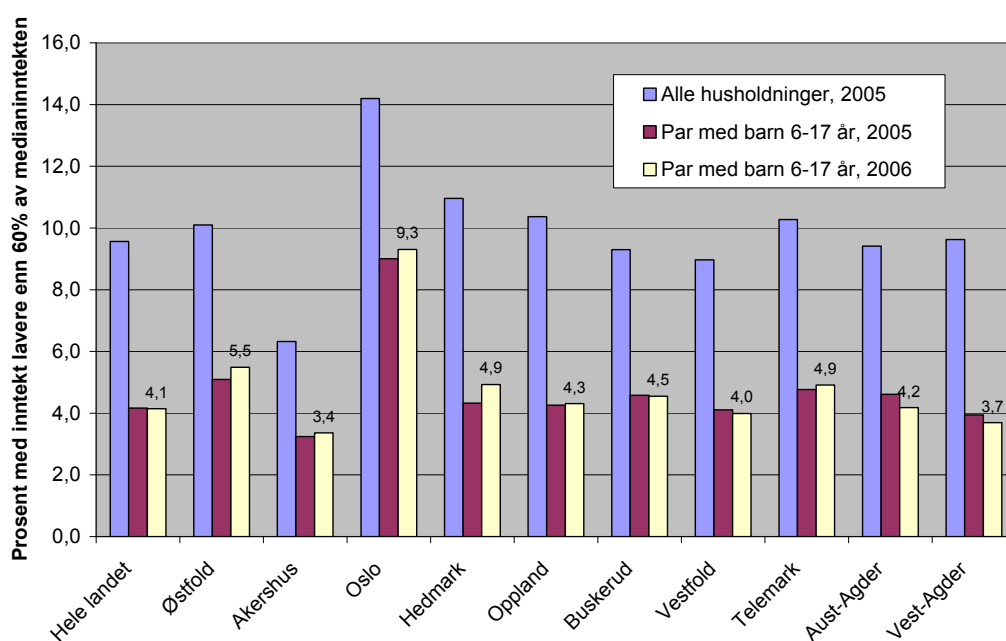

Figur 4.13 Prosentandel med inntekt lavere enn 60% av medianinntekten i husholdninger med gifte/samboende forsørgere hvor yngste barn er 0-5 år (2005-2006). Kilde: SSB

Figur 4.13 viser den samme husholdningstypen, men med et lavinntektsnivå på 60% av medianinntekten. Her ser vi at Telemark ligger noe høyere enn både landet som helhet og sammenlignbare fylker som Buskerud, Vestfold, Aust-Agder og Vest-Agder. Vi ser også at andelen har økt forholdsvis mye fra 2005 til 2006.

Figur 4.14 Prosentandel med inntekt lavere enn 50% av medianinntekten i husholdninger med gifte/samboende forsørgere hvor yngste barn er 6-17 år (2005-2006). Kilde: SSB

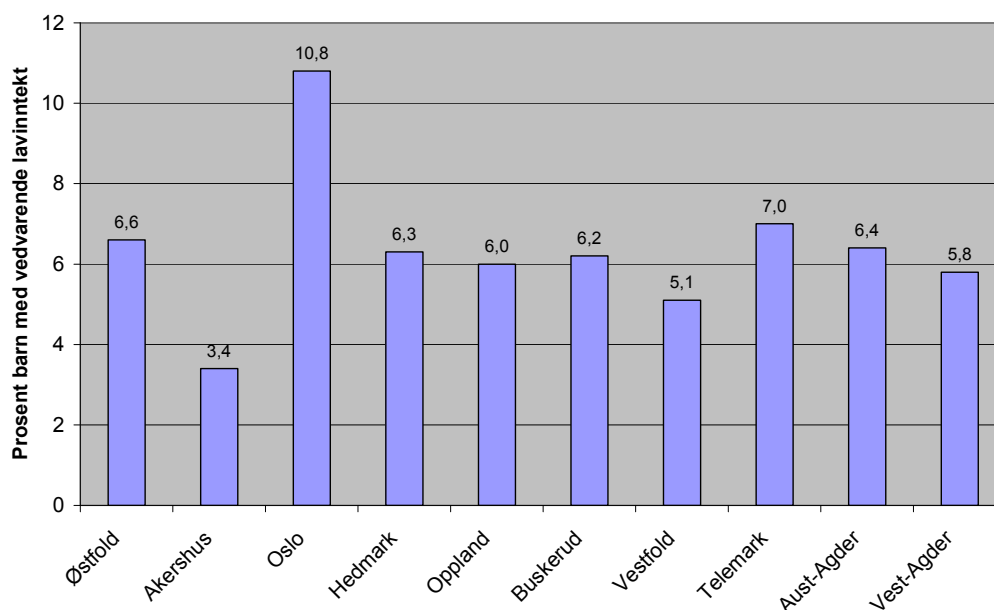
Figur 4.15 Prosentandel med inntekt lavere enn 60% av medianinntekten i husholdninger med gifte/samboende forsørgere hvor yngste barn er 6-17 år (2005-2006). Kilde: SSB

Blant husholdninger med foreldrepar hvor yngste barn er i alderen 6-17 år, er det i Telemark 2,5% som befinner seg i lavinntektsgruppen under 50% av medianinntekten. Med en lavinntektsgrense på under 60% er andelen økt til 5%. Innenfor denne husholdningstypen skiller ikke Telemark seg vesentlig fra de øvrige fylkene. Sammenlignet med Nabolandene, har likevel Telemark den største andelen av husholdningene i lavinntektsgruppen.

4.4 Vedvarende fattigdom blant barn

Statistikken for lavinntekt som er presentert over, baserer seg på tverrsnittsdata. Det betyr at vi måler inntekten ett bestemt år, uten å ta hensyn til om den aktuelle husholdningen har lav inntekt over en lengre periode. Dersom vi skal måle vedvarende fattigdom, må vi derfor måle andelen som har lav inntekt over en lengre periode. Vanligvis beregnes vedvarende lavinntekt på bakgrunn av det beløpet som utgjør gjennomsnittet av de årlige medianinntektene for hele befolkningen i en treårsperiode (omregnet til faste priser).

I perioden 2004-2006 var det for landet som helhet 11,4% i aldersgruppen 0-24 år som bodde i husholdninger med vedvarende lavinntekt. Tar vi bort studenter, er andelen 8,3 (Folkehelseinstituttet, statistikkbank). Disse beregningene baserer seg på EU-definisjon for vedvarende lavinntekt som er: gjennomsnittlig husholdningsinntekt (etter skatt) i en treårsperiode som er under 60 prosent av median husholdningsinntekt for alle personer.

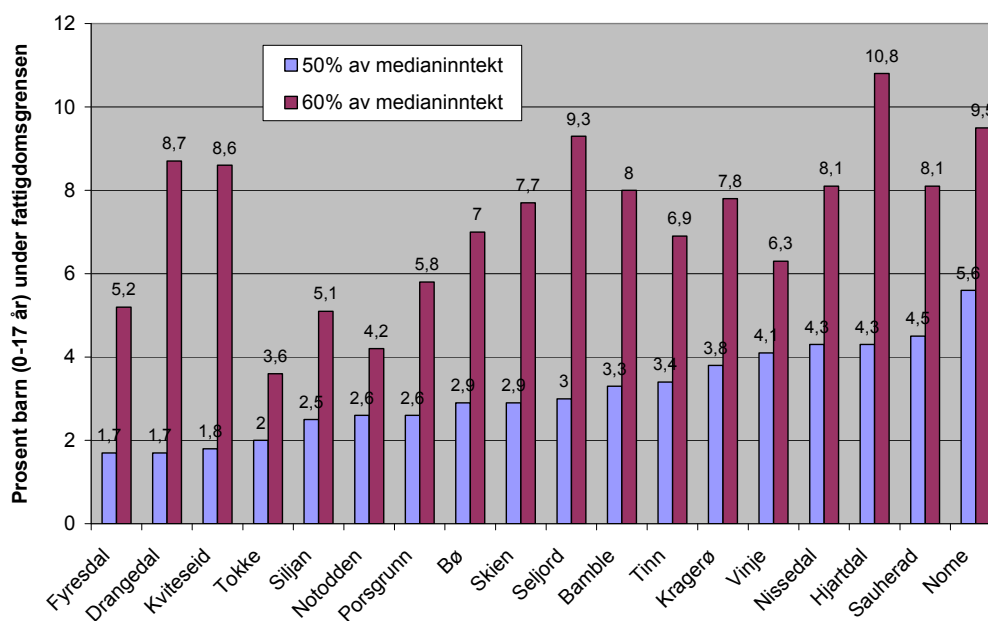

Figur 4.16 Andel og antall barn 0-15 år i familier med vedvarende lavinntekt (60 % av medianinntekten) i 2002-2004, EUs målemetode, fylker. Kilde: SSB.

Figur 4.16 viser en fylkesfordeling over andelen barn i aldersgruppen opp til 15 år som bor i husholdninger med vedvarende lavinntekt (< 60%). Av alle barn i aldersgruppen 0-15 år, ser vi at 7% lever i vedvarende lavinntektshusholdninger i Telemark. Telemark ligger her noe høyere enn sammenlignbare fylker.

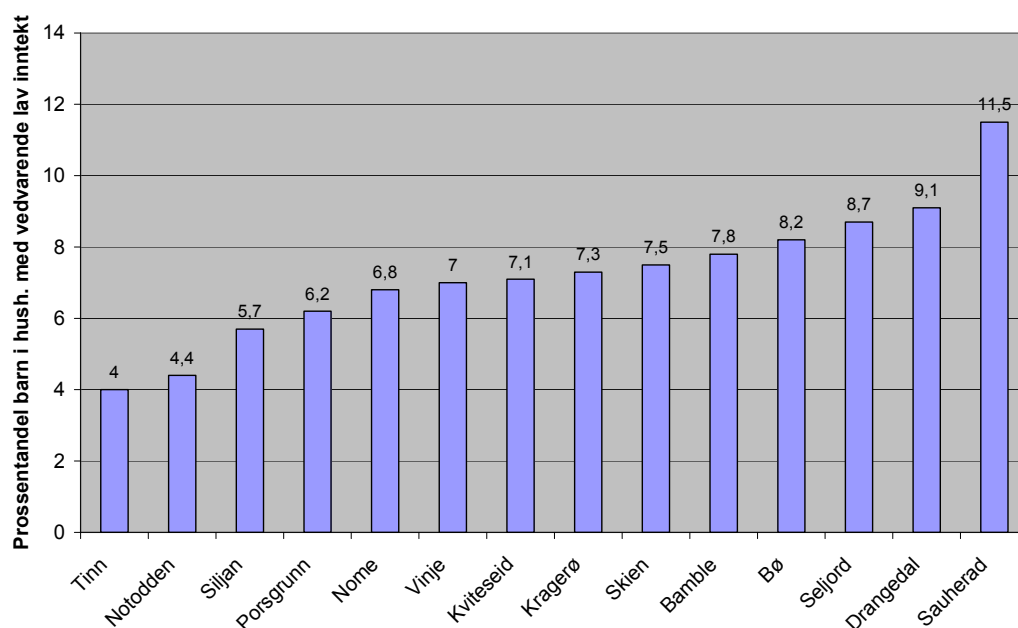
4.5 Barnefattigdom i telemarkskommunene

I dette avsnittet har vi sett på variasjon i lavinntekt blant barn mellom telemarkskommunene. Dataene er fra 2001 og er hentet fra en rapport utarbeidet av FAFO i 2004. Tallene er med andre ord noen år gamle, men kan likevel si noe om vi finner forskjeller mellom kommunen i fylket. I 2001 var det i Telemark 3% av barna som levde i lavinntektshusholdninger dersom vi tar utgangspunkt i en lavinntektsterskel på 50% av medianinntekten. Til sammenligning var det i landet som helhet 2,6% som levde i lavinntektshusholdninger. Sammenlignet med nabofylkene i Agder, Vestfold, Buskerud og Østfold, finner vi at Telemark hadde størst andel fattige barn i 2001. Forskjellene er imidlertid ikke store. Nærmest ligger Buskerud og Østfold med 2,9% og lengst fra Vestfold med 2,4%.

Figur 4.17 Prosent barn (0-17 år) som bor i husholdninger med lav inntekt, 50% og 60% av medianinntekten, 2001. Kilde: Siri Ytrehus (2004).

Figur 4.17 viser hvor stor andel fattige barn det var i telemarkskommunene i 2001, målt både som 50% og 60% av medianinntekten. Det er forholdsvis store variasjoner mellom kommunene, og dersom vi tar utgangspunkt i et mål på 60% av medianinntekten, finner vi at det var relativt mange fattige barn i Hjartdal, Nome, Seljord, Kviteseid og Drangedal. Tar vi utgangspunkt i 50% av medianinntekten, er det Nome som rangerer høyest med størst andel fattige.

Figur 4.18 Prosentandel barn (0-15 år) i husholdninger med vedvarende lavinntekt 2002-2004. EU-60% av medianinntekten. Kilde: Epland og Kirkeberg/SSB, 2007.

Figur 4.18 viser hvordan kommunene fordeler seg i forhold til målet på vedvarende lavinntekt i perioden 2002-2004. Andelen barnefamilier varierer her fra 4% i Tinn til 11,5 % i Sauherad, målt i forhold til 60% medianinntekten (EU-metode). Det er også en relativt stor andel i de større byene i Grenland, samt i Drangedal, Bø og Seljord.

4.6 Oppsummering

- Dette kapitlet har vist at Telemark skiller seg noe fra andre sammenlignbare fylker på Sørlandet og Østlandet, ved at det i Telemark er noe større andel som har lav inntekt, spesielt når vi legger til grunn et lavinntektsmål på 60% av medianinntekten.
- En sammenligning av medianinntekten til enslige foreldre (med barn 0-6 år), viser at inntektene i Telemark ligger relativt lavt i forhold til resten av Sør- og Østlandet, men ikke vesentlig lavere enn de øvrige fylkene.
- En sammenligning av medianinntekten til enslige foreldre mellom kommunene i Telemark, viser at medianinntekten varierer fra 262 000 i Drangedal til 308 000 i Nisse-dal. Sammenlignet med medianinntekten til alle husholdningene, finner vi at det er stor forskjell mellom inntektene til husholdningen generelt og husholdninger med es-

lige forsørgere. Dette gjelder spesielt i Bamble og Siljan, men også i de kommunene hvor inntektene blant enslige forsørgere er lav i utgangspunktet.

- I husholdninger med aleneboende under 30 år er det generelt sett en stor del som befinner seg i lavinntektsgruppen. I Telemark er denne andelen noe større enn i resten av landet, men ikke vesentlig større enn det vi finner i flere sammenlignbare fylker på Sør- og Østlandet. I denne gruppen befinner det seg både personer i etablererfasen, studenter og personer i risikogruppen for å havne mer permanent i lavinntektsgruppen.
- I husholdninger med gifte/samboende som har barn, er andelen i lavinntektsgruppen noe større i Telemark enn i øvrige fylker på Sør- og Østlandet. Dette gjelder først og fremst i husholdningene med de yngste barna.
- Barn som bor i husholdninger med vedvarende lavinntekt, er større i Telemark enn i øvrige sammenlignbare fylker på Sør og Østlandet.

Samlet sett er det små økonomiske forskjeller mellom Telemark og resten av Sør og Østlandet. På flere av de økonomiske målene ser vi likevel en tendens til at Telemark kommer dårlig ut. Dette gjelder spesielt i forhold til vedvarende lavinntekt. Samtidig finner vi kanskje de mest interessante inntektsforskjellene i fylket mellom enkeltkommuner.

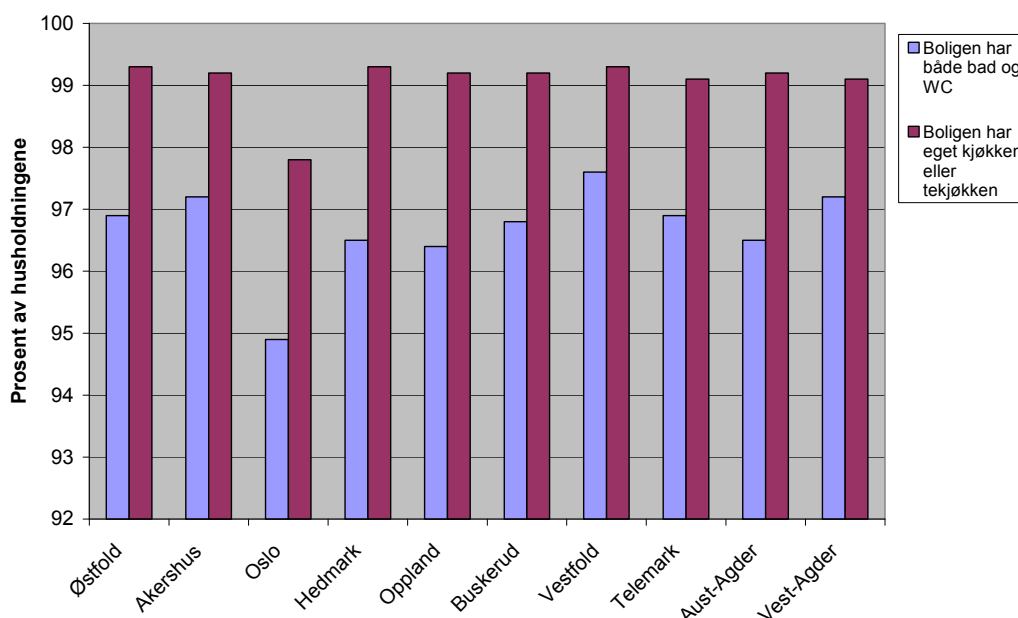
Datamaterialet inneholder også brede og heterogene husholdningsgrupper som skjuler store forskjeller. En slik gruppe er enslige i alderen under 30 år. Her finner vi både studenter, personer i etablererfasen og personer i risikogruppen for å bli varig i lavinntektsgruppen. Enslige er også en interessant gruppe fordi vi blant disse gjerne vil finne en opphopning av levekårsproblemer. Foruten lav inntekt, vil helseproblematikk (psykiske lidelser) og sosial integrasjon være forhold som påvirker den samlede livssituasjonen for denne gruppen.

5. Boligforhold

I dette kapitlet har vi presentert statistikk relatert til boligforholdene i Telemark. Statistikkgrunnlaget her er begrenset, og vi har basert presentasjonen på Folke og boligtellingerne fra 2001 samt tall fra Husbanken over antall huster med bostøtte. Folke- og boligtellingerne fra 2001 sier noen om boligforholdene i Telemark sammenlignet med andre fylker. Bostøttestatistikken sier derimot kanskje mer om sosiale behov enn selve boligforholdene. Til tross for dette, har vi likevel valgt å ta med denne statistikken i dette kapitlet.

5.1 Folke- og boligtellingerne fra 2001

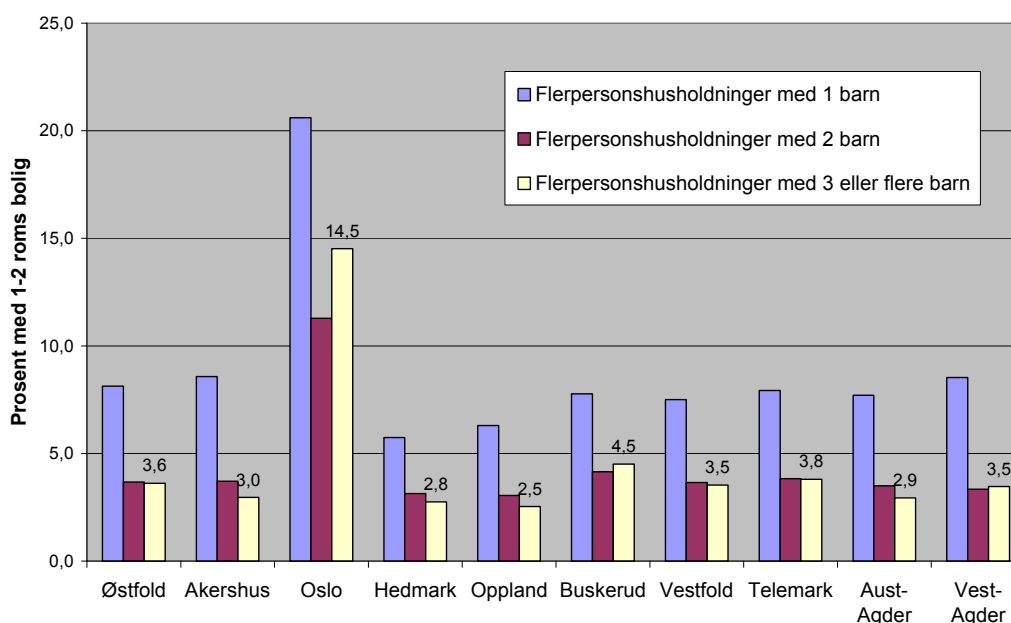
Folke og boligtellingerne fra 2001 er en spørreundersøkelse som ble sendt ut til så å si samtlige huster i Norge. Datagrunnlaget er med andre ord noe gammelt og sier derfor ikke nødvendigvis noe om boligsituasjonen i dag. Videre har vi ikke muligheter til å bryte ned datamaterialet på familiegutter og kjenner derfor ikke til hvorvidt situasjonen er verre eller bedre for barnefamilier. Vi har likevel tatt med tallene for å understreke at dette er en viktig levekårsvariabel som bør inngå som en del av et samlet levekårs mål.

Figur 5.1 Prosent av husholdningene med bad/wc og kjøkken/tekjøkken

Figur 5.1 er hentet fra folke og boligtellingsen i 2001 og viser hvor stor andel av boligene som har bad og wc samt eget kjøkken eller tekjøkken. Vi ser at det bare er omtrent 1% som mangler bad og wc, mens det er omtrent 3% som mangler kjøkken. Telemark skiller seg ikke fra andre sammenlignbare fylker når det gjelder boligstandard.

En annen indikator på boligstandard er hvor trangt man bor. På landsbasis er det omtrent 10 % av flerpersonshusholdningene som bor i 1-2 roms boliger, hvilket innebærer at man kan karakterisere boforholdene som trange. Figur 5.2 viser hvor stor andel av ulike flerhusholdningstyper med barn som har tilsvarende 1-2 roms bolig i fylkene på Sør- og Østlandet.

Figur 5.2 Prosent av tre husholdninger med barn som har bolig med 1-2 rom (Kilde: Folke og boligtellingsen 2001)

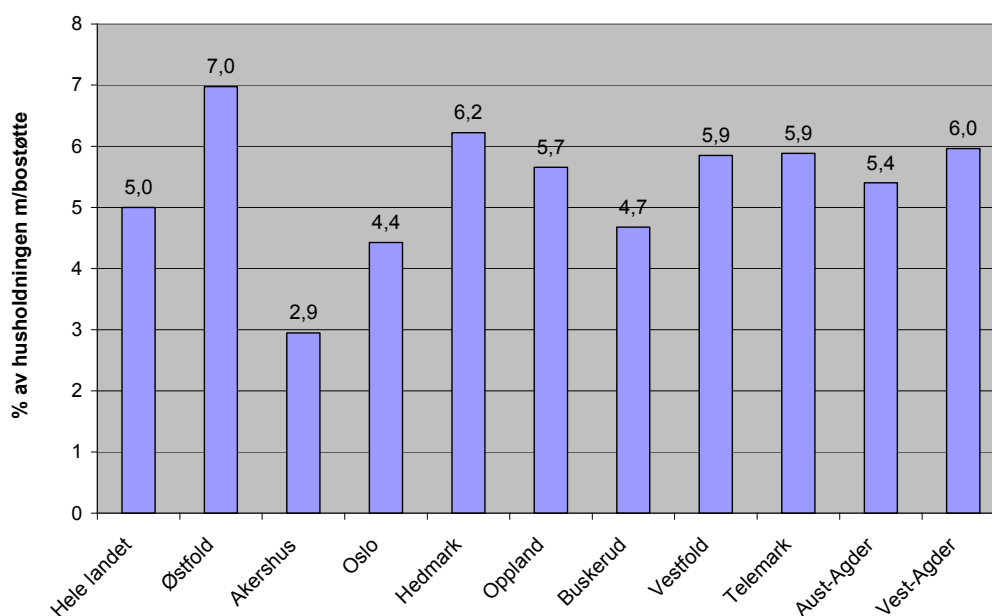
Det er størst andel med små boliger blant flerhusholdninger med ett barn, noe som har sin naturlige forklaring i at de minste husholdningene har de minste boligene. Det å bo 2-3 personer i en 1-2 roms bolig trenger heller ikke bety at de har plassproblemer. Derimot vil store flerhusholdninger med tre eller flere barn rimeligvis ha det trangbodd i en 1-2 roms bolig. I Telemark ser vi at det er 3,8 % av de store husholdningene (3 eller flere barn) som bor i de minste boligene med 1-2 rom. Vi ser også at det er en tilsvarende andel av de mellomstore husholdningene (med to barn) som bor i de minste boligene, noe vi også må betrakte som trangbodd etter norsk standard. Telemark skiller seg imidlertid ikke vesentlig ut fra de øvrige fylkene, men ligger likevel i det øvre sjiktet. Oslo skiller seg vesentlig ut ved at det er en forholdsvis stor andel av befolkningen her som bor i små boli-

ger. Her ser vi at det er nærmere 15% av de største husholdningene som bor i slike boliger.

Når vi tar utgangspunkt i data fra folke- og boligtellingsen fra 2001, må vi ta hensyn til at mye kan ha forandret seg siden målingene ble foretatt. Det er derfor vanskelig å trekke noen konklusjoner om boligstandarden i dag på bakgrunn av tallene fra 2001.

5.2 Bostøtteordningen

I dette avsnittet har vi tatt for oss Husbankens bostøtteordning og hvor stor andel av husholdningene på landsbasis og fylkesvis som har slik støtte.

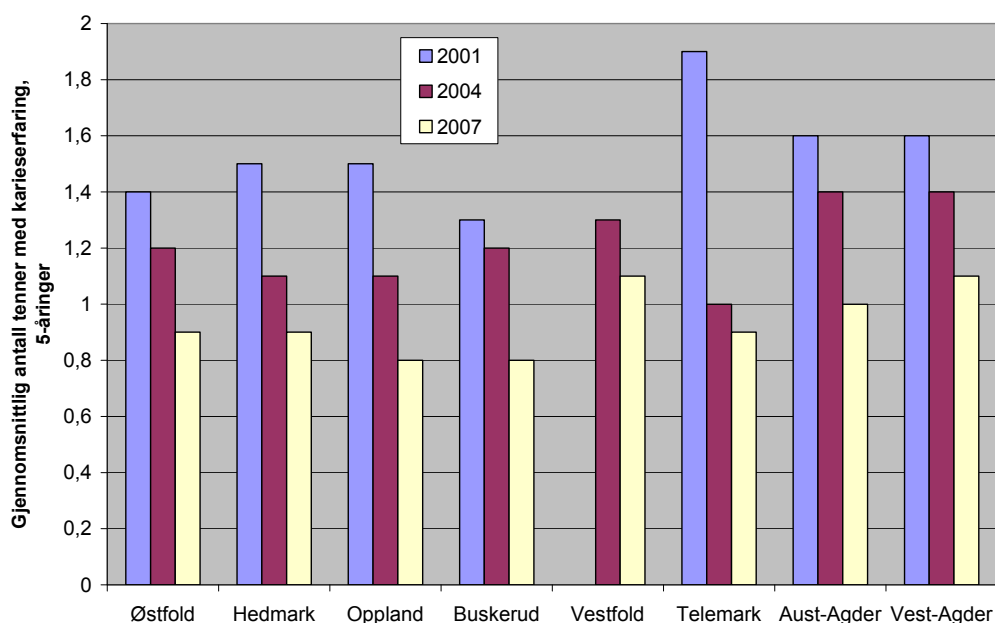
I Telemark var det per juni 2008 i alt 4400 husholdninger som hadde bostøtte. Dette utgjør i alt 5,9% av alle husholdningene. Som det fremgår av figuren, er dette høyere enn i landet som helhet og er også i øvre sjikt blant fylkene i Sør- og Østlandsområdet. Det er imidlertid Østfold som skiller seg mest ut i den forstand at fylket har relativt mange husholdninger med bostøtte.

6. Helse

Helse er en viktig dimensjon ved levekårsbegrepet. I dette kapitlet har vi sett på helseindikatorer som dels er relatert til barn direkte og dels indirekte via foreldres helsesituasjon. Innledningsvis ser vi først på barn og unges tannhelse og medisinbruk (reseptbelagte medisiner). Disse to faktorene kan sies å være direkte indikatorer på barn og unges helsesituasjon. I tillegg til disse to indikatorene, har vi også sett på omfanget av psykiske lidelser blant barn og unge. Mer spesifikt ser vi på antall sykehusopphold, hvilket betyr at det er vanskelig å vurdere hvorvidt dette reflekterer levekårene i samfunnet eller om det reflekterer behandlingsapparatets evne til å fange opp denne typen lidelser. Den fjerde indikatoren vi benytter, er utføregraden i fylket. Her ser vi dels på gruppen av unge uføre, men også uføregraden i barnefamilier.

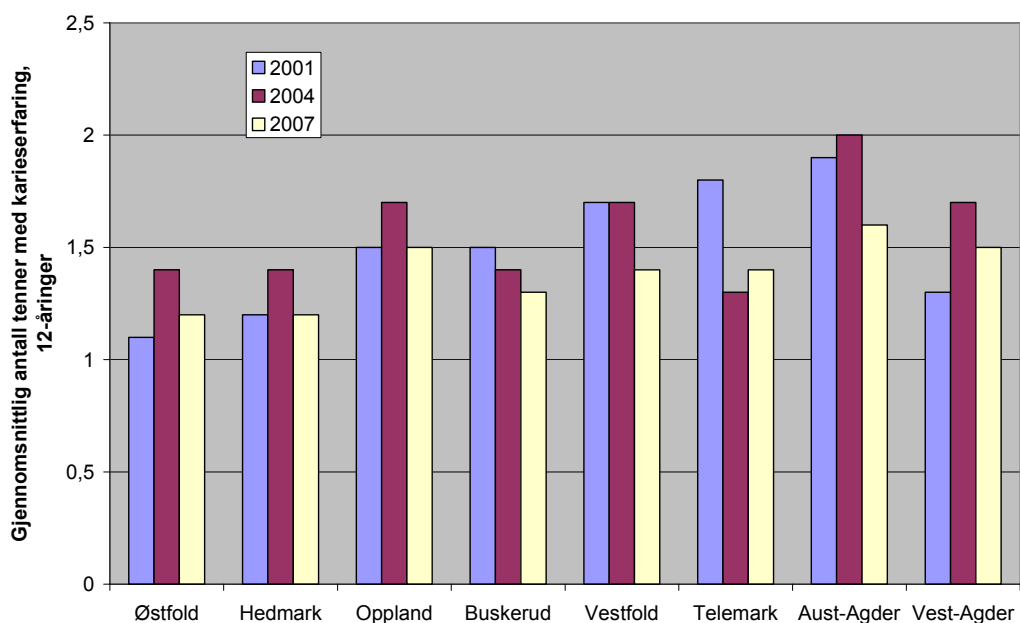
6.1 Barn og unges tannhelse

I dette avsnittet har vi sett på gjennomsnittlig antall hull (karies) blant 5 åringer, 12 åringer og 18 åringer i årene 2001, 2004 og 2007. Enheten for statistikken er fylker, og Telemark sammenlignes med øvrige fylke på Sør- og Østlandet. Alle dataene om tannhelse er hentet fra SSBs statistikkbank.

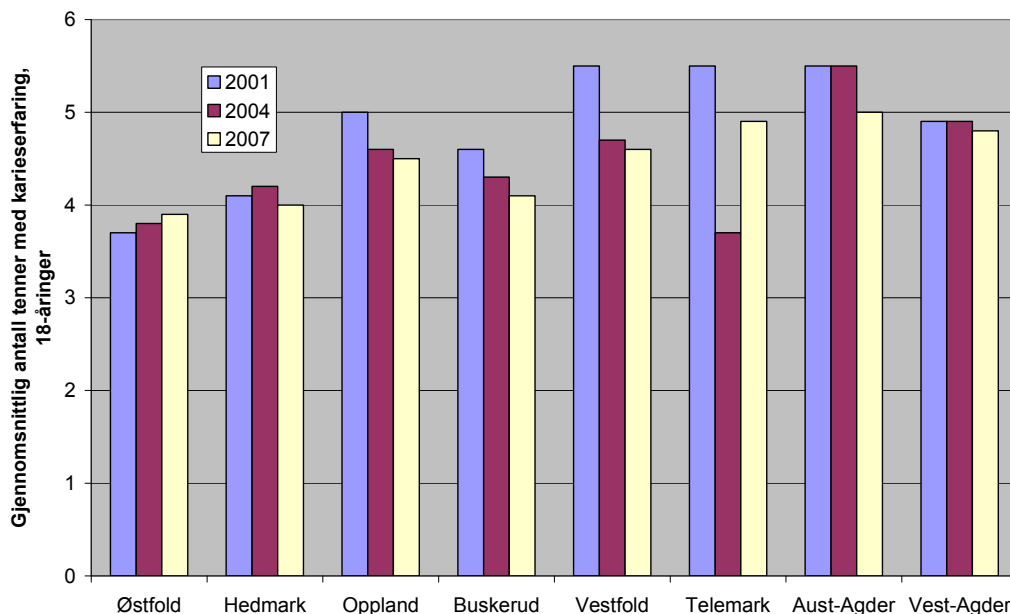

Figur 6.1 Gjennomsnittlig antall tenner med hull (karies), 5 åringer. Kilde: SSB

Figur 6.1 viser at tannhelsen for 5 åringer generelt har blitt forbedret i løpet av perioden 2001-2007. Sammenlignet med de øvrige fylkene, har 5 åringer i Telemark ikke spesielt dårligere tannhelse enn 5 åringer i andre fylker. Det som imidlertid er spesielt med Telemark, er den merkbare nedgangen i antall hull i tennene fra 2001, da Telemark lå høyest av fylkene på Østlandet og Sørlandet.

Figur 6.2 Gjennomsnittlig antall tenner med hull (karies), 12 åringer. Kilde: SSB

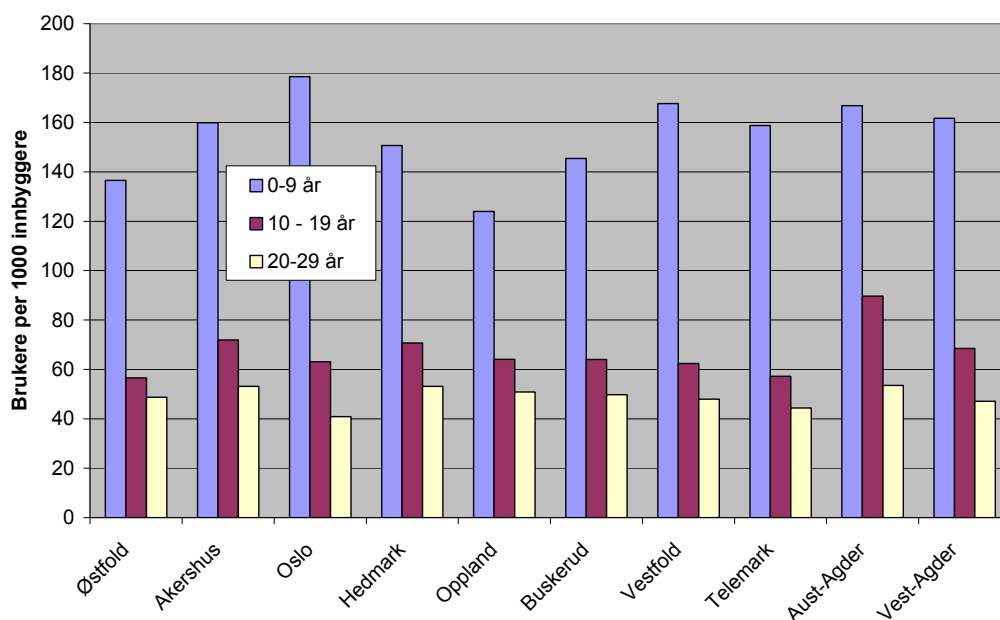
Figur 6.3 Gjennomsnittlig antall tenner med hull (karies), 18 åringer. Kilde: SSB

Figur 6.2 og Figur 6.3 viser gjennomsnittlig antall tenner med karies for henholdsvis 12-åringer og 18-åringer. I begge tilfeller ser vi en nedgang i Telemark fra 2001 til 2007, noe som også gjør at Telemark ligger omtrent på linje med de øvrige fylkene i 2007. For 18-åringene i 2007 ser vi likevel at Telemark, sammen med Vest-Agder og Aust-Agder, har

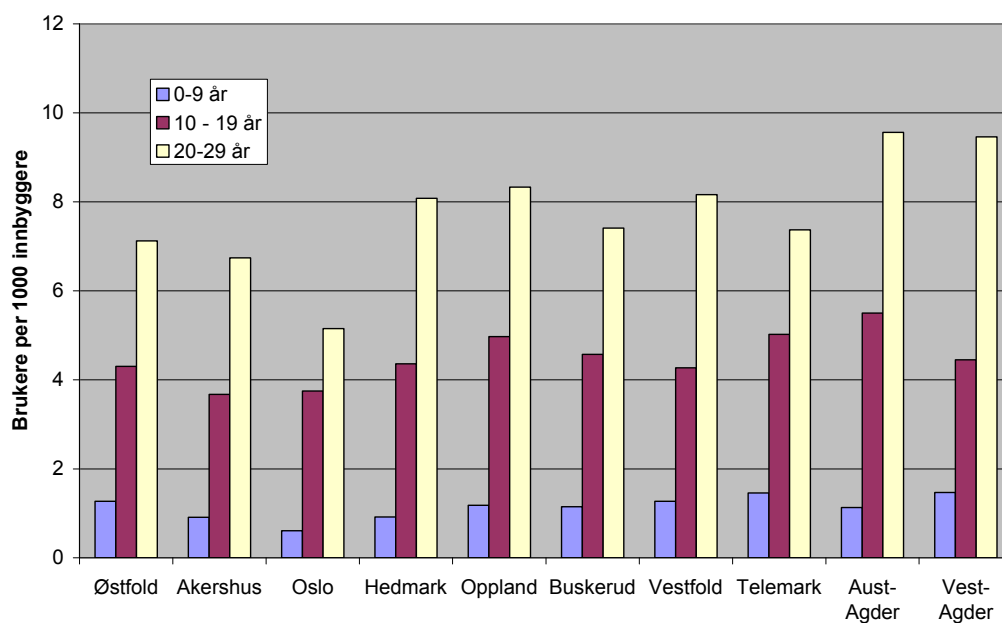
relativt sett dårligere tannhelse enn de øvrige fylkene. Her finner vi også en markert forverring fra 2004 til 2007.

6.2 Medisinbruk

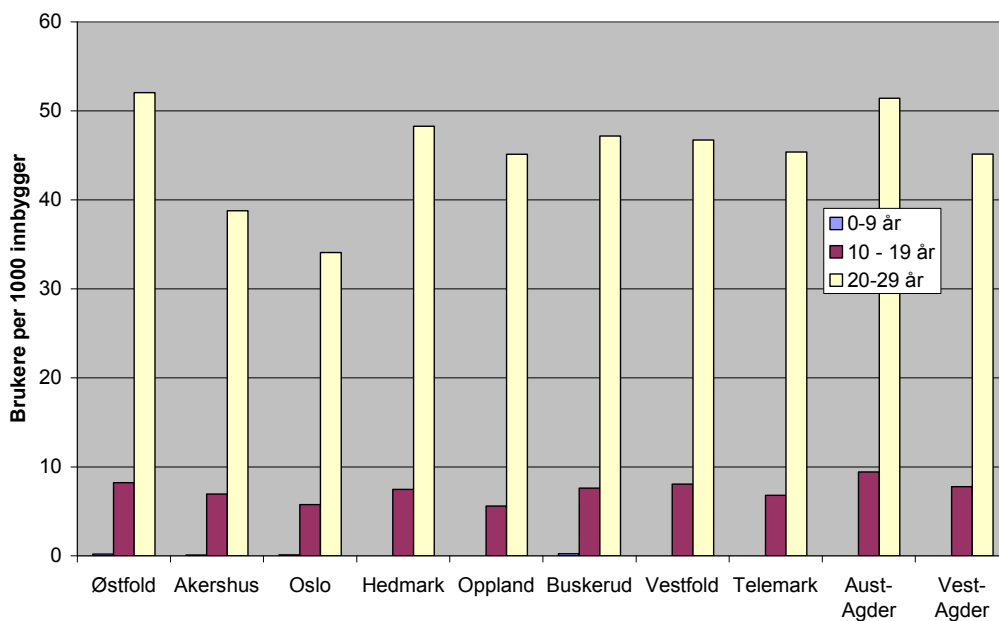
I dette avsnittet har vi sett på bruken av reseptbelagte medisiner. Fra reseptregisteret til Nasjonalt folkehelseinstitutt har vi plukket ut diagnosene astma og diabetes. Begge diagnosene er forholdsvis vanlige hos barn. I tillegg har vi også tatt med reseptbelagte antidepressiva og smertestillende medisiner. Som over, sammenligner vi Telemark med øvrige fylker på Sørlandet og Østlandet.

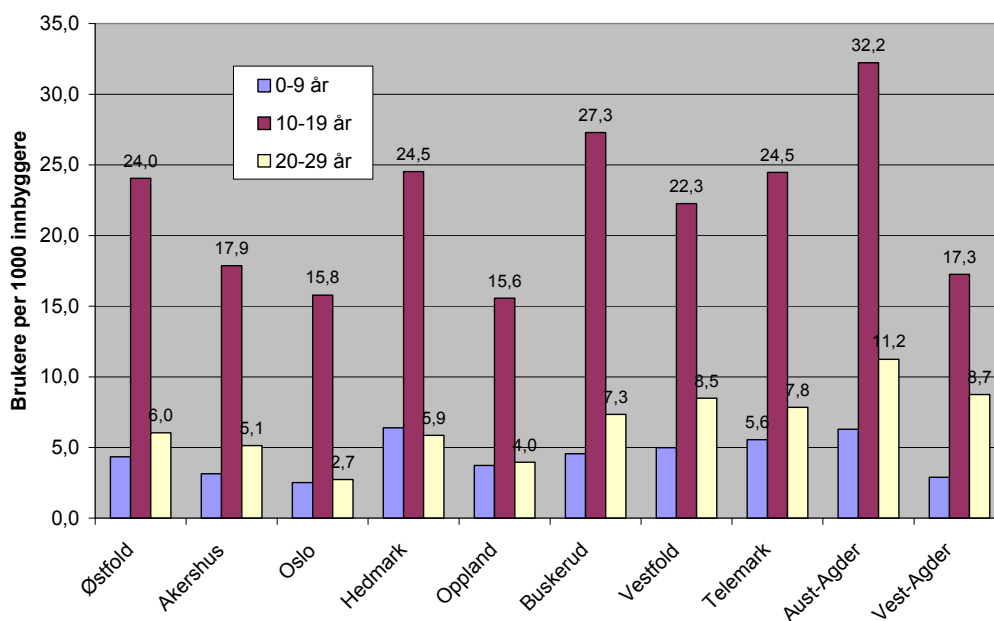
Figur 6.4 Antall brukere av reseptbelagt astmamedisin per 1000 innbygger, fordelt på tre aldersgrupper, 2007. Kilde: Reseptregisteret, Nasjonalt folkehelseinstitutt (www.reseptregisteret.no)

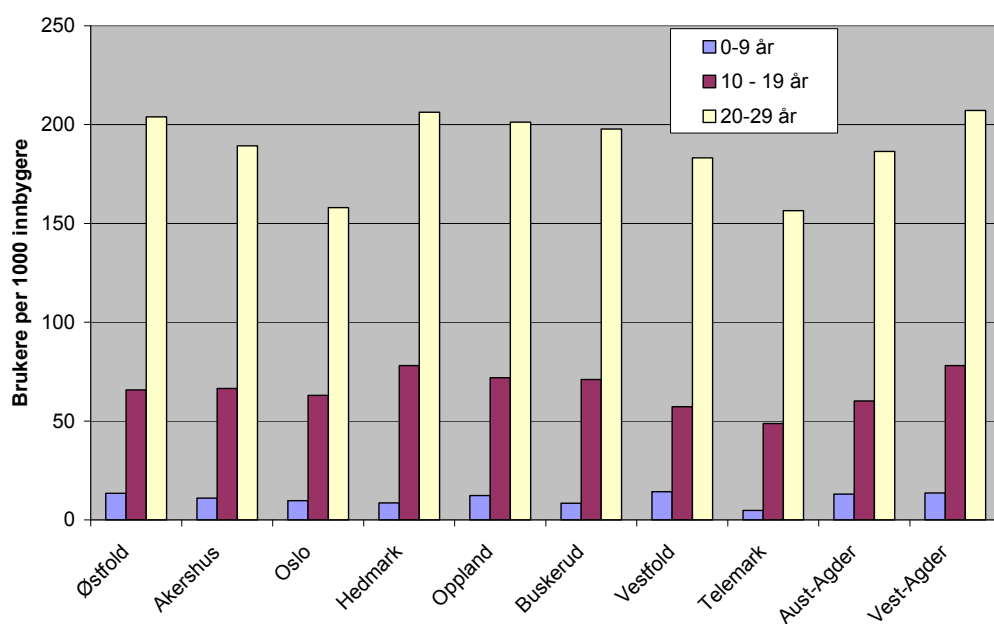
Figur 6.5 Antall brukere av diabetesmedisiner per 1000 innbygger, fordelt på tre aldersgrupper, 2007. Kilde: Reseptregisteret, Nasjonalt folkehelseinstitutt (www.reseptregisteret.no)

Figur 6.6 Antall brukere av antidepressiva per 1000 innbygger, fordelt på tre aldersgrupper, 2007. Kilde: Reseptregisteret, Nasjonalt folkehelseinstitutt (www.reseptregisteret.no)

Figur 6.7 Antall brukere av ADHD-medisiner per 1000 innbygger, fordelt på tre aldersgrupper, 2007. Kilde: Reseptregisteret, Nasjonalt folkehelseinstitutt (www.reseptregisteret.no)

Figur 6.8 Antall brukere av reseptbelagte smertestillende medisiner per 1000 innbygger, fordelt på tre aldersgrupper, 2007. Kilde: Reseptregisteret, Nasjonalt folkehelseinstitutt (www.reseptregisteret.no)

Figurene over viser at Telemark ikke skiller seg fra andre sammenlignbare fylker med hensyn til medisinbruk blant barn og unge. Når det gjelder smertestillende midler, ser det tvert imot ut som at Telemark ligger lavere i forbruk enn våre nabofylker. Vi har også data fra 2004 og frem til og med 2007, men innenfor de fire diagnosegruppene finner vi heller ingen spesielle utviklingstrekk over tid i Telemark. Det eneste er en liten økning i bruken av astmamedisin i aldersgruppen 10-19 år.

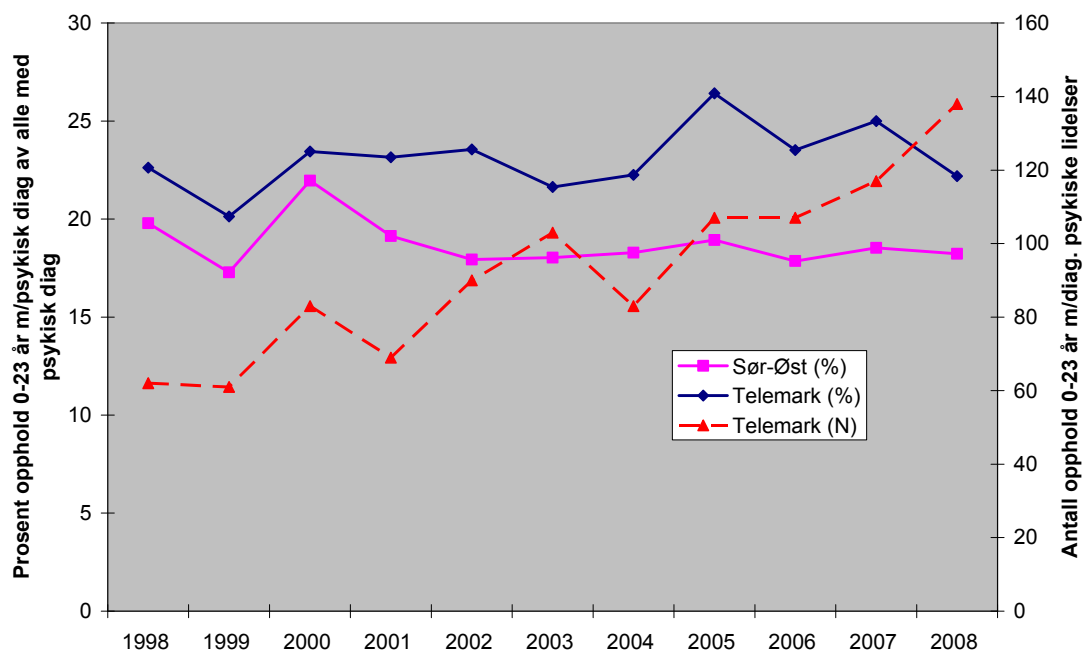
6.3 Psykiske lidelser blant barn og unge

Til slutt i dette kapitlet har vi sett på psykisk helse som en levekårsindikator. Dataene her er hentet fra Norsk pasientregisters statistikkgenerator og baserer seg på antall døgnopphold med diagnosen psykiske lidelser. Vi har testet ut både diagnosesystemet ICD og DRG. I ICD er diagnosegruppen betegnet som ”psykiske lidelser og adferdsforstyrrelser”, mens i DRG-systemet omfatter det kategorien ”sinnslidelser”. Det er imidlertid lite avvik mellom de to diagnosesystemer, og vi har derfor valgt å kun presentere resultater basert på ICD-klassifiseringen. Statistikken baserer seg på døgnopphold for aldersgruppen 0-23 år.

Denne rapporten handler også om levekå, og man kan derfor stille spørsmål om antall døgnopphold i spesialisthelsetjenesten er en god indikator på den psykiske helsen blant barn og unge i Telemark. Det metodiske problemet er at vi ikke vet om tallene er et uttrykk for helsesituasjonen i fylket, eller om det er uttrykk for oppmerksomheten eller aktiviteten i behandlingsapparatet. Det betyr at den psykiske helsetilstanden kan være god i et fylke, selv om vi finner at det er et høyt antall døgnopphold der. Med andre ord er det rimelig å anta at antall døgnopphold sier vel så mye om behandlingsapparatets aktivitet, som den generelle psykiske helsetilstanden. På den andre siden skal vi heller ikke se bort ifra at det bak få døgnopphold i spesialisthelsetjenesten, kan skjule seg større psykiske helseproblemer i befolkningen. Vi skal derfor være forsiktige med å trekke for bastante konklusjoner om den psykiske helsetilstanden basert på tallene som presenteres under.

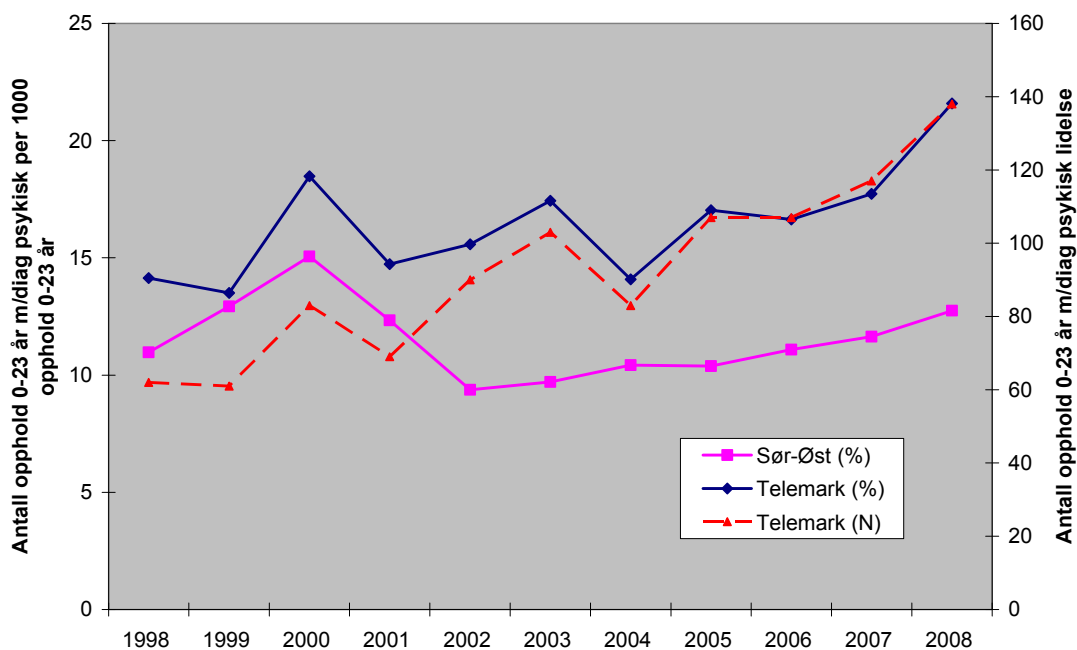
Formålet her er å se på den psykiske helsetilstanden i Telemark. Som i de øvrige kapitlene sammenligner vi med resten av Sør-Østlandet. I rapporten har vi sett på antall opphold med psykiske lidelser sett i forhold til to størrelser. Den ene er alle typer opphold for den samme aldersgruppen (0-23 år). Denne viser med andre ord hvor stor andel av oppholdene blant de fra 0-23 år som har diagnosen psykiske lidelser og adferdsforstyrrelser. Den andre er alle opphold med diagnosen psykiske lidelser. Denne viser med andre

ord hvor stor andel av de med diagnosen psykiske lidelser som befinner seg i aldersgruppen 0-23 år.

Figur 6.9 Prosent av personer i alderen 0-23 år med psykiske lidelser (ICD) i prosent av alle aldersgrupper med psykiske lidelser. Telemark og fylker på Sør- og Østlandet.

Figur 6.9 viser hvor stor andel av sykehusopphold med psykiske lidelser som aldersgruppen 0-23 år utgjør. De to heltrukne linjene viser utviklingen for henholdsvis Telemark og fylkene på Sør- og Østlandet. Vi ser at andelen i Telemark ligger en god del over andelen i de øvrige fylkene. For hele perioden ligger Telemark på 23%, mens de øvrige fylkene ligger på 19%. Vi ser imidlertid at forskjellene er større i siste del av perioden enn i første del. Den stiplede linjen viser antall opphold i Telemark. Vi ser at antall opphold øker ganske mye i perioden, men dette kan også skyldes bedre registreringer og/eller bedre kapasitet i spesialisthelsetjenesten.

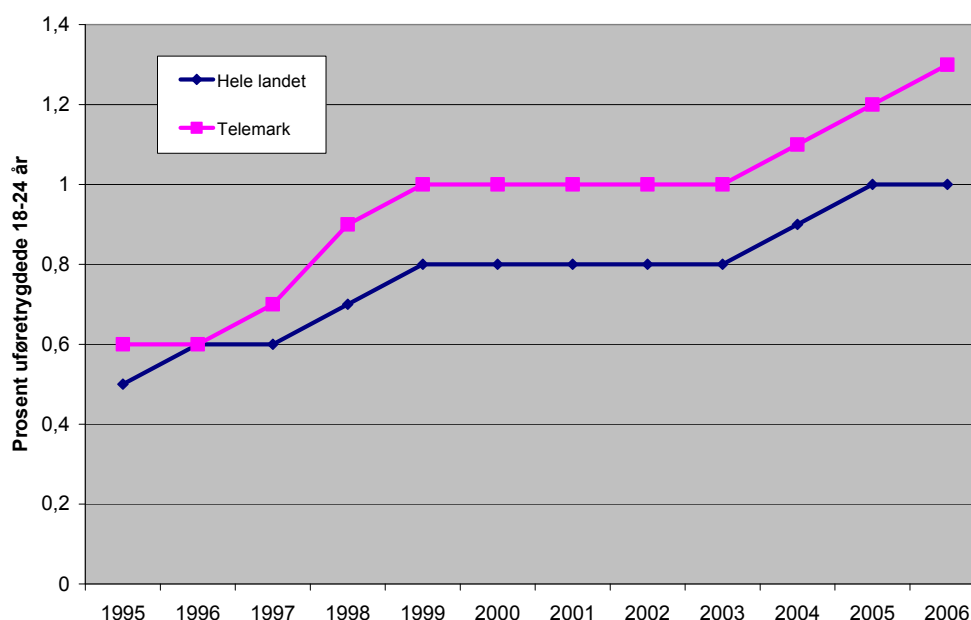
Figur 6.10 Antall opphold av personer i alderen 0-23 år av m/psykisk diagnose per 1000 opphold av personer i aldersgruppen 0-23 år. Telemark og fylker på Sør- og Østlandet.

Figur 6.10 viser antall opphold av personer i alderen 0-23 år med diagnosen psykiske lidelser eller adferdsforstyrrelser per 1000 opphold av personer i tilsvarende aldersgruppe (med alle typer diagnoser). Med andre ord viser figuren hvor stor andel av oppholdene som dreier seg om psykiske lidelser innenfor aldersgruppen 0-23 år. Vi ser at det også her er forholdsvis stor forskjell mellom Telemark og de øvrige fylkene på Sør-Østlandet. For hele perioden er andelen i Telemark på 17 personer per 1000 opphold, mens det for de øvrige fylkene i regionen dreier seg om 11 personer per 1000 opphold. På samme måte som over, ser vi at forskjellene er større i slutten av perioden enn i starten.

6.4 Uføretrygd

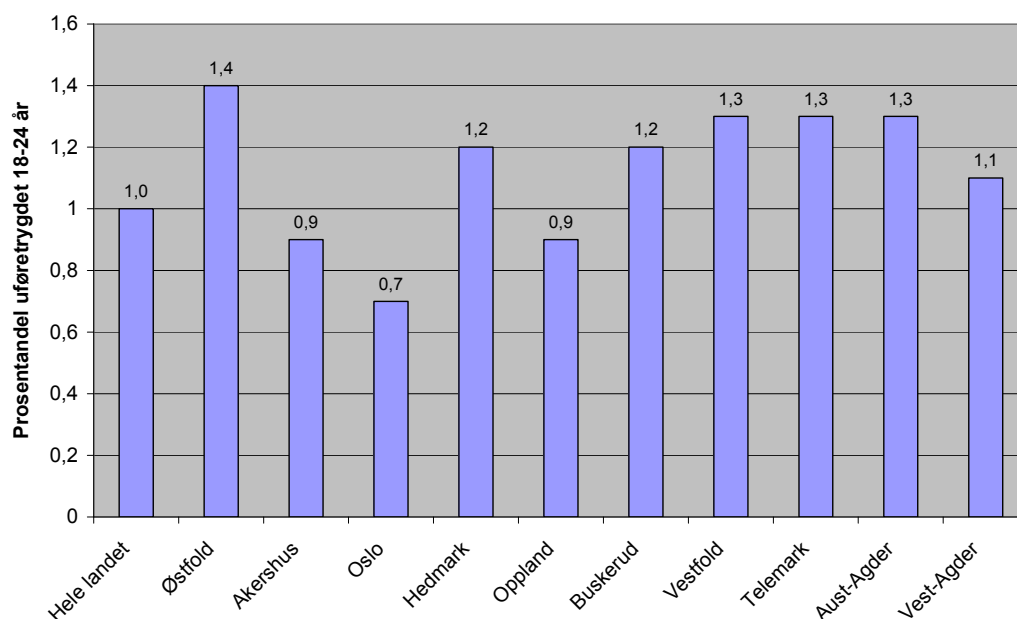
I denne delen har vi først sett på hyppigheten av uføretrygd blant unge voksne fra 18-24 år. Derne st har vi undersøkt andelen uføretrygdede med forsørgertillegg, som en indikator på hvor mange barn som lever i familier med uføretrygd. Her er datakilden statistikk fra NAV. Her har vi også sammenlignet utviklingen over tid med hele landet og med andre fylker for 2006.

6.4.1 Unge voksne med uføretrygd

Figur 6.11 Prosentandel unge voksne (18-24 år) som mottar uføretrygd, utviklingen 1995-2006 for Telemark og hele landet. Kilde: NAV.

Figur 6.11 viser hvor stor andel av unge voksne i alderen 18-24 år som har mottatt utføretrygd i perioden 1995-2006. Siden slutten av 1990-tallet ser vi at andelen har vært noe høyere i Telemark enn på landsbasis. Mens det i 1995 var 6 av 1000 ungdommer, var det frem til 2003 10 av 1000. Dette har økt ytterligere til 13 av 1000 i 2006. På nasjonalt nivå ser vi at tilsvarende andel i 2006 var 10 av 1000.

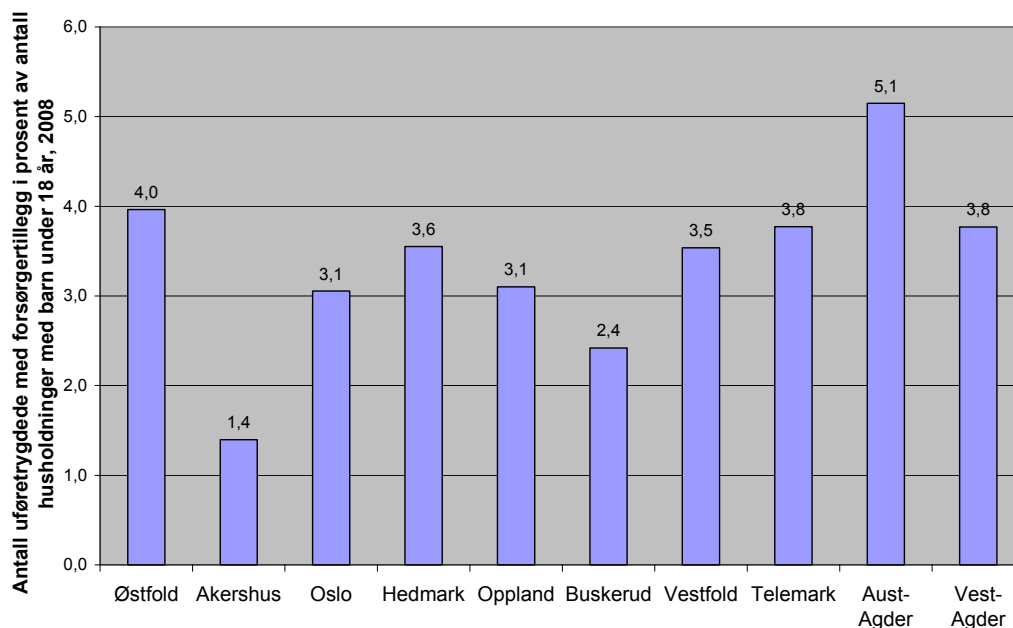

Figur 6.12 Prosentandel uføretrygdede blant unge voksne (18-24 år), fylker, 2006. Kilde: NAV.

Figur 6.12 viser prosentandel uføretrygdede i alderen 18-24 år i fylkene på Øst- og Sørlandet. Vi ser her at Telemark ligger forholdsvis høyt med 1,3%, noe som er på linje med Vestfold og Aust-Agder, men noe lavere enn i Østfold. Med andre ord er Telemark et av fylkene med høyest andel unge uføretrygdede.

6.4.2 Barn i familier som lever på uføretrygd

Det er i dag 11% av landets voksne befolkning (18-67 år) som lever på uføretrygd. Vi har ikke full oversikt over hvor mange av disse som er forsørgere i familier med barn. En indikasjon på dette kan imidlertid være uføretrygdede som mottar forsørgertillegg. I landet som helhet er det 5,5 % av de uføretrygdede som mottar forsørgertillegg. Med andre ord er det 1 av 20 uføretrygdede som har barn under 18 år. I Telemark utgjør denne andelen 5,7 % eller 747 personer per juni 2008. Vi må imidlertid anta at det er flere forsørgere med uføretrygd, noe som har sammenheng med at forsørgertillegget er inntektsavhengig. F.eks. vil et ektepar der den ene er uføretrygdet og den andre i inntektsgivende arbeid, ikke motta forsørgertillegg dersom inntekten samlet er over et visst beløp. Dette gjelder også for skilte. Prosentandelen uføretrygdede med forsørgertillegg er derfor ikke uttrykk for et helseproblem alene, men et helseproblem kombinert med lav inntekt.

Figur 6.13 Andelen uføretryggede med forsørgertillegg i prosent av antall husholdninger med barn under 18 år, 2008.

Andelen barnefamilier (med lav inntekt) som baserer sin inntekt på uføretrygd, kan vi få frem ved å beregne andelen uføretrygd med forsørgertillegg i forhold til antallet husholdninger med barn under 18 år. På nasjonalt nivå finner vi at dette utgjør 2,8 %, dvs. at nesten 3 av 100 husholdninger med barn under 18 år har uføretrygd som sin primærinntekt. I Telemark er tilsvarende andel 3,8, dvs. at nesten 4 av 100 husholdninger lever med uføretrygd som en primær inntektskilde. Sammenlignet med de øvrige fylkene på Sørøstlandet, finner vi at dette omtrent er på nivå med Østfold og Vest-Agder, lavere nivå enn i Aust-Agder, men høyere enn i de resterende fylkene. Av de fylkene det er mest relevant å sammenligne med, finner vi at forskjellen er størst i forhold til Buskerud som har en andel på bare 2,4 %.

6.5 Oppsummering

Barn og unge i Telemark ser ikke ut til å ha dårligere tannhelse enn andre sammenlignbare fylker i Sør- og Østlandet. Tvert imot ser vi for 5-åringene at Telemark har lite hull sammenlignet med flere av de øvrige fylkene i regionen. I denne aldersgruppen tyder tallene på at tannhelsen har blitt klart forbedret i perioden 2001-2007. Aldersgruppen 12 år skiller seg ikke vesentlig fra tilsvarende grupper i nabofylkene, mens 18 åringene i Telemark ligger i øverste sjiktet med hensyn til hull i tennene.

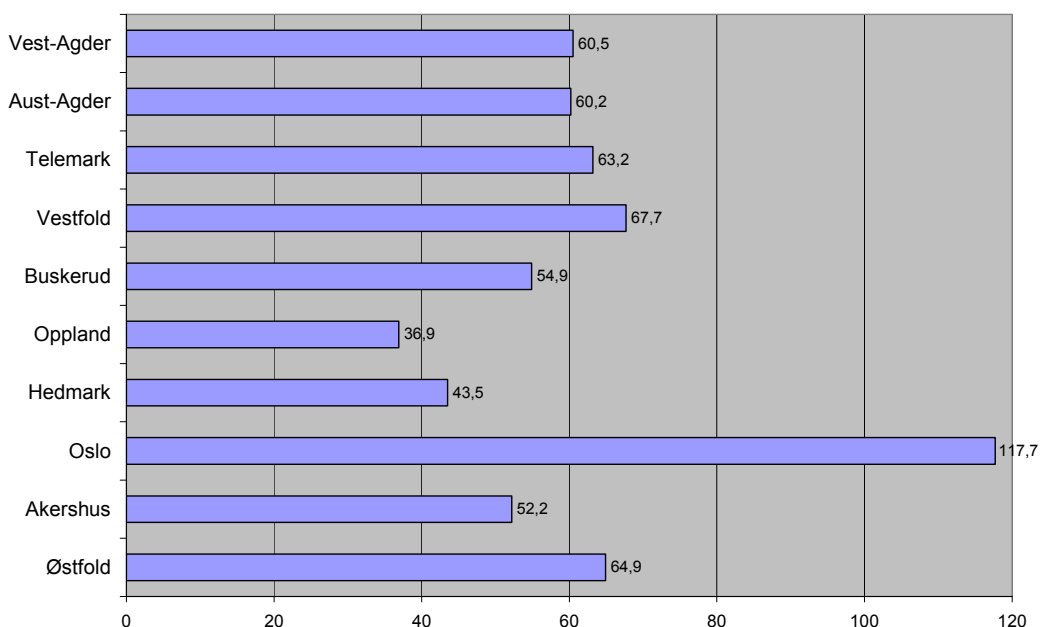
Telemark skiller seg ikke fra andre sammenlignbare fylker med hensyn til medisinbruk blant barn og unge. Når det gjelder smertestillende midler, ser det tvert imot ut som at Telemark ligger lavere i forbruk enn våre nabofylker. Derimot finner vi at det blant barn og unge er relativt sett flere opphold i spesialisthelsetjenesten med diagnosen psykiske lidelser og adferdsforstyrrelser. Dette trenger imidlertid ikke reflektere den psykiske helsetilstanden i fylket. Det kan også skyldes at hjelpeapparatet i Telemark er bedre til å fange opp den aktuelle pasientgruppen sammenlignet med resten av regionen.

Til slutt i kapitlet har vi sett på hvor mange som har uførepensjon som inntektskilde. Siden uførepensjon bare tilkjennes de som har en medisinsk diagnose, vil dette være en god indikator på helsesituasjonen i fylket. Når vi sammenligner Telemark med resten av landet, finner vi at andelen unge uføre (18-24 år) er en del høyere enn i resten av landet. Telemark ligger også relativt høyt sammenlignet med andre fylker på Sør- og Østlandet. Vi finner også at det er en relativt høy andel uføretrygdede med barn under 18 år (dvs. med forsørgertillegg) i Telemark.

7. Trygghet

Trygghet er en viktig levekårsvariabel som på samme måte som helse, ikke nødvendigvis sammenfaller med materielle levekår. Trygghet er et forhold som vi ofte betrakter ut fra egenskaper i individets omgivelser, men som kanskje først og fremst dreier seg om subjektive og relative oppfatninger. Det betyr at i det samme miljøet og i den samme gruppen mennesker vil trygghetsfølelsen kunne variere fra individ til individ. Det beste målet på trygghet ville således vært å spørre enkeltpersoner selv om hvorvidt de føler seg trygge eller ikke. Siden vi ikke har denne typen data, har vi derfor tatt for oss et sett av andre omgivelsesbaserte indikatorer. En slik indikator er kriminalitet innenfor et bestemt geografisk område. Som i resten av rapporten har vi her sammenlignet Telemark med øvrige fylker på Sør- og Østlandet. I tillegg har vi hentet tall fra skoleundersøkelser om mobbing blant barn på 7. klassetrinnet. Den tredje indikatoren vi ser på, er trafikkulykker.

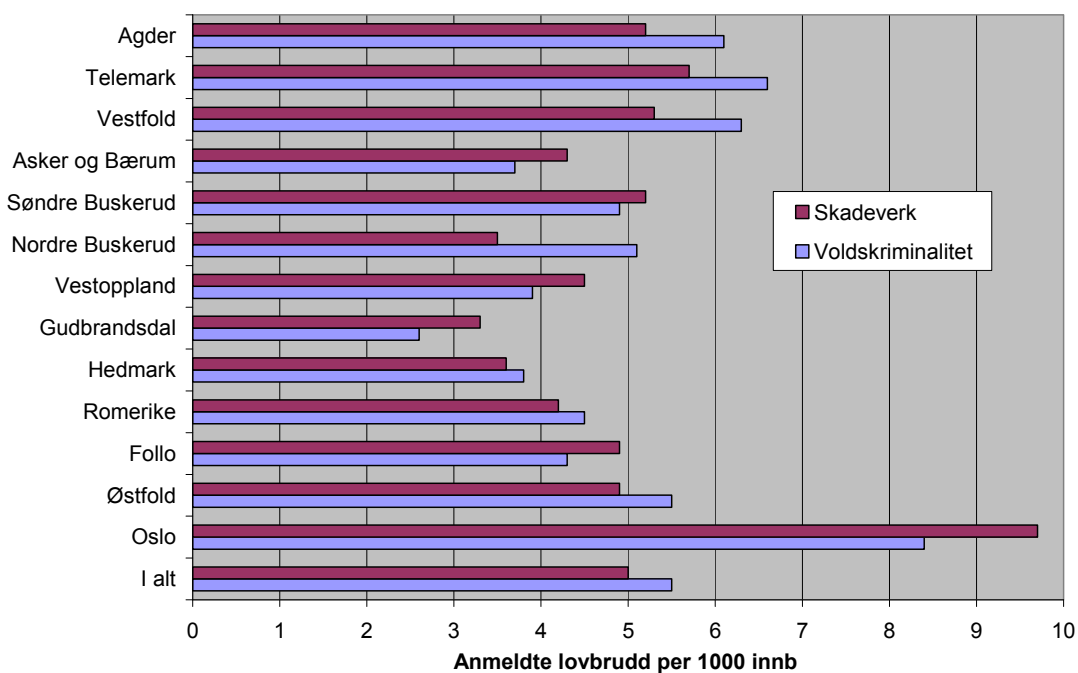
7.1 Kriminalitet

Figur 7.1 Antall anmeldte forbrytelser per 1000 innbygger, fordelt på fylker, 2007.

Figur 7.1 viser antall anmeldte forbrytelser per 1000 innbygger i fylkene på Sør- og Østlandet. Vi har her valgt antall anmeldte forbrytelser og ikke antall forbrytelser med dom. Årsaken er at vi antar at denne sier mer om kriminalitetsnivået enn antall forbrytelser med dom. Dette fordi antall forbrytelser med dom vil være påvirket av produktiviteten eller effektiviteten til politi og domstoler. For Telemark ser vi at antall anmeldte forbrytelser er omtrent på høyde med nærliggende fylker, dvs. 63 forbrytelser per 1000 innbygger i året. I en kommune som Skien representerer dette over 3000 forbrytelser i løpet av et år. I fylkene Oppland, Hedmark og Akershus ser vi at antall forbrytelser er lavere enn i Telemark.

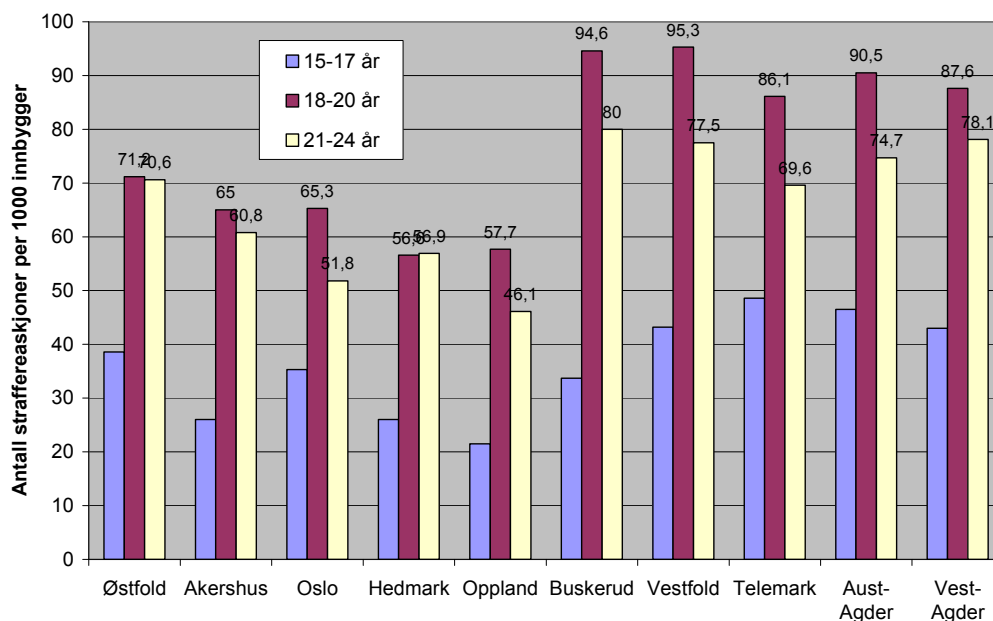
Figuren over inneholder alle former for anmeldte forbrytelser. Opplevelsen av utrygghet vil imidlertid ikke være knyttet til alle former for kriminalitet. For eksempel vil sannsynligvis ikke økonomisk kriminalitet virke like truende som voldskriminalitet. Derfor har vi derfor tatt for oss anmeldte skadeverk og voldskriminalitet spesielt

Figur 7.2 Antall anmeldte skadeverk og voldskriminalitet per 1000 innbygger, fordelt på politidistrikt, 2007. Kilde: SSB.

Figur 7.2 viser at det generelt er forholdsvis liten risiko for at vi kommer borti kriminelle handlinger. For hele landet var det i 2007 bare 5 av 1000 som anmeldte et skadeverk. Men selv om sjansen er liten for at vi erfarer kriminaliteten selv, kan det likevel oppleves som en utrygghetsfaktor. Hvorvidt befolkningens opplevde utrygghet øker eller reduseres

i takt med antall forbrytelser eller anmeldte forbrytelser, er imidlertid vanskelig å si. I Telemark politidistrikt ser vi i hvert fall at antall anmeldelser for skadeverk og voldskriminalitet er forholdsvis høyt sammenlignet med flere andre fylker på Sør- og Østlandet. Selv om Oslo har klart flere anmeldelser, ser vi samtidig at Telemark ligger høyest av de fylkene med relativt høy andel anmeldelser for skadeverk og kriminalitet.

Figur 7.3 Straffereaksjoner (unntatt forenklede forelegg), etter alder og gjerningssted (fylke), per 1 000 innbyggere, 2007.

Figur 7.3 viser antall straffereaksjoner (unntatt forenklede forelegg) per 1000 innbygger etter alder og gjerningssted. Til forskjell fra figuren over, måler vi her kriminalitet som straffereaksjoner på forbrytelser. Det innebærer også at resultatene ikke nødvendigvis gjenspeiler kriminaliteten i det aktuelle fylket, men kan også si noe om produktiviteten eller effektiviteten i politi- og domstolsapparatet. Vi må derfor tolke tallene med en viss forsiktighet.

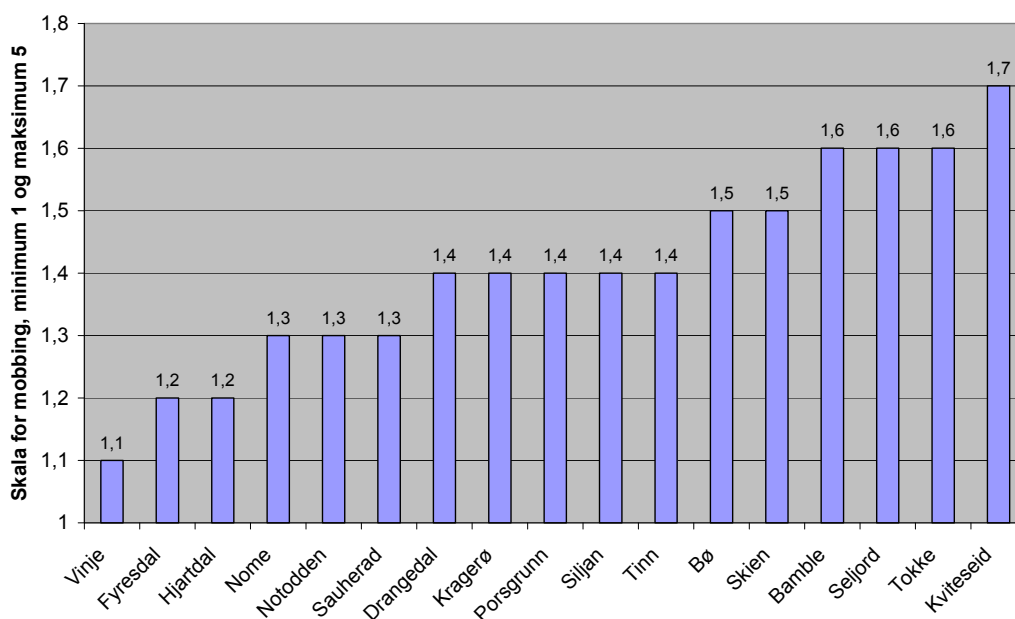
I forhold til aldersgruppen 15 til 17 år, finner vi at det i Telemark var registrert 336 straffereaksjoner i 2007, hvilket betyr nesten 50 straffereaksjoner per 1000 person. Av fylkene på Sør- og Østlandet har altså Telemark flest straffereaksjoner overfor aldersgruppen 15-17 år. Samtidig ligger Telemark vesentlig høyere enn fylkene Vestfold, Aust-Agder og Vest-Agder. Dersom vi ser på aldersgruppen 18-20 år og 21-24 år, finner vi at Telemark ikke skiller seg vesentlig fra andre nærliggende fylker. Telemark ligger faktisk noe lavere enn både Buskerud, Vestfold og Agderfylkene. Samtidig ser vi likevel at Te-

lemark befinner seg i gruppen fylker med et høyt antall straffereaksjoner blant unge i alderen 18-24 år.

7.2 Mobbing og vold

Mobbing er sannsynligvis den utrygghetsfaktoren som påvirker barn i størst grad og mest direkte. I den nasjonale skolemiljøundersøkelsen stilles det spørsmål til elever på ulike klassetrinn om mobbing. Spørsmålet er følgende: ”Er du blitt mobbet på skolen de siste månedene?”. Elevene blir da bedt om å svare: (1) Ikke i det hele tatt, (2) En sjelden gang, (3) 2 eller 3 ganger i måneden, (4) omtrent 1 gang i uken, (5) Flere ganger i uken. Nedenfor har vi presentert resultatene som en gjennomsnittskåre av verdiene på skalaen.

For hele Telemark var gjennomsnittskåren 1,5 i skoleåret 2006-2007, mens den var 1,4 i perioden 2007-2008. Dette er en skåre som ligger omtrent som på nasjonalt nivå. Med andre ord ser det ikke ut som at det er mer mobbing på skolene i Telemark enn det er i landet for øvrig. Nedenfor har vi imidlertid brutt datamaterialet ned på hver kommune for å undersøke forskjellene innenfor fylket.

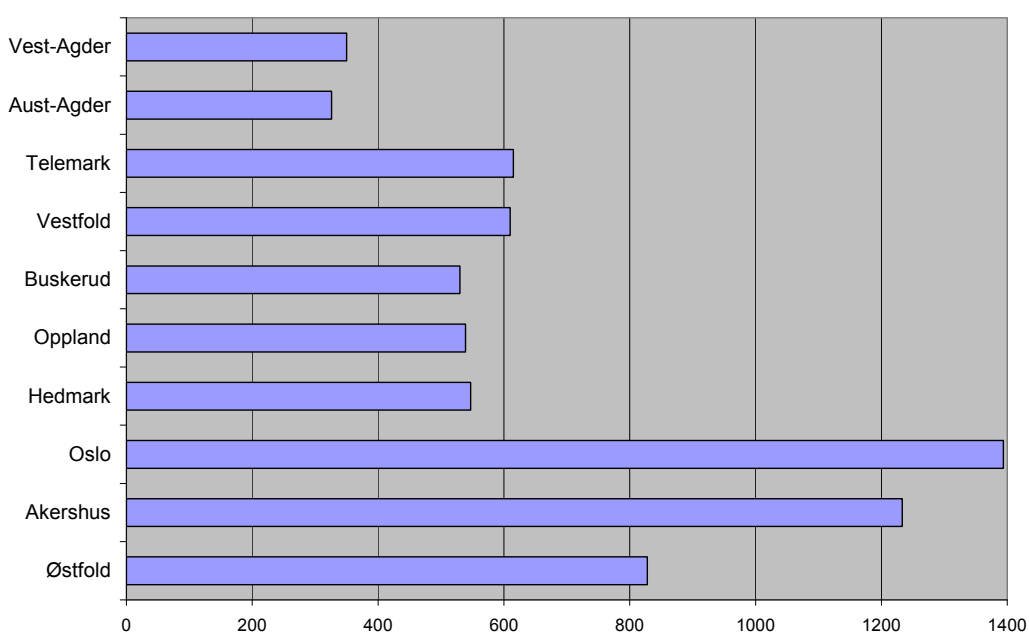

Figur 7.4 Indikator for mobbing i skolen (7. trinn), fordelt på kommuner i Telemark. Kilde: Nasjonal skolemiljøundersøkelse.

Figur 7.4 viser skåren på spørsmålet om mobbing for telemarkskommunene. Fylket som helhet har som nevnt en skåre på 1,4, og fem av kommunene ligger også på dette nivået. Det gjelder kommunene Drangedal, Kragerø, Porsgrunn, Siljan og Tinn. De kommunene hvor det rapporteres om mest mobbing, er Kviteseid, Tokke, Seljord og Bamble. I tillegg ligger Bø og Skien også over nivået for hele fylket. På den andre siden rapporteres det om lite mobbing blant elevene spesielt i Vinje, men også i Fyresdal og Hjartdal. Nome, Notodden og Sauherad ligger også under nivået til fylket som helhet.

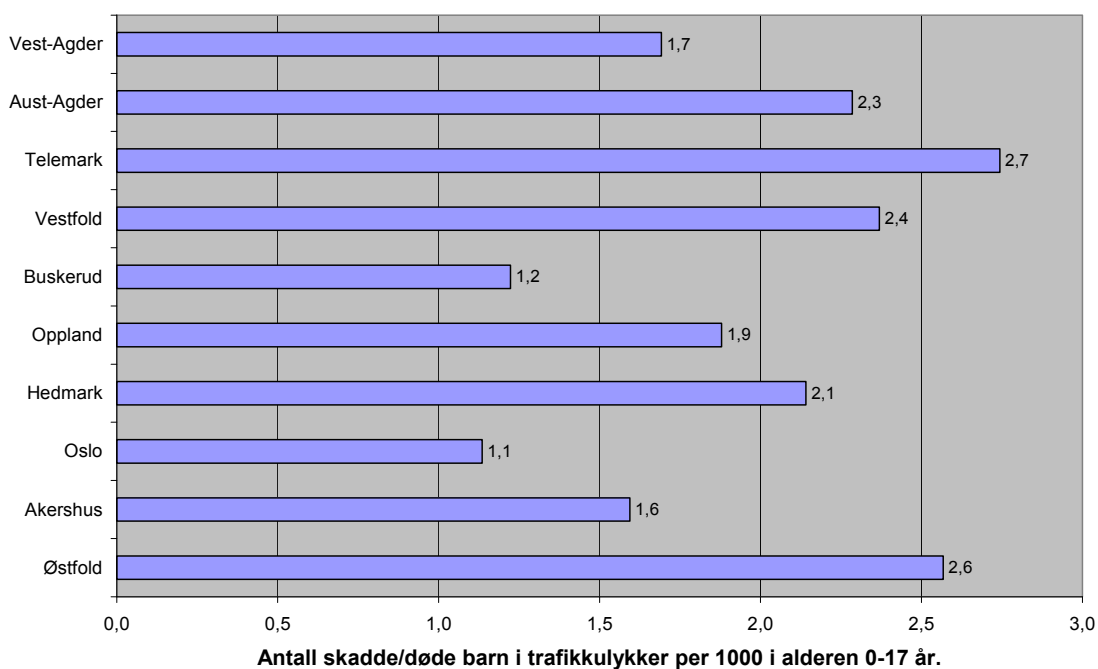
7.3 Trafikkulykker

Den siste indikatoren vi har benyttet, er trafikkulykker. Her har vi benyttet statistikk fra SSB som omfatter skadde og drepte barn og ungdom opp til og med 17 år. Tallene er fra 2006.

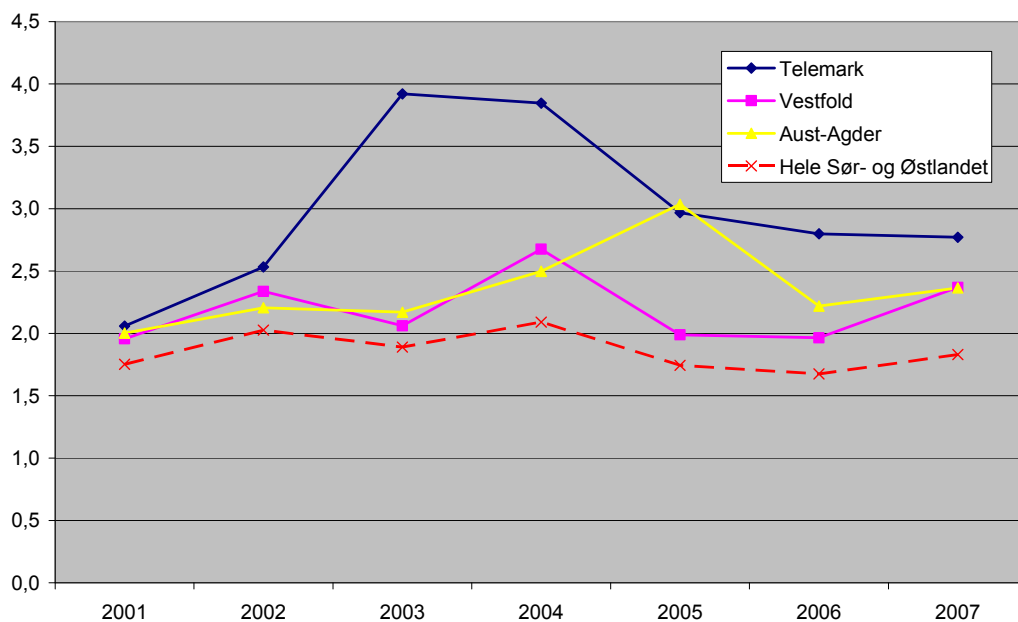
Figur 7.5 Antall trafikkulykker med barn opp til og med 17 år (drept eller skadet), 2006.

Figur 7.5 viser at det i 2006 var noe i overkant av 600 trafikkulykker hvor barn under 18 år ble drept eller skadet i Telemark. Antallet er omtrent på høyde med Vestfold og noe høyere enn de tre fylkene Buskerud, Oppland og Hedmark. Alle disse fylkene har imidlertid et høyere innbyggertall enn Telemark. Når vi tar hensyn til dette, ser bildet noe annerledes ut.

Figur 7.6 Antall skadde/døde 0-17 år i trafikkkulykker per 1000 i samme aldersgruppe

Figur 7.6 viser antall skadde og forulykkede for hvert 1000 barn og unge. Figuren viser at det var 2,7 barn per 1000 som ble skadet i trafikken i Telemark i 2006. Til sammenligning hadde Vestfold og Aust-Agder 2,3 skadde per 1000 barn/unge. Med andre ord ligger Telemark høyt på trafikkkulykkesstatistikken.

Figur 7.7 Antall skadde/døde 0-17 år i trafikkkulykker per 1000 i samme aldersgruppe, 2001-2007.

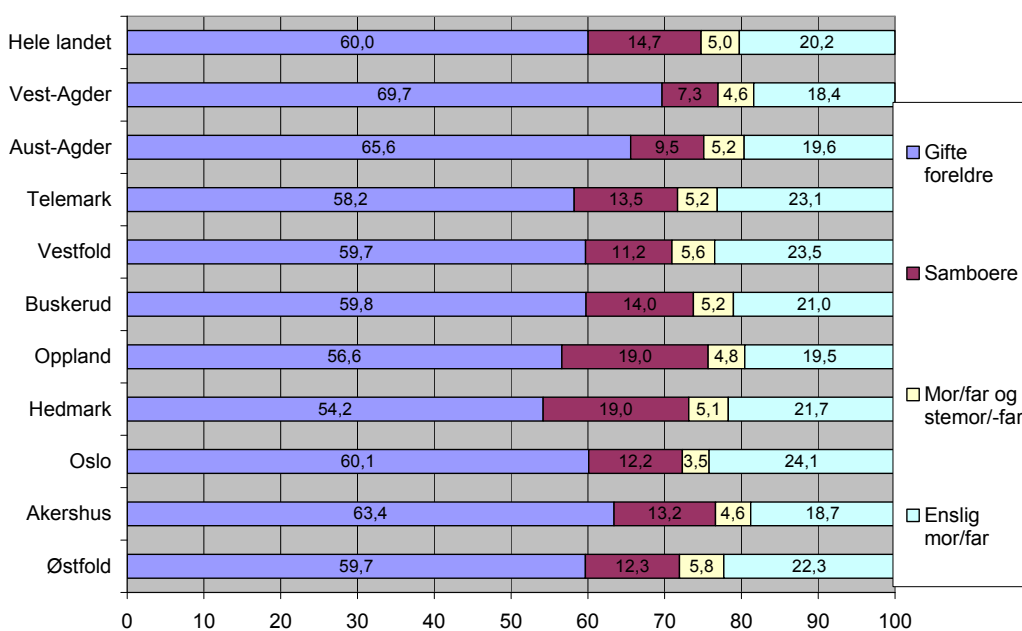
Figur 7.7 viser antall skadde og døde barn/unge per 1000 i perioden 2001 til 2007. Her ser vi at Telemark i løpet av de siste sju årene har hatt en relativt høy ulykkesfrekvens. Dette gjelder spesielt i 2003 og 2004. Fra 2005 faller ulykkesfrekvensen, men samtidig ser vi at den fremdeles i 2007 er høyere enn begge nabofylkene og Sør-Østlandet som helhet.

7.4 Oppsummering

Hvor trygge folk føler seg, kan vi kanskje bare måle ved å spørre dem selv. Det er sannsynligvis mange andre forhold som påvirker tryggheten til folk. Dersom vi legger til grunn at de tre indikatorene vi har sett på i dette kapitlet – dvs. kriminalitet, mobbing og trafikkulykker – i det minste er faktorer som påvirker trygghetsfølelsen, kan vi konkludere med at Telemark skårer høyt på enkelte utrygghetsfaktorer. Dette gjelder spesielt i forhold til kriminalitet (vold og skadeverk) og trafikkulykker. Telemark ser derimot ikke ut til å skille seg fra resten av regionen eller landet mht mobbing. Vi finner imidlertid at mobbetilbøyeligheten blant barn varierer en del mellom kommunene i Telemark.

8. Familiemønstre

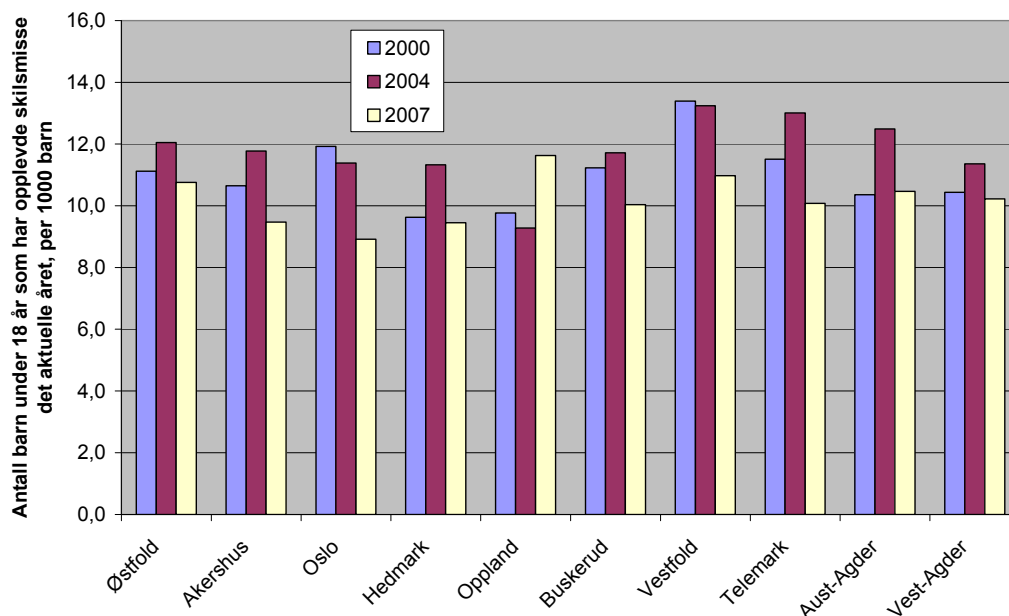
Familiemønstrer har endret seg betydelig de senere årene. Det er langt flere skilsmissebrudd og oppløste familier enn tidligere. Implikasjonene av dette er imidlertid ikke entydige. På den ene siden kan en skilsmisse betraktes som en løsning på et konfliktfylt og lite tilfredsstillende samliv, og kan således ses på som en positiv indikator på levekårene. På den andre siden vil skilsmisser også kunne lede til svekket økonomi, tap av vennenettverk og mindre samvær med en eller begge foreldrene. Uansett har det vist seg at barn som opplever samlivsbrudd, skårer dårligere på en rekke levekårsindikatorer enn andre barn. Det må imidlertid understrekes at selv om risikoen for å få levekårsproblemer er større, er det likevel bare et fåtall av de som opplever samlivsbrudd, som får problemer senere i livet.

Figur 8.1 Prosent av barn (0-17 år) som lever i husholdninger med ulike samlivsformer (2007)

Figur 8.1 viser hvor stor andel av barna som lever med giftede foreldre, samboende, med stefar/stemor eller enslig mor eller far. I Telemark ser vi at det sammenlignet med landet som helhet er en relativt stor andel barn som bor med enslig mor eller far. I Telemark er det omtrent 23,1 % som lever med enslig mor eller far, mens tilsvarende på landsbasis er i

20,2 %. I rene tall betyr det at i overkant av 8500 barn lever med enslig mor eller far. Sammen med Telemark finner vi at spesielt Vestfold og Oslo har en relativt høy andel enslige forsørgere.

Figur 8.2 Antall barn under 18 år som opplevde skilsmisse i hhv 2000, 2004 og 2007.

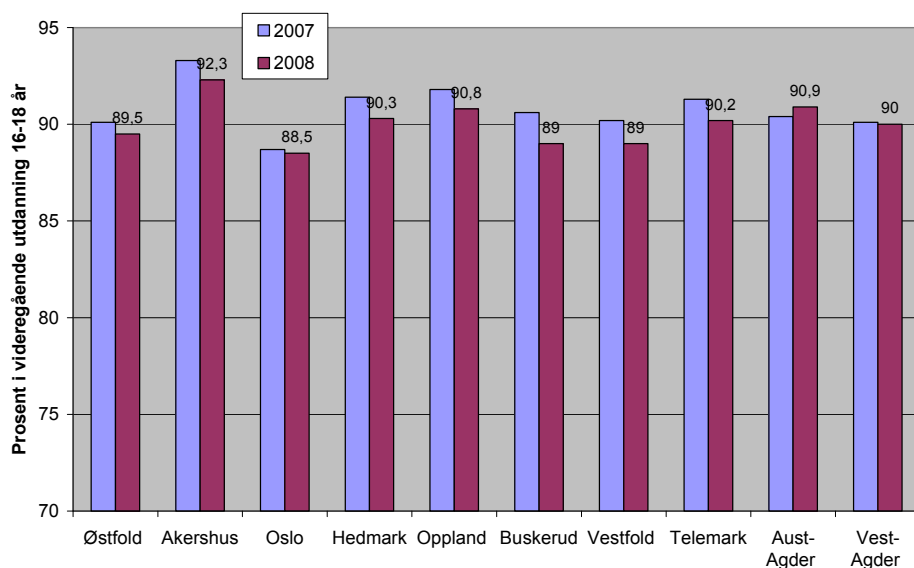
Figur 8.2 viser hvor stor del av barna under 18 år som opplevde skilsmisse i årene 2000, 2004 og 2007. I 2007 var det i Telemark 10 av 1000 barn som opplevde at foreldrene skilte seg. Dette er en nedgang fra 2004 da det var 13 av 1000 barn som opplevde skilsmisse. Dette var også et år da Telemark lå relativt høyt sammenlignet med andre fylker. Nedgangen i antall barn som opplevde skilsmisse fra 2004 til 2007, innebærer imidlertid at Telemark i liten grad skiller seg fra andre sammenlignbare fylker i 2007.

9. Utdanning

I dette kapitlet har vi sett på utdanning som en levekårsvariabel. Utdanning kan betraktes ut fra to perspektiver. For det første er utdanningsinstitusjonen en arena hvor barn oppholder seg store deler av døgnet. Når vi studerer levekår blant barn og unge, er det dermed relevant å se på hvordan barn trives og utvikles innenfor disse institusjonene. For det andre kan utdanning betraktes som en viktig ressurs som vil ha betydning for fremtidige økonomi og levekår generelt. Lav utdanning sammenfaller nemlig med høy ledighet eller ustabil tilknytning til arbeidsmarkedet. Dette betyr at gjennomføringsgraden i utdanningssystemet er en viktig levekårsindikator som sier noe om de unges ressurser før de trer inn i arbeidsmarkedet eller i høyere utdanning. I dette kapitlet har vi kun sett på indikatorer som tar utgangspunkt i utdanning som ressurs. Dette gjelder for det første andelen som starter med, er i eller fullfører videregående opplæring, og for det andre hvor mange som faller ut av videregående opplæring.

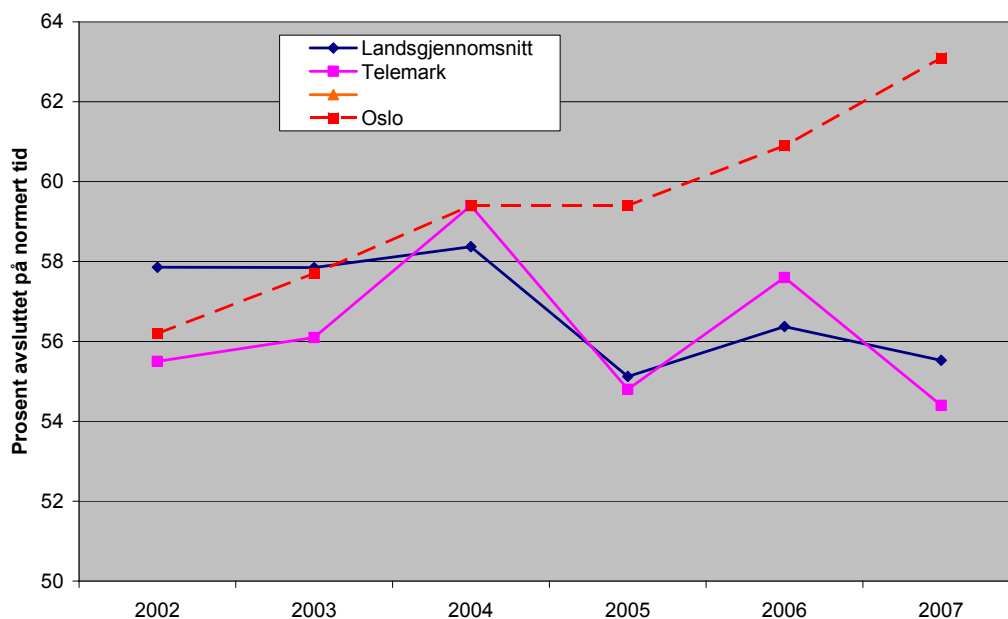
9.1 Andel i videregående utdanning

Nedenfor har vi først tatt for oss offisiell statistikk fra SSB om unges gjennomføring av videregående utdanning. Først ser vi på andelen i aldersgruppen 16-18 år som er i videregående utdanning og dernest andelen som fullfører innen 5 år.

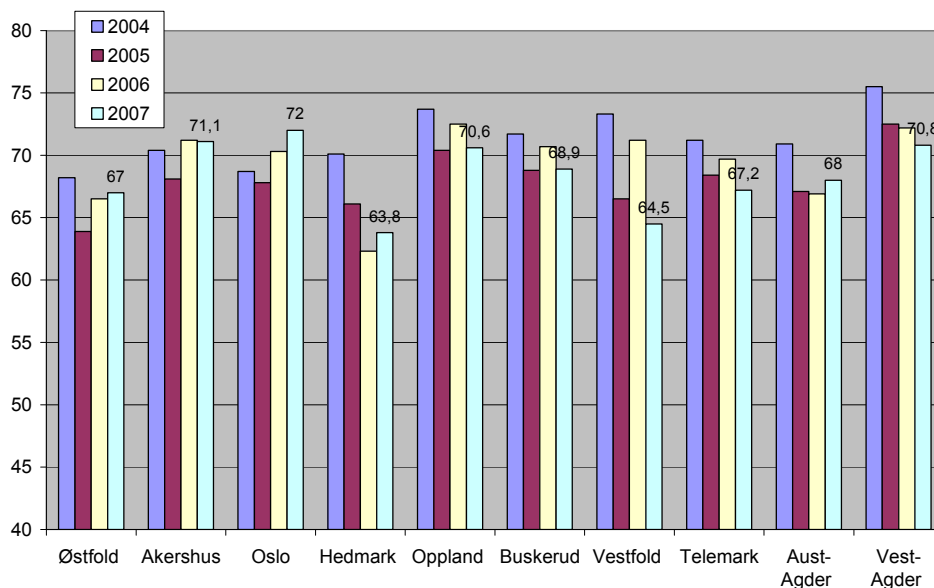
Figur 9.1 Andeler personer i alderen 16-18 år i videregående utdanning (Kilde: SSB)

Figur 9.1 viser hvor stor andel av 16-18 åringene som var i videregående opplæring i årene 2007 og 2008. Vi ser at det gjennomgående i fylkene på Sør- og Østlandet er over 90% som er i videregående opplæring. Det er samtidig små variasjoner mellom fylkene, og i Telemark ligger andelen over flere av de øvrige fylkene i regionen. I det fleste fylkene, ser vi at det er en liten nedgang fra 2007 til 2008, også i Telemark.

Figur 9.2 Prosentandel som avslutter videregående opplæring på normert tid (Kilde: SSB).

Vi har også data over en lengre tidsperiode for antallet som avslutter videregående opplæring etter normer tid. Dersom andelen elever som avslutter på normert tid, reduseres over tid, kan det samtidig bety at andelen som faller fra, øker. Figur 9.2 tyder imidlertid ikke på at det er noen vesentlig reduksjon i andelen som avslutter på normert tid. Det er relativt store variasjoner fra år til år, men trenden i Telemark ser ut til å være forholdsvis stabil. I den grad vi kan si at det dreier seg om en trend, peker den i negativ retning. Telemark skiller seg heller ikke vesentlig fra utviklingen på landsbasis. Det er for øvrig interessant å se utviklingen i Oslo som i løpet av de fem siste årene har hatt en klar positiv utvikling.

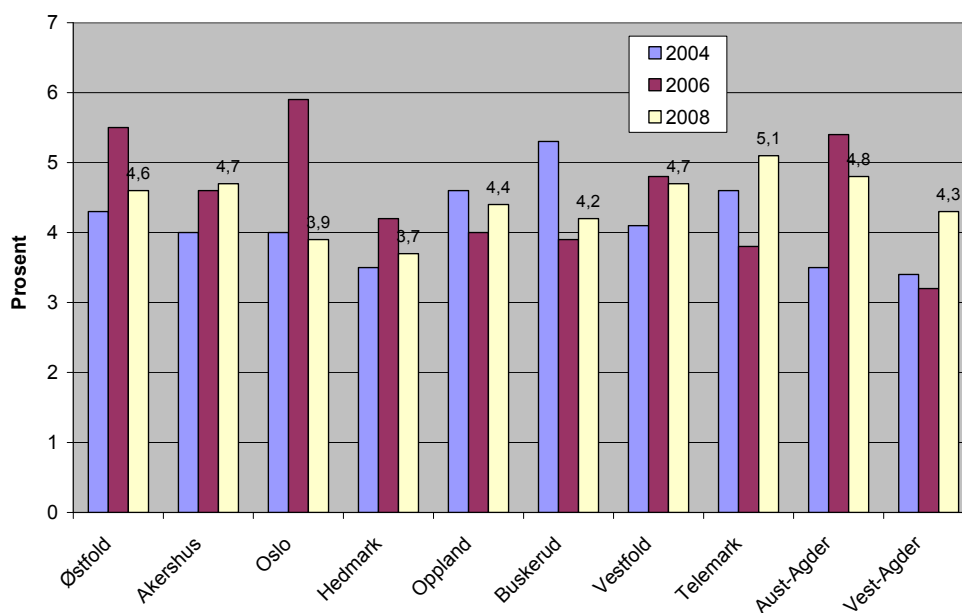

Figur 9.3 Prosentandel som fullfører videregående opplæring innen 5 år (Kilde: SSB)

Figur 9.3 viser hvor stor andel av elevene som fullfører videregående opplæring i løpet av 5 år. Vi ser at dette varierer fra noe under 65 % til over 70%. I Telemark var andelen i 2007 på 67 %, noe som er verken høyt eller lavt sammenlignet med de øvrige fylkene. Av figuren ser vi imidlertid at andelen har vært nedadgående i perioden fra 2004. Dette mønstret ser vi for øvrig også i andre fylker.

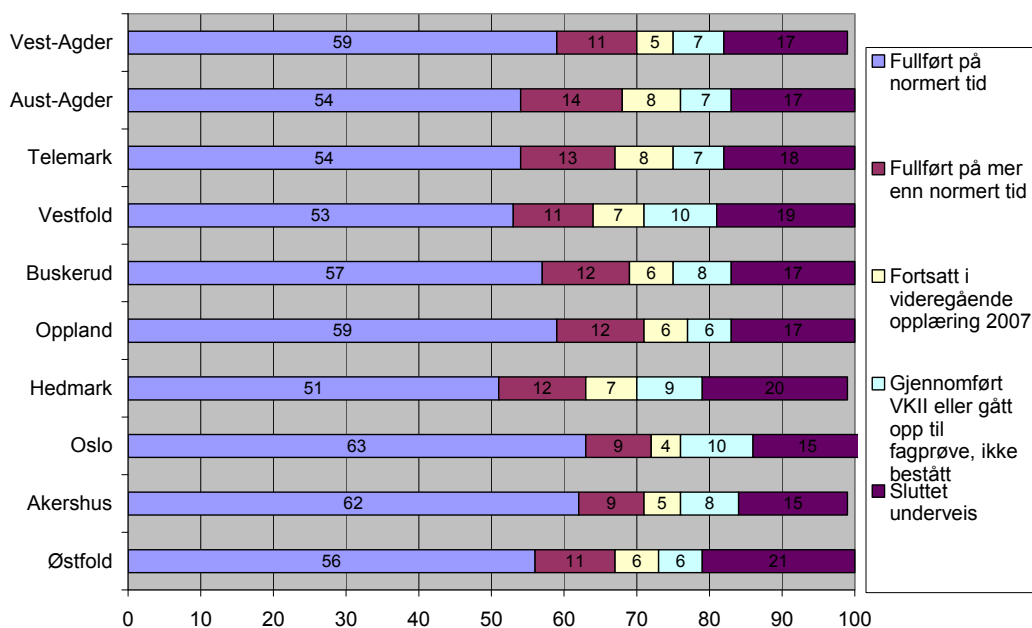
9.2 Andel som slutter i videregående utdanning

I denne delen har vi fokusert på frafallet fra videregående skole. I følge Markussen m.fl. (2007) representerer dette omfattende problemer og utfordringer i den videregående opplæringen.

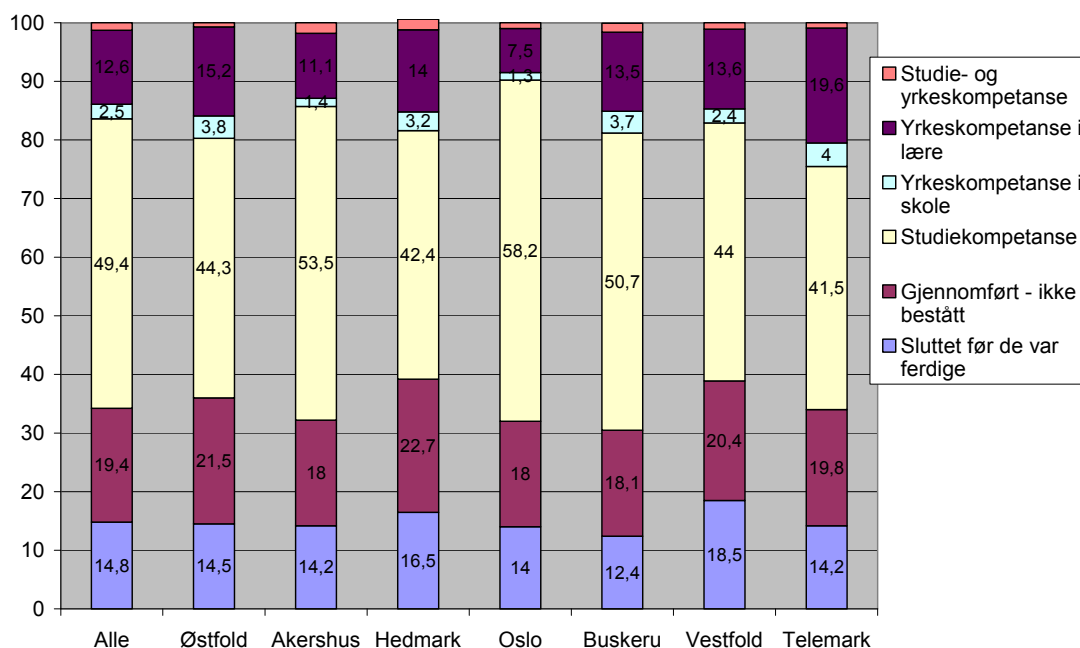
Figur 9.4 Prosentandel elever som slutter i videregående opplæring i løpet av skoleåret (Kilde: SSB)

Figur 9.4 viser hvor stor prosentandel som slutter videregående opplæring i løpet av skoleåret. Vi ser at det samlet ligger på mellom 4 og 5 prosent. I 2008 var det Telemark som hadde størst andel med 5,1 prosent. Dette har imidlertid variert en del fra år til år, og både i 2004 og 2006 var det flere fylker som lå høyere enn Telemark. Denne statistikken viser imidlertid bare de som faller ut det aktuelle året, ikke de samlede tallene for alle årene i elevenes utdanningsløp. Sett i forhold til hele utdanningsløpet blir dermed prosentandelen høyere.

Figur 9.5 Utfall i 2007 for kohorten av elever i videregående opplæring i 2002 (Kilde: SSB)

Statistisk sentralbyrå har også utarbeidet tall som viser utfallet av utdanningen for kohorten av elever i 2001 og 2002. Figur 9.5 viser utfallet for kohorten fra 2002. Her fremgår det at størstedelen av elevene avslutter på normert tid (57% på landsbasis). Vi ser at Telemark i så måte ikke skiller seg nevneverdig ut fra de øvrige fylkene på Sør- og Østlandet. De fylkene som skiller seg positivt ut, er Vest-Agder, Vestfold, Oppland, Akershus og Oslo. Alle disse har 3-4 prosentpoeng høyere andel på normert tid. Vi ser for øvrig at det er 24% som ikke har bestått eller sluttet underveis. Sju prosent er fremdeles i videregående opplæring i 2007.

Figur 9.6 Utfallet fem år etter for elever som startet videregående i 2002 (Kilde: NIFU-STEP).

En undersøkelse gjennomført av NIFU-STEP viser også at det er relativt stort frafall av elever i videregående skole. I undersøkelsen følges en kohort av skoleungdom fra de søkte plass på videregående skole i 2002 og frem til 2007. Undersøkelsen omfattet elever i fylkene Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Buskerud, Vestfold og Telemark. Av i alt nesten 10 000 elever var det 65,8 % som hadde oppnådd studie- og/eller yrkeskompetanse fem år senere, dvs. at 34,2% ikke hadde oppnådd slik kompetanse. I Telemark ser vi at det var 34% som ikke fullførte, altså omtrent som for alle fylkene samlet. I fylkene Hedmark og Vestfold er andelen klart høyere, mens i Buskerud, Akershus og Oslo er den lavere.

9.3 Oppsummering

Det er en forholdsvis stor andel (9 av 10) som er i videregående utdanning av de i alderen 16-18 år. Telemark skiller seg ikke vesentlig ut fra andre fylker på Sør- og Østlandet. På Sør- og Østlandet er det videre omtrent 2/3 som fullfører utdanningen i løpet av 5 år. Telemark skiller seg heller ikke her fra de øvrige fylkene. Vi ser imidlertid at det både i Telemark og i andre fylker er en nedadgående trend fra 2004 og frem til 2007. Det vil si at det har blitt færre som har klart å avslutte videregående opplæring innen 5 år.

Det er en relativt liten andel som slutter videregående opplæring hvert år (4-5%). I 2008 finner vi imidlertid at Telemark hadde høyest andel elever som sluttet, av alle fylkene på Sør- og Østlandet. Dette dreier seg sannsynligvis om tilfeldige årlige variasjoner. I 2006 kom Telemark nemlig forholdsvis godt ut sammenlignet med de øvrige fylkene. Når vi ser på frafall i en lengre perspektiv, er det heller ingenting som tyder på at Telemark kommer vesentlig dårligere ut enn andre fylker. Av de som startet videregående opplæring i 2002, var det i Telemark 54% som fullførte på normert tid, 13% som fullførte på mer enn normert tid, mens 18% sluttet underveis, og 7% strøk til eksamen. Med andre ord er det omtrent 1/4 av elevene i Telemark som enten ikke består eksamen eller som slutter underveis. Dette negative utfallet er imidlertid ikke høyere i Telemark enn i de fleste andre fylker på Sør- og Østlandet. Både Vestfold, Hedmark og Østfold kommer dårligere ut enn Telemark.

10. Andre indikatorer

Det er også flere andre relevante levekårsindikatorer som kunne vært trukket inn i en slik rapport. Nedenfor har vi omtalt tre faktorer, nemlig yrkestilknytning, sosial integrasjon og trivsel. På grunn av manglende data har vi ikke presentert noe statistikk på disse områdene. Vi har likevel omtalt dem fordi de er sentrale indikator på barn og unges levekår. I eventuelle fremtidige kartlegginger bør disse derfor inngå.

10.1 Yrkestilknytning

En sentral levekårsindikator er yrkestilknytning. Dette er viktig av to grunner. For det første er det avgjørende for husholdningens inntekt. Husholdningenes inntekt generelt, herunder lav inntekt blant ungdom og barnefamilier, kan langt på vei forklares med yrkestilknytning. For det andre har jobb en sosial funksjon, og langvarig ledighet kan lett lede til sosial isolasjon og sykdom. Vi har imidlertid ikke utarbeidet noe statistikk på ledighet i denne rapporten, noe som har sammenheng med at statistikkgrunnlaget per i dag ikke er tilstrekkelig presist nok for å si noe om barn og unges levekår. Når vi skal se på arbeidsledighet som et levekårsfenomen som berører barn og unge, er det minst to metodiske problemstillinger eller problemer vi støter på.

En metodisk problemstilling er hvordan arbeidsledighet skal eller bør avgrenses, sett i et levekårsperspektiv. I den offisielle statistikken er det store grupper som for eksempel yrkeshemmede og personer på rehabilitering, som holdes utenfor arbeidsstyrken, og som dermed også påvirker ledighetstallene. I et levekårsperspektiv vil det imidlertid være gode argumenter for å ta med disse gruppene i arbeidsstyrken, dvs. at levekårsbegrepet favner om flere grupper som lever på ulike stønader i trygdesystemet. For å få tilgang til denne typen statistikk, ville vi vært avhengig av å slå sammen tall fra ulike datakilder. Et annet problem er at det ikke produseres jevnlig ledighetsstatistikk for husholdninger med (eller uten) barn. Dersom vi skal se på ledighetens betydning for barn og unge, vil vi ha behov for data på husholdningsnivå for å identifisere ledighet spesielt i barnefamilier. I dag produseres imidlertid ledighetsstatistikk bare på individnivå. Ledighet – eller et utvidet ledighetsbegrep – er imidlertid viktig som levekårsindikator. Det bør derfor på sikt utarbeides mer relevant ledighetsstatistikk for husholdninger med barn, samt statistikk som favner om større grupper som står utenfor arbeidsmarkedet.

10.2 Trivsel

I en undersøkelse gjennomført av Folkehelseinstituttet har de spurt hvor fornøyd 14-15 åringer er med ulike sider av livet. Her svarer 80% at de er fornøyd med livet, og 60% er enig i påstanden om at de så langt har oppnådd det de ønsker i livene sine (Mathiesen m.fl. 2007). Undersøkelsen trekker med andre ord det subjektive inn i vurderingen av levekårene, noe som representerer en annen og mer direkte innfallsvinkel å måle levekårene på. Selv om de objektive indikatorene som for eksempel økonomi, boligforhold, helse eller utdanning sier noe om levekårene i et samfunn, er det ikke nødvendigvis entydige sammenhenger mellom disse indikatorene og den subjektive opplevelsen av levekårene. For eksempel relative forskjeller kunne generere negativ opplevelse av levekårene, selv om de absolutte vilkårene er gode. Samtidig må vi anta at en del av de objektive indikatorene påvirker den subjektive opplevelsen av levekår. For eksempel er det rimelig å anta at helse eller boligstandard påvirker den subjektive opplevelsen av levekårene. Subjektive målinger av levekår representerer således et viktig tillegg og supplement til de øvrige objektive levekårsindikatorene vi har presentert i denne rapporten.

10.3 Sosial integrasjon

Fattigdom og sosial eksklusjon omtales ofte som sentrale aspekter ved folks levekår. Å delta i sosiale fellesskap er i følge Maslow et av de primære behovene til mennesket etter at de har fått dekket sine primære fysiologiske behov og behov for trygghet. Det er imidlertid rimelig å betrakte forholdet mellom fattigdom og sosial eksklusjon som uavhengige størrelser, men der den ene vil påvirke den andre. Det vil si at økonomi kan spille en rolle i forhold til sosial eksklusjon, men ikke nødvendigvis. I Vestlige land er for eksempel eldre en gruppe som føler mer ensomhet enn andre grupper, men uten at de av den grunn lider økonomisk nød. Samtidig kan vi ha grupper som er økonomisk vanskeligstilt, for eksempel studenter, men som av den grunn ikke ekskluderes sosialt. Men til tross for disse eksemplene er det rimelig å anta at de økonomiske vilkårene vil påvirke sosial integrasjon og eksklusjon. I følge Larsen (2004) har det imidlertid i løpet av 1990-tallet vært en økende erkjennelse blant forskere at tradisjonelle mål på fattigdom har vært for snevre i forhold til å fange opp særtrekkene ved og kompleksiteten i de sosiale problemene. Dette har således bidratt til et skifte fra tradisjonell fattigdomsforskning til forskning som er opptatt av sosial eksklusjon. I følge Larsen kan dette skifte beskrives med følgende fem utviklingstrekk:

- Et skifte i fokus på økonomisk utsatthet til flerdimensjonal utsatthet (dvs. at det er viktig å skille ulike former for utsatthet fra hverandre og heller avdekke relasjonene mellom dem).
- Et skifte i fokus fra statiske til dynamiske analyser (dvs. at man følger grupper inn og ut av fattigdom og sosial eksklusjon over tid samtidig som man er opptatt av de prosesser som fører til ekskludering/inkludering)
- Et skifte i fokus fra individ og hushold til også å trekke inn egenskaper ved lokalsamfunnet (dvs. at man betrakter inkludering/ekskludering i lys av de muligheter og ressurser som ligger i lokalsamfunnet, ikke bare hos det enkelte individ/familie)
- Et skifte i fokus fra fordelingsmessige til relasjonsmessige dimensjoner av utsatthet og stratifisering av samfunnet (dvs. at man fokuserer mer på de økonomiske, kulturelle og sosiale mekanismer som opprettholder eller skaper skiller)
- Et skifte i å betrakte utsatthet langs en kontinuerlig skala (dvs. i form av ulike grader) til å betrakte utsatthet som noe dikotomt (dvs. en bestemt tilstand man befinner seg i – i motsetning til å være ikke utsatt – og som man via mange ulike utsatthetsdimensjoner mer eller mindre er låst fast til).

Ingen av disse punktene er udiskutable. De åpner imidlertid for noen nye perspektiver som bør trekkes inn i levekårsmålinger. Det viktigste her er for det første at levekårene rommer flere dimensjoner, ikke bare den økonomiske. For det andre er det viktig å klargjøre at ulike levekårsindikatorer henger sammen med hverandre i ulike relasjoner og årsakssammenhenger. For det tredje betraktes ikke ressurser utelukkende som individuelle trekk, men knyttes også til omgivelser og nærmiljø. Med andre ord, for å forstå levekårsproblemer, er det også nødvendig å trekke inn de ressursene som finnes i individenes nærmiljø. Implikasjonene av dette er at vi i levekårsanalysene også må trekke inn de sosiale arenaene i folks fritid, herunder hvor tilgjengelige disse er for ulike grupper. Et relevant spørsmål vil da for eksempel være i hvilken grad de sosiale arenaene er institusjonalisert i form av formelle organisasjoner, og i hvilken grad tilgangen til disse arenaene er begrenset av enten økonomiske eller andre sosiale restriksjoner. Finnes det for eksempel alternative tilbud til det lokale idrettslaget, eller betyr det at barn som ikke er interessert i eller gode nok i idrett, ekskluderes fra det sosiale fellesskapet?

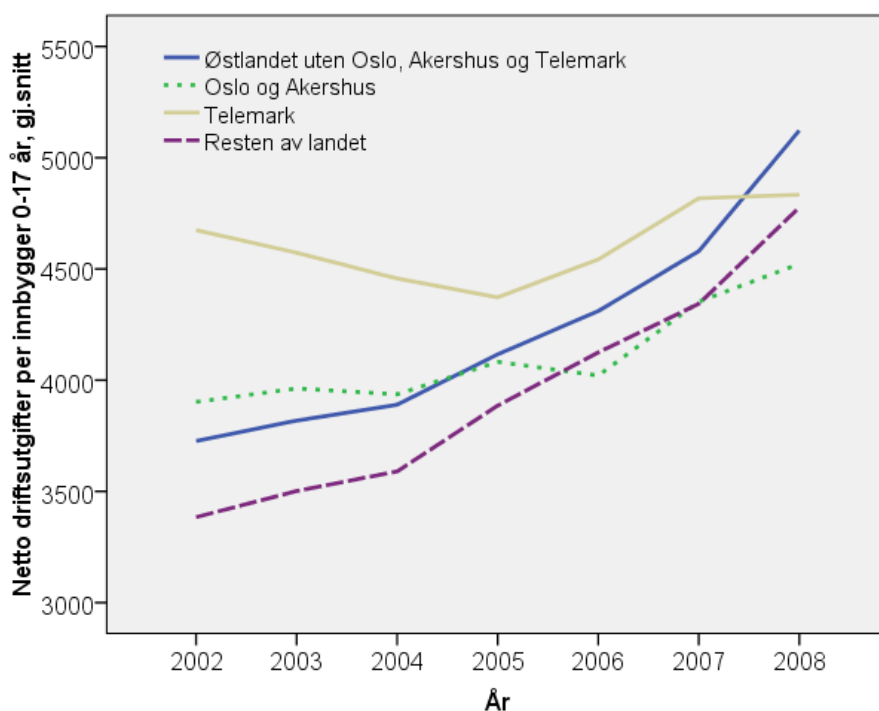
11. Tiltak fra barnevernet

I de foregående kapitlene har vi sett på ulike levekårsindikatorer for barn og unge i Telemark. Formålet har vært å gi et kvantitativt bilde på hvordan barn og unge i fylket har det. I dette kapitlet skal vi se nærmere på en viktig del av den offentlige politikken som rettes mot barn og unge, nemlig det kommunale barnevernet. I kapitlet ser vi nærmere på telemarkskommunenes prioritering av barnevernet, noen indikatorer for aktivitetsnivået i barnevernet, samt på hvor godt barnevernet utnytter ressursene (produktiviteten).

11.1 Prioritering av barnevernet

I dette avsnittet har vi benyttet tall fra KOSTRA for å undersøke hvorvidt telemarkskommunene benytter mer eller mindre ressurser til barnevernet enn kommuner i andre fylker i landet. Her sammenligner vi først telemarkskommunenes netto driftsutgifter per innbygger i alderen 0-17 år (gjennomsnitt) med kommuner på Østlandet for øvrig og i resten av landet. Dernest ser vi på variasjonene mellom kommunene i Telemark samt endringer over tid. Tallmaterialet er for perioden 2002 til 2008, og alle priser er justert med bruk av en kostnadsdeflator for kommunene.³

³ Rapport fra Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi, November 2008.

Figur 11.1 Netto driftsutgifter per innbygger 0-17 år, gjennomsnitt.

Figur 11.1 viser endring i den økonomiske innsatsen til barnevernet fra 2002 til 2008, målt som netto driftsutgifter per innbygger 0-17 år. Gjennomgående ser vi at det har vært en økning i innsatsen til barnevernet i perioden 2002-2008. I Telemark har imidlertid innsatsen vært jevnt høy i hele perioden. En økt satsing blant kommunene i det øvrige østlandsområdet har gjort at innsatsen i disse kommunene er omtrent like stor som i Telemark i 2007 og 2008. I Telemark ser vi også at innsatsen flater ut i perioden 2007 til 2008.

Tabell 11.1 Netto driftsutgifter per innbygger 0-17 år i Telemarkskommunene 2008, % endring fra 2005-2008 og 2002-2008.

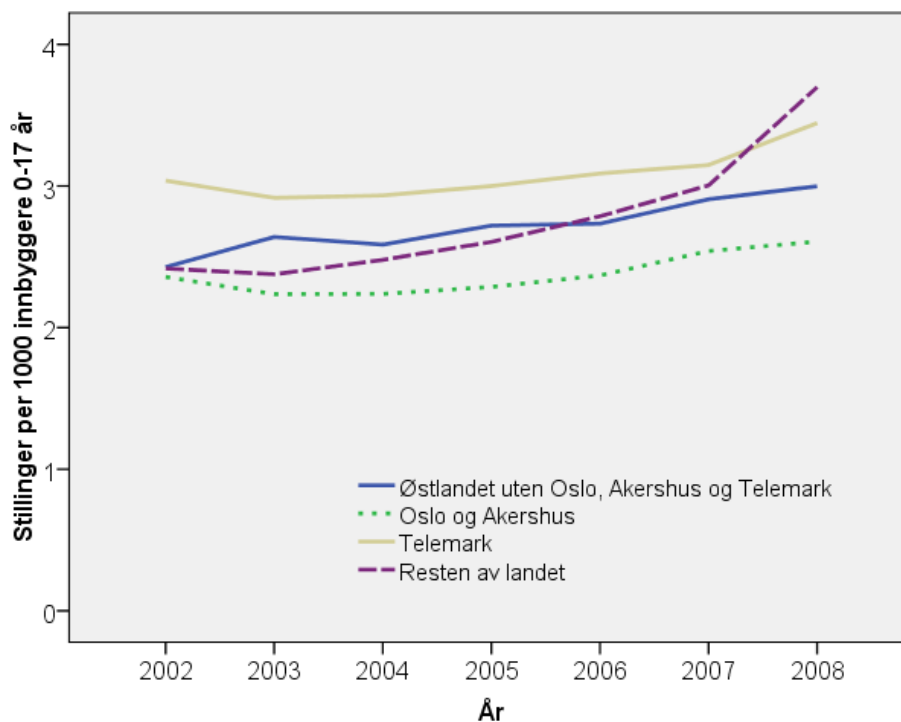
	2008	% endring fra 2005	% endring fra 2002
Kragerø	7060	15	32
Nome	6215	19	27
Sauherad	5917	-3	-12
Skien	5763	9	25
Drangedal	5685	21	11
Seljord	5559	10	4
Nissedal	5515	50	-37
Tinn	5496	39	38
Porsgrunn	5326	24	20
Vinje	5076	-7	-1
Tokke	4621	-13	-23
Notodden	4598	24	30
Bø (Telem.)	4429	-16	3
Bamble	3805	9	-9
Siljan	3717	41	29
Kviteseid	3716	-20	-33
Hjartdal	2374	30	20
Fyresdal	2128	13	44

Tabell 11.1 viser ressursinnsatsen i Telemarkskommunene der kommunene er rangert fra høyest til lavest ressursinnsats. Vi finner at Kragerø skiller seg noe ut fra de øvrige kommunene i den forstand at de bruker relativt mye ressurser til barnevern. Dernest ser vi at kommunene Nome, Sauherad, Skien og Drangedal bruker mye ressurser. I motsatt ende finner vi Fyresdal og Hjartdal som skiller seg ut ved at de bruker relativt lite ressurser til barnevernet. Etter disse finner vi at kommunene Kviteseid, Siljan og Bamble bruker forholdsvis lite ressurser.

11.2 Aktivitetsnivået

I dette avsnittet har vi sett på tre mål på kommunenes aktivitetsnivå i barnevernet. Det innbefatter antall stillinger i barnevernet, samlet antall undersøkelser og barnevernstiltak samt antall barnevernstiltak alene. Tallene sier dermed noe om hvor mye aktivitet som kommer ut av de ressursene som settes inn i barnevernet. Det er imidlertid vanskelig å si om innsatsen har bakgrunn i store behov i den aktuelle kommunen eller om innsatsen reflekterer høye politiske ambisjoner i kommunen. Nedenfor skal vi imidlertid se nærmere

på om det er sammenheng mellom aktivitetsnivået og levekårsindikatorene for kommunen.

Figur 11.2 Stillinger til barnevernet per 1000 innbygger 0-17 år, gjennomsnitt.

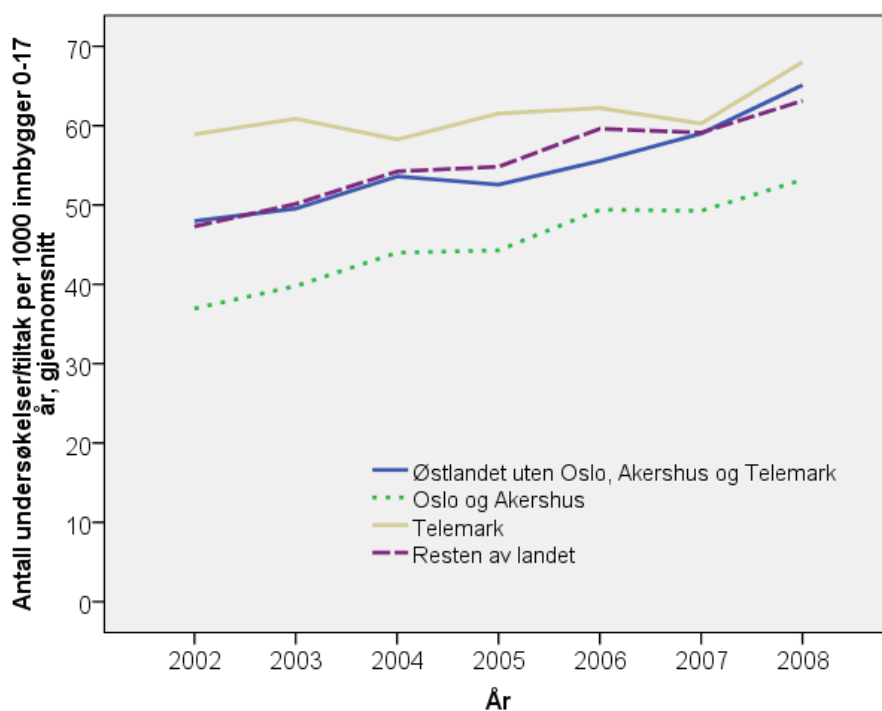
Figur 11.2 viser antall stillinger i barnevernet per 1000 innbygger i alderen 0-17 år. Her ser vi at kommunene i Telemark frem til utgangen av perioden, ligger godt over både andre kommuner i østlandsområdet og kommuner ellers i landet. En relativt sett større økning i antall stillinger på landsbasis, gjør imidlertid at resten av landet i 2008 har tatt igjen forspranget i Telemark.

Tabell 11.2 Antall stillinger per 1000 innbyggere 0-17 år, fordelt på kommuner.

	2002	2005	2008
Kviteseid	4,3	3,7	4,3
Tokke	3,8	3,7	4,0
Vinje	2,3	3,6	3,9
Skien	3,4	3,1	3,9
Seljord	2,7	3,4	3,9
Kragerø	3,1	3,1	3,8
Nissedal	4,9	4,1	3,7
Sauherad	3,8	3,4	3,7
Nome	2,0	3,4	3,6
Porsgrunn	3,2	3,5	3,3
Bø (Telem.)	2,6	3,5	3,3
Tinn	3,7	2,3	3,1
Fyresdal	3,4	3,1	3,0
Notodden*	3,4	2,5	2,7*
Drangedal	2,2	2,7	2,7
Bamble	1,8	1,9	2,4
Siljan	2,6	1,8	2,4
Hjartdal*	1,4	1,4	1,5*

* Tall for 2007

Tabell 11.2 viser antall stillinger i barnevernet (per 1000 innbygger 0-17 år) fordelt på kommunene i Telemark. Kommunene er rangert i forhold til stillingene i 2008. Vi ser at innsatsen er størst i Kviteseid, Tokke, Vinje, Skien og Seljord. Alle disse bortsett fra Kviteseid har hatt en økning i innsatsen fra 2002. På den andre siden er personalinnsatsen minst i Hjartdal, Siljan og Bamble. I Hjartdal ser vi at det også over tid har vært forholdsvis lite personalressurser, mens Siljan har hatt en reduksjon. Til tross for at innsatsen er lav i Bamble, har det likevel vært en økning fra 2002. De kommunene som har økt innsatsen mest, er for øvrig Vinje og Nome. De som har hatt størst reduksjon i innsatsen, er Tinn og Notodden.

Figur 11.3 Antall undersøkelser eller tiltak per 1000 innbygger 0-17 år, gjennomsnitt.

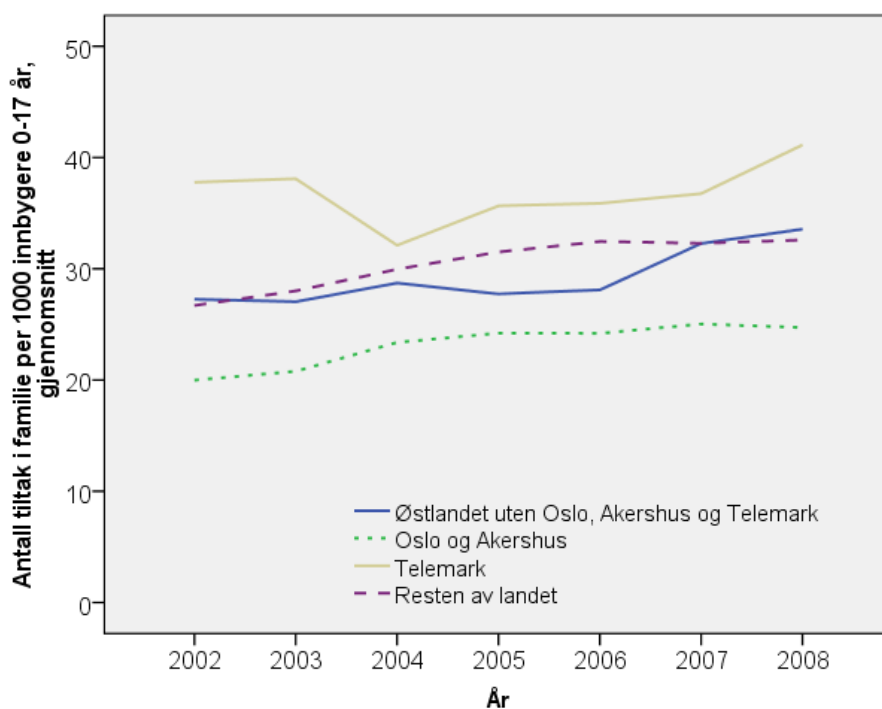
Figur 11.3 viser antall undersøker eller tiltak som er iverksatt av barnevernet per 1000 innbygger i alderen 0-17 år. Også her ser vi at kommunene i Telemark tidligere har hatt forholdsvis høy aktivitet sammenlignet med resten av landet. Fra 2006 ser vi imidlertid at det øvrige Østlandet og resten av landet har tatt igjen mye av forskjellen til Telemark. Over hele perioden ser vi med andre ord at innsatsen til de øvrige kommunene på Østlandet og i resten av landet har økt mer enn i Telemark.

Tabell 11.3 Antall undersøkelser/tiltak per 1000 innbygger 0-17 år, fordelt på kommuner.

	2002	2005	2008
Nome	88	90	100
Tinn	69	91	93
Drangedal	53	72	88
Notodden	47	57	81
Kragerø	54	61	79
Sauherad	73	79	77
Bø (Telem.)	56	73	74
Siljan	47	57	70
Nissedal	98	51	68
Seljord	84	71	67
Tokke	60	44	65
Skien	45	55	63
Vinje	75	50	60
Bamble	41	56	48
Fyresdal	44	52	46
Porsgrunn	57	59	40
Kviteseid	52	46	39
Hjartdal*	17	42	19*

* Tall for 2007

Tabell 11.3 viser at det er forholdsvis store forskjeller i antall gjennomførte undersøkelser og tiltak mellom kommunene i Telemark. Dette varierer fra 100 per tusen innbygger (hver tiende) i Nome til 19 per tusen innbygger i Hjartdal. Det vanlige er imidlertid mellom 60 og 80 undersøkelser og tiltak per tusen innbygger. Vi ser en tendens her til at de kommunene som ligger på nederste halvdel, dvs. de med færrest undersøkelser/tiltak, er de samme som også har hatt størst reduksjon siden 2002. For eksempel ser vi at både Porsgrunn og Siljan har hatt en klar nedgang. De som ligger øverst på listen, har alle hatt en økt aktivitet. Den kommunen som har økt innsatsen mest, er Drangedal, mens den som har redusert mest er Nissedal.

Figur 11.4 Antall tiltak i familie per 1000 innbygger 0-17 år, gjennomsnitt

Figur 11.4 viser antall tiltak per familie per 1000 innbygger i alderen 0-17 år. Her ser vi at Telemark gjennom hele perioden ligger godt over de øvrige gruppene av kommuner. Det betyr med andre ord at det først og fremst er på tiltakssiden (ikke undersøkelser) at Telemark har hatt høyere aktivitet de siste årene. Ser vi på utviklingen over tid, kan det se ut som at innsatsen har stått stille i Telemark, mens den har økt noe de øvrige kommunene på Østlandet. Fra 2007 til 2008, ser vi imidlertid at kommunene i Telemark øker innsatsen igjen.

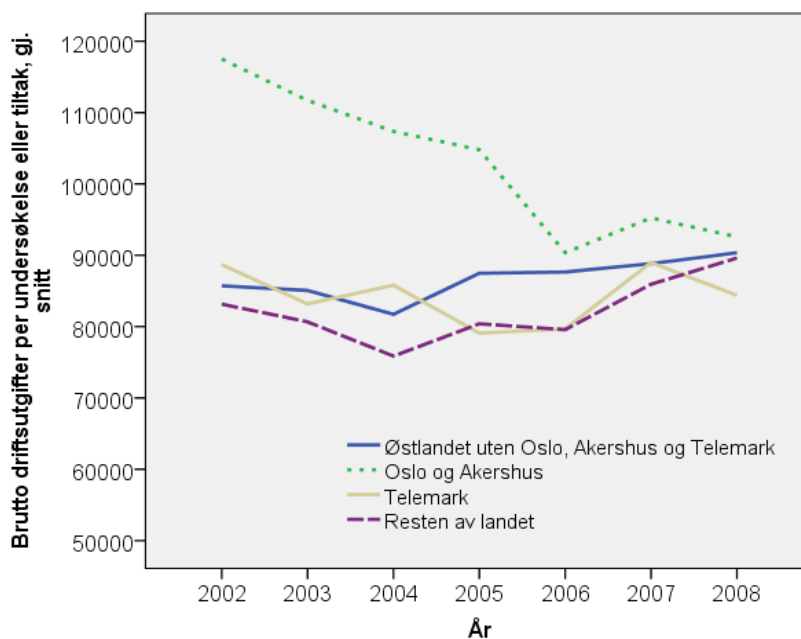
Tabell 11.4 Antall tiltak i familie per 1000 innbygger 0-17 år, fordelt på kommuner.

	2002	2005	2008
Tinn	48	51	60
Nome	39	50	56
Drangedal	18	30	51
Notodden	27	35	48
Seljord	55	42	47
Siljan	37	-	46
Bø (Telem.)	31	41	45
Kragerø	24	30	42
Tokke	45	29	42
Sauherad	43	49	42
Vinje	54	26	41
Nissedal	68	-	34
Skien	23	29	31
Bamble	25	33	29
Kviteseid	45	24	25
Porsgrunn	26	31	18
Fyresdal	34	-	-
Hjartdal	-	-	-

Tabell 11.4 viser antall tiltak i familie per 1000 innbyggere i alderen 0-17 år. Her ser vi også at det er store variasjoner mellom kommunene. I Tinn som har størst innsats, har de 60 tiltak per familie, mens i Porsgrunn er det kun 18. Det er vanskelig å forklare disse variasjonene, men sannsynligvis reflekterer de dels den politiske viljen til å prioritere barnevern, dels varierende produktivitet og dels varierende behov i kommunene.

11.3 Produktivitet

Overfor nevnte vi at produktiviteten kan være en forklaring på den varierende tiltaksinnsatsen i kommunene. I denne delen har vi tatt for oss noen produktivitetsindikatorer, dvs. aktivitetsdata sett i forhold til ressursinnsatsen. Med andre ord defineres produktivitet som den aktiviteten man får igjen for de ressursene som settes inn. Her har vi konkret sett på ressursinnsatsen per undersøkelse/tiltak, per tiltak i familie og tiltak utenfor familien. Med andre ord ser vi først på den samlede ressursinnsatsen og dernest på ressursinnsatsen på de to hovedtypene tiltak.

Figur 11.5 Brutto driftsutgifter per undersøkelse eller tiltak, gjennomsnitt.

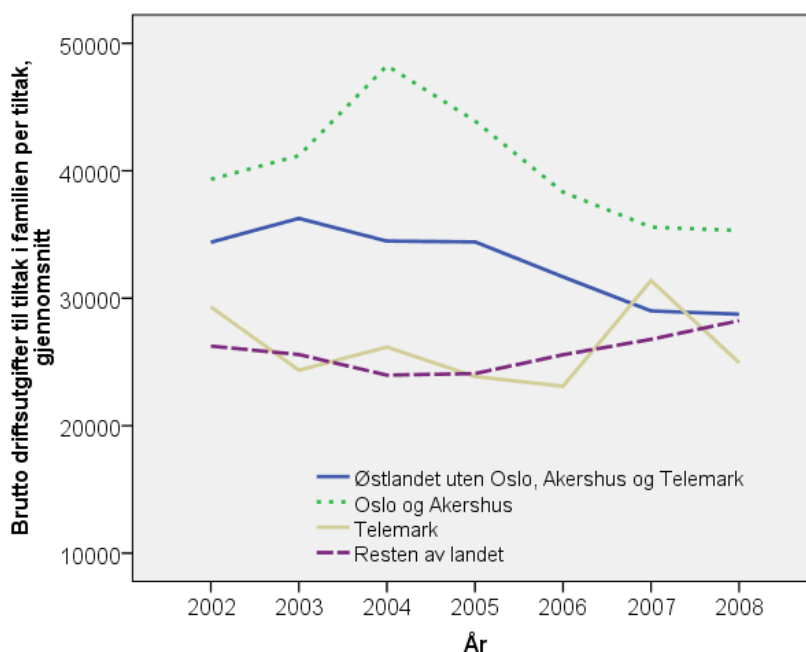
Tabell 11.5 viser andel brutto driftsutgifter per undersøkelse eller tiltak. Gjennomgående ser vi at kostnadene i perioden har ligget på mellom 80 000 og 90 000 per undersøkelse/tiltak. Kommunene i Telemark skiller seg samlet sett ikke særlig fra kommunene på Østlandet eller i resten av landet.

Tabell 11.5 Brutto driftsutgifter per undersøkelse eller tiltak, fordelt på kommuner.

	2002	2005	2008
Sauherad	104 281	144 724	154 361
Porsgrunn	80 206	74 843	152 327
Skien	110 470	99 522	97 455
Kviteseid	113 318	106 276	96 650
Kragerø	103 034	106 565	92 925
Seljord	68 646	71 648	91 421
Vinje	73 419	111 235	83 633
Nissedal	96 874	72 579	83 050
Bamble	105 591	62 193	80 045
Tokke	109 507	120 054	74 219
Drangedal	98 509	73 551	67 423
Bø (Telem.)	76 272	73 792	65 758
Notodden	90 797	71 003	64 025
Nome	58 909	60 466	63 314
Siljan	64 718	49 528	60 659
Tinn	57 369	44 095	60 643
Fyresdal	45 330	38 280	46 533
Hjartdal	139 069	43 085	

Tabell 11.5 viser variasjonen i den samlede produktiviteten mellom kommunene i Telemark. Variasjonen er stor og spenner fra i underkant av 50 000 per undersøkelse/tiltak i Hjartdal til over 150 000 i Sauherad. Vi ser også at utgiftene per undersøkelse/tiltak har økt betydelig i kommunene Sauherad og Porsgrunn, mens utgiftene per undersøkelse/tiltak er redusert en god del i Tokke og Drangedal.

Det kan være mange årsaker til variasjonene i produktiviteten mellom kommunene, bl.a. ulike måter å arbeide på. For eksempel kan det variere mellom kommunene hvor stor vekt som legges på tiltak i og utenfor familien. I denne rapporten har vi imidlertid ikke gått nærmere inn på hva som kan forklare forskjellene mellom kommunenes produktivitet. Et annet forhold som er interessant, er de relativt store endringene over tid innenfor den enkelte kommune. For å avdekke hva som ligger bak både variasjoner mellom kommuner og variasjoner innenfor hver kommune (over tid), er vi avhengig av mer data og raffinerte analyseteknikker, eventuelt innhente mer informasjon ved å innhente kvalitative data innenfor hver kommune. Dette ligger imidlertid utenfor rammene av denne rapporten.

Figur 11.6 Brutto driftsutgifter (til tiltak i familien) per tiltak, gjennomsnitt.

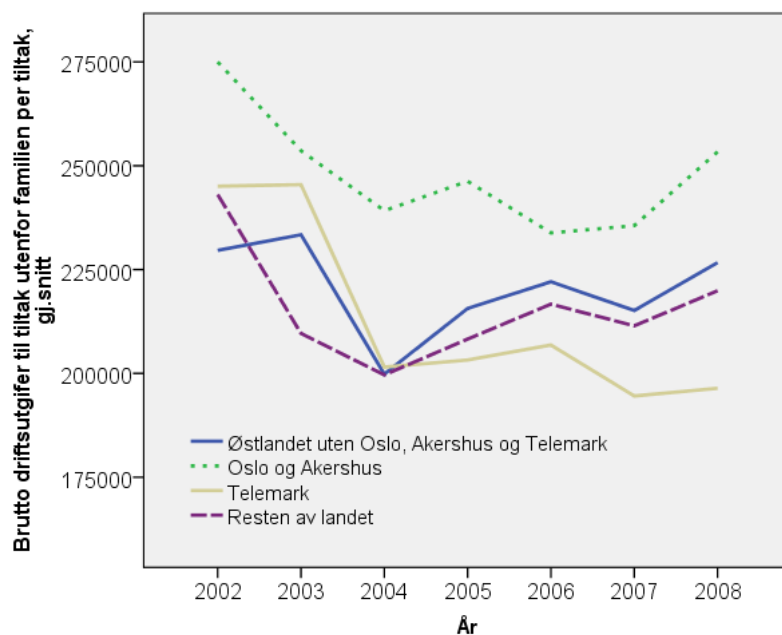
Figur 11.6 viser brutto driftsutgifter til tiltak i familien fordelt på de aktuelle tiltakene. Sammenlignet med andre kommuner i østlandsområdet, har kommunene i Telemark tidligere kommet rimelig godt ut. Med en gjennomsnittlig kostnad på rundt 25 000 i Tele-

mark, har kommunene i Telemark brukt klart mindre ressurser per tiltak enn gjennomsnittet for øvrige kommuner på Østlandet. Samtidig ser vi at Telemark har hatt omtrent de samme enhetskostnadene som kommunene i resten av landet. I 2008 ser det imidlertid ut til at forskjellen har jevnet seg mer ut.

Tabell 11.6 Brutto driftsutgifter (til tiltak i familien) per tiltak, fordelt på kommuner.

	2002	2005	2008
Porsgrunn	28 948	19 686	42 088
Sauherad	46 136	31 691	40 410
Nissedal	12 155		38 500
Skien	28 660	41 142	36 635
Drangedal	63 211	24 061	30 378
Nome	28 054	28 502	29 935
Bamble	13 746	13 740	29 063
Notodden	43 158	23 948	27 868
Kragerø	35 742	16 133	27 323
Vinje	31 866	33 762	22 394
Bø	16 377	34 514	18 673
Tinn	19 598	10 868	18 095
Kviteseid	55 853	36 940	18 000
Seljord	35 631	20 510	17 556
Tokke	13 469	22 365	16 190
Siljan	16 309		10 815
Fyresdal	9 533		

Tabell 11.6 viser variasjonene mellom kommunene. Her skiller det mellom 11 000 kroner i Siljan til hele 42 000 kroner i Porsgrunn. Vi ser også at det er noen kommuner som har redusert utgiftene per tiltak betydelig, mens andre har økt utgiftene. I Drangedal og Kviteseid har de redusert utgiftene med mellom 30 og 40 tusen per tiltak. I Porsgrunn og Bamble ser vi derimot at utgiftene per tiltak har økt med omtrent 15 tusen per tiltak. Vi har ikke data for Hjartdal kommune.

Figur 11.7 Brutto driftsutgifter (til tiltak utenfor familien) per tiltak, gjennomsnitt.

Figur 11.7 viser brutto driftsutgifter per tiltak til tiltak utenfor familien. Her ser vi at kostnadene gjennomgående er redusert i perioden fra 2002-2003 med et gjennomsnitt på mellom 225 og 250 tusen, til perioden etter da utgiftene har ligget på mellom 200 og 225 tusen. For Telemark sin del, ser vi at kostnaden har gått betydelig ned i løpet av perioden. I dag ser vi derfor at Telemark ligger klar lavere enn både kommunene i østlandsområdet og i landet forøvrig.

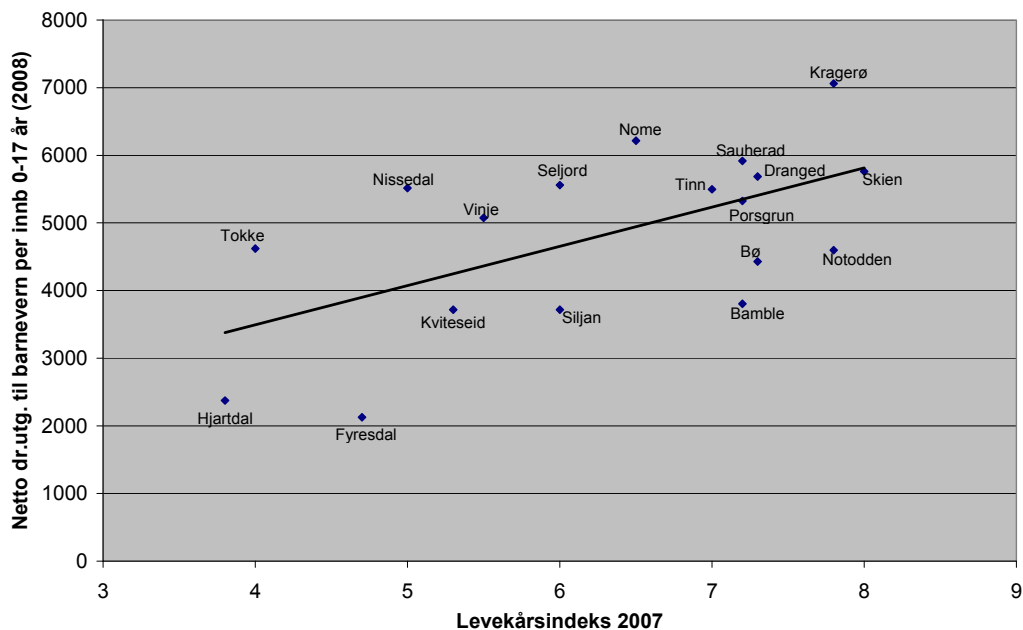
Tabell 11.7 Brutto driftsutgifter (til tiltak utenfor familien) per tiltak, fordelt på kommuner.

	2002	2005	2008
Sauherad	293 025	323 136	346 500
Seljord	227 483	207 009	303 167
Kragerø	278 693	276 540	266 576
Tinn	94 530	132 804	238 000
Siljan	184 462		236 600
Porsgrunn	205 967	208 215	235 877
Bø (Telem.)	328 441	167 955	235 091
Bamble	237 175	203 538	200 542
Vinje	139 151	182 541	193 375
Tokke	266 347	161 428	187 200
Skien	227 589	181 732	184 764
Nome	210 598	170 214	179 900
Notodden	278 550	194 157	165 643
Nissedal	432 062		154 000
Kviteseid	262 456	322 014	106 200
Drangedal	254 533	317 277	105 826

Tabell 11.7 viser variasjon i utgifter til tiltak utenfor familien. Her ser vi at det varierer mellom 106 000 kroner i Drangedal til nesten 350 000 i Sauherad. Her finner vi også at det innenfor enkelte kommuner har vært store endringer i kostnadene per tiltak. Alle de fire kommunene som i 2008 har minst utgifter per tiltak, ser vi også har hatt en markant nedgang i utgiftene fra 2002. På den andre siden finner vi kommuner som Tinn og Seljord hvor utgiftene per tiltak har økt betydelig. Vi har ikke data for Hjartdal og Fyresdal.

11.4 Er det sammenheng mellom levekårsutfordringene og kommunenes ressursinnsats?

Et relevant spørsmål er om kommunenes innsats står i samsvar med de levekårsutfordringene vi har vist til tidligere i rapporten. Er det slik at de kommunene med store levekårsproblemer blant barn og unge, også er de som satser mest på barnevernet? Vi har gjort en enkelt test på dette ved å sammenstille den samlede levekårsindikatoren fra kapittel 3 med kommunenes prioriteringer av barnevernet.

Figur 11.8 Sammenheng mellom kommunenes levekår og prioriteringen av barnevern

Figur 11.8 viser at det er en viss sammenheng mellom levekårsindeksen til SSB og kommunenes prioriteringer av barnevernet. Samtidig er det forholdsvis store avvik fra det generelle mønsteret. For eksempel ligger Tokke forholdsvis lavt på levekårsindeksen, men

prioriterer likevel barnevernet relativt høyt. Tilsvarende finner vi at Bamble ligger høyt på levekårsindeksen (dårlige levekår) samtidig som de satser relativt sett lite på barnevernet. Den svake sammenhengen kan forklares på to måter.

Den ene forklaringen tar utgangspunkt i at kommunens innsats skal reflektere levekårsproblematikken, dvs. at kommunenes innsats bør stå i et visst forhold til hvor store problemene er. Når vi finner avvik fra dette, kan det være flere forklaringer. Et forhold er imidlertid at det vil være for snevert å kun se på innsatsen i barnevernet i forhold til levekårsproblematikken. I tillegg vil både innsatsen i barnehage, skole, helsesektoren og kultursektoren ha virkemidler som er relevante i forhold til gruppen barn og unge. Dersom vi skal måle kommunenes innsats i forhold til levekårsforholdene i de enkelte kommunene, er det derfor nødvendig å trekke inn innsatsen i andre relevante sektorer enn barnevernet også.

Den andre forklaringen tar utgangspunkt i at den politiske innsatsen ikke bare skal reflektere levekårene, men at den også skal bidra til å motvirke levekårsproblemer. I et slikt perspektiv vil avvik mellom levekårsproblemer og kommunenes innsats kunne forklares ved at det tar tid før den politiske innsatsen virker på levekårene. Samtidig vil vi også kunne finne eksempler på kommuner som har gode levekår nettopp pga den politiske innsatsen, dvs. at høy politisk innsats går sammen med gode levekår.

11.5 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett nærmere på barnevernsinnsatsen i Telemark som en av flere politikkområder som er relevant i forhold til levekår blant barn og unge. I kapitlet har vi først tatt for oss hvordan kommunene i Telemark prioriterer barnevernet. Dernest har vi sett på noen indikatorer som sier noe om aktiviteten i kommunene og til slutt indikatorer som sier noe om hvor godt kommunene utnytter ressursene (produktivitet).

Sammenlignet med resten av østlandsområdet, finner vi at kommunene i Telemark tradisjonelt har prioritert barnevernet høyt. De siste årene ser vi imidlertid at en økt innsats i resten av landet har bidratt til å jevne ut forskjellene. Dette finner vi både når det gjelder de samlede utgiftene til barnevernet, samt i innsatsen til stillinger og undersøkelser. Når det gjelder kommunenes tiltaksinnsats, finner vi imidlertid at kommunene i Telemark fremdeles ligger forholdsvis høyt sammenlignet med Østlandet for øvrig og resten av landet.

Telemarkskommunene er samlet sett ikke mer produktive enn kommunene i landet for øvrig. Når vi ser spesielt på driftsutgiftene til tiltak, finner vi imidlertid at kommunene i Telemark de siste årene har vært klart mer produktive enn andre kommuner i østlandsregionen og i landet ellers. Med andre ord, telemarkskommunene skiller seg ut ved at de har et høyt tiltaksnivå samtidig som de også ser ut til å utnytte tiltaksressursene godt.

I kapitlet har vi også sett på variasjoner mellom kommunene i Telemark. Vi finner at det er store forskjeller både i prioriteringer, personal- og tiltaksinnsatsen samt i forhold til produktiviteten. Samtidig ser vi at det også er store forskjeller langs de samme faktorene over tid innenfor en og samme kommune. Vi har imidlertid ikke gått nærmere inn på hva som kan forklare disse forskjellene. Dette vil kreve et større datamateriale og mer raffinerte metoder, eventuelt innhenting av mer kvalitativt orientert data fra enkeltkommuner.

Til slutt i kapitlet pekte vi også på forholdet mellom kommunenes innsats innenfor barnevernet og andre relevante sektorer på den ene siden og levekårsforholdene på den andre. En hovedkonklusjon her er at dersom den politiske innsatsen skal kunne gjøre noe med levekårsproblemene, er det nødvendig å se hele kommunens politikk i sammenheng samtidig som politisk innsats og forventede virkninger må betraktes i et lengre tidsperspektiv.

12. Oppsummering

Sett i forhold til de indikatorene vi har benyttet her – og som er vanlig i levekårsundersøkelser – skiller ikke Telemark seg vesentlig fra øvrige fylker på Sør og Østlandet. Vi finner likevel noen særtrekk ved Telemark. I forhold til økonomi gjelder dette:

- I husholdninger med aleneboende under 30 år er det generelt sett en stor del som befinner seg i lavinntektsgruppen. I Telemark er denne andelen noe større enn i resten av landet, men ikke vesentlig større enn det vi finner i flere sammenlignbare fylker på Sør- og Østlandet.
- I husholdninger med gifte/samboende med barn skiller Telemark seg fra sammenlignbare fylker ved at andelen i lavinntektsgruppen er større i Telemark. Dette gjelder først og fremst i husholdningene med de yngste barna.
- Barn som bor i husholdninger med vedvarende lavinntekt, er større i Telemark enn i øvrige sammenlignbare fylker på Sør og Østlandet.

I forhold til helserelaterte forhold skiller Telemark seg på følgende områder:

- I fylket er det flere opphold i spesialisthelsetjenesten med diagnosen psykiske lidelser og adferdsforstyrrelser enn i andre fylker.
- Andelen unge uføre er noe høyere i Telemark enn i landet som helhet
- Andelen uføretrygdede med barn er også relativt høy i Telemark

Andre trygghetsrelaterte faktorer som særpreger Telemark er:

- Telemark skårer relativt høyt på statistikken over voldskriminalitet og skadeverk.
- Telemark har hatt en relativt høy ulykkesfrekvens blant barn og unge

På flere av de indikatorene vi har undersøkt, skiller Telemark seg ikke fra andre fylker på Sør- og Østlandet. Når det gjelder utdanning og frafall fra videregående utdanning, ligger Telemark omtrent på linje med andre fylker. Det samme gjelder også flere økonomiske indikatorer, enkelte helserelaterte forhold (bl.a. tannhelse) og i forhold til SSBs generelle levekårsindeks.

Siden vi opererer med såpass store enheter som fylker, er det imidlertid ikke overraskende at vi ikke finner større forskjeller. Det har sammenheng med at tall på fylkesnivå vil ha en tendens til å ”skjule” interessante variasjoner innenfor hvert fylke. Ser

vi på forskjellene mellom kommunene i Telemark, finner vi nemlig til dels store og interessante forskjeller i levekårsforhold mellom kommunene. Vi har i denne rapporten ikke gått nærmere inn på årsakene til disse forskjellene.

Til slutt i kapitlet har vi også tatt for oss telemarkskommunenes innsats til barnevernstjenesten. Formålet her var å se på en av flere aktuelle sektorer som kan ha betydning for levekårsforholdene i kommunene. I kapitlet peker vi imidlertid på at kommunenes politikk i forhold til levekårsforholdene må betraktes helhetlig og integrert samtidig som den må ses innenfor et lengre tidsperspektiv.

I rapporten har vi også pekt på andre relevante levekårsindikatorer som kunne vært tatt med. Bl.a. har vi pekt på sosial integrasjon som et alternativ eller supplement til fattigdomsperspektivet. Her viser vi hvordan det tradisjonelle økonomiske perspektivet på levekår, kan utvides til også å omfatte ulike aspekter ved sosial integrasjon. Videre pekes det på levekårsmål som generell trivsel, dvs. den enkeltes subjektive opplevelse av hvordan man har det. Dette bringer således inn en kontrast mellom mer subjektive mål på levekår og objektive mål slik vi har fokusert på i denne rapporten. Kritikken mot denne rapporten vil derfor kunne være at den i for stor grad fokuserer på objektive indikatorer og i for liten grad på hvordan folk i Telemark selv føler at de har det. Samtidig kan det også innvendes at for mange av indikatorene knyttet til individspesifikke ressurser som økonomi, utdanning og helse. Andre faktorer som burde trekkes inn, er sosiale forhold og egenskaper ved lokalmiljøet og omgivelsene generelt.

LITTERATUR

- Backe-Hansen, Elisabeth (2004): "Barn og unges håndtering av vanskelige livsvilkår", NOVA-rapport 12/04.
- Epland, Jon (2001): "Barn i husholdninger med lav inntekt: Omfang, utvikling, årsaker", Statistisk sentralbyrå, rapport 2001/9.
- Epland og Kirkeberg (2007): "Barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt. Hvor bor de?", Statistisk sentralbyrå, Samfunnsspeilet, 04/2007.
- Larsen, Jørgen Elm (2004): "Fattigdom og sosial eksklusjon. Tendenser i Danmark over et kvart århundre." Rapport 04:07, Sosialforskningsinstituttet. København.
- Lyngstad og Kitterød (2008): "Hvordan går det med barn som har lite kontakt med den ene forelderen? En litteraturgjennomgang av norsk og internasjonal forskning", Statistisk sentralbyrå, rapport 2008/55.
- Mona Sandbæk (2004): "Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?", NOVA-rapport 11/04.
- Mona Sandbæk (2008): "Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid.", NOVA-rapport 7/08.
- Nilsen, Ann Christin og Nilsen, Brynjar (2005): "Barns levekår i fattige familier". Kristiansand kommune.
- Normann, Tor Morten (2007): "Ungdoms levekår", Statistisk sentralbyrå, statistiske analyser 93.
- Rønning, Elisabeth (2001): "Barns levekår før og nå", Samfunnsspeilet nr. 4.
- St.meld. 39 (2001-2002): "Oppvekst og levekår for barn og unge i Norge", Barne- og familiedepartementet.
- Teknisk beregningsutvalg (2008): "Rapport fra Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi", November 2008.
- Thorød, Anne Brita (2006): En normal barndom? Foreldrestrategier for å skjerme barn fra konsekvenser av å leve med fattigdom. NOVA-rapport 2/06.
- Yttrehus, Siri (2004): "Fattige barn i Norge. Hvem er de og hvor bor de?" FAFO-rapport 445.